Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 16 снежня 1988 г. № 50 (3460) ⊙ Выходзіць з 1932 г. ⊙ Цана 10 кап.

Баліць твой боль, Арменія

Усе словы здаюцца ў гэтыя дні фальшывымі.

Хіба можна словамі выказаць усё тое, што адбылося ў Арменіі? Хіба словы «трагедыя», «гора», «няшчасце», «боль» сапраўды перадаюць трагедыю, гора, няшчасце, боль? Гора заўсёды большае за тыя словы, якімі мы спрабуем яго патлумачыць. Словы суцяшэння, сказаныя, мімаходзь, прыдатныя, мусіць, толькі на звычайныя дні, а ў бядзе яны не самыя лепшыя памочнікі. Чалавецтва не прыдумае такіх слоў, якія былі б роўныя чалавечаму няшчасцю.

Дзіцячыя вочы, адкапаныя, вызваленыя з-пад руін, з цемры, ужо, лічы, з магілы... Ды яны ж намнога мацней усіх слоў, якія мы ведаем.

Чым могуць памагчы словы чалавеку, які прывёз у нядаўнюю вёску хлеб і бачыць, што яго няма тут каму аддаваць?

І якія словы спачування знайсці нам, убачыўшы хоць бы на экране тэлевізара тое, што яшчэ нядаўна было дваццацітысячным горадам — у Спітаку чатыры тысячы дамоў разбураны дашчэнту, а ў іх жа радаваліся і смяяліся Людзі.

Што скажам, пачуўшы, што ўсе дзеці — да аднаго! — загінулі ў сваёй роднай вёсцы?

Гора трэба выплакаць, яно павінна выбалець.

Бяда, сляпая стыхія чамусьці асабліва ўдарыла менавіта па дзецях — школы, у якіх ішлі заняткі, аказаліся дужа ненадзейнаю сховаю і ў вёсках, і ў гарадах, а дахі з заўсёдных абаронцаў ператварыліся ў ворагаў. І наш розум адказваецца ўспрымаць такое: «На вялікі жаль, пасля землетрасення асталося дужа мала дзяцей...»

Божа мой, як пасля ўсяго гэтага, што тут адбылося, вярнуць зямлі цяплынь і прывабнасць, як палюбіць яе нанова, такую, здавалася б, абыякавую і бязлітасную? Зямлю, якая ў гэтыя снежаньскія дні прынесла столькі гора людзям, што спрадвек любілі яе.

Выйсце адно: прымірыцца з роднай зямлёю. І ў першую чаргу прымірыцца з болю дзяцей, бо гэтая зямля, нягледзячы ні на што, свая, ад продкаў дадзеная ў спадчыну, бо яе любілі і шанавалі дзяды і прадзеды гэтых дзяцей, бацькі гэтых дзяцей, якія навек засталіся пад абломкамі сваіх вясковых хат і гарадскіх кватэр.

Мы ўвесь час гаварылі пра дэфіцыт спагады і спачування. Аказваецца, мы дарэмна наракалі на цябе, чалавек, што ты жорсткі і абыякавы да такога ж, як і сам, гаротніка. Няпраўда! Гэта толькі ў будзённым жыцці ты такі раўнадушны. Трагедыя заўсёды адкрывала твае самыя лепшыя, самыя высакародныя якасці.

Зірніце, як ускалыхнуўся ад бяды ўвесь наш вялікі Савецкі Саюз. Кожная рэспубліка прыняла гора Арменіі як сваё асабістае гора, кожны чалавек, чым можа, спяшаецца дапамагчы армянскаму народу — хто пераводзіць свае сціплыя зберажэнні, хто аддае паліто, хто прысылае дзіцячую сукеначку. Нават дзеці разбіваюць свае капілкі — яны разумеюць, што там, дзе гора, спатрэбяцца і іх манеткі.

Ды што Савецкі Саюз! Увесь свет ускалыхнула армянская трагедыя. Якія ж мы былі несправядлівыя, якія жорсткія, калі агулам абвінавачвалі ўсіх людзей планеты ў абыякавасці і раўнадушнасці, у тым, што яны быццам бы жывуць па нейкіх «воўчых законах». А яны, высвятляецца, такія ж чуллівыя і ўважлівыя, як і мы самі.

Людзі на час забыліся пра свае беды і няшчасці. І тыя, хто толькі што сам перажыў навадненне, і тыя, каго ўсё яшчэ даймае засуха, і тыя, хто аплаквае свае толькі што прашумелыя смерчы і каму сродкі ой як патрэбны, кінуліся дапамагаць далёкай і незнаёмай ім Арменіі. Бо ўсе мы людзі, бо ўсе чалавекі і добра ведаем, што гэтыя сродкі зараз будуць патрэбныя менавіта там.

І наша родная Беларусь, сама яшчэ не акрыяўшы ад жудаснай чарнобыльскай бяды, з усёю душою кінулася на дапамогу роднай закаўказскай сястры — на спагаду і ўзычлівасць мы, беларусы, дзякаваць богу, пакуль што яшчэ багатыя.

У брацтва людзей на зямлі аб'ядноўваюць жыхароў планеты трагедыі. І як шкада, што для таго, каб людзі проста і лёгка паразумеліся, ім абавязкова трэба чакаць нейкай трагедыі.

Ідуць у Арменію дзесяткі і тысячы, сотні тысяч і мільёны грошай у рублях і доларах. О, каб яны маглі замяніць родных і блізкіх, што загінулі ў руінах, каб яны маглі вярнуць сына — маці, дзіця — бацькам, дзяўчыне — яе каханага...

Паплач, мой армянскі дружа. Не хавай слязу. Мужчынская сляза таксама не загана. Не саромейся яе, бо яна не ад слабасці. Яна, ці чуеш, ад тваёй сілы!

Пасля ты ўстанеш і пойдзеш па роднай зямлі яшчэ больш моцны і мужны, чым да трагедыі.

Разам з усім сваім народам

Разам з усімі народамі Савецкага Саюза.

Разам з усімі народамі свету.

Успамінаю, як выступаў у Македоніі, у Скоплі, на мітынгу паэзіі, а сам шукаў слядоў страшэннага землятрусу, які не так даўно сцёр з твару зямлі гэты горад. Шукаў і не знаходзіў — горад быў зялёны, светлы і радасны.

Хадзіў па вуліцах Ашхабада, таксама хацеў убачыць, што засталося ад той жудаснай ночы, калі стыхія поўнасцю разбурыла сталіцу Туркменіі, але зноў жа нічога не знаходзіў — горад быў зялёны, светлы і радасны.

Так будзе і з тваімі гарадамі Ленінаканам, Кіраваканам, Спітакам, — тваімі сённяшнімі ранамі, Арменія.

Янка СІПАКОЎ.

●

Зноў землятрус,
Як і ў вяках былых.
Паранена зямля твая
каменная...
Прымусіў здрыгануцца
ўсіх жывых —
Твой плач, твой гнеў,
І кроў твая, Арменія.

Дайшоў да сэрцаў
Твой нясцерпны боль.
Руіны — ад крыві тваёй
— праменныя.
Схілілася Зямля ўся
над табой
Каб гору памагчы твайму,
Арменія.

Крупінка ў свеце ты,
а як відна,
Вядомая паўсюль,
сястрыца родная,
Бо ты такая на Зямлі
адна —
Цярплівая, нязломная,
гаротная.

Нібы папераджаеш
увесь свет:
Не набліжайце, людзі,
Дзень свой чорны,
Калі пакіне смертаносны
след
Свой землятрус —
Забойца рукатворны;
Калі не будзе выказаць
каму
Свой боль, свой гнеў,
Свой плач і сваё гора,
І ядзерна-знішчальную
зіму
Зямля адчуе ў немаце,
як горы.

Юрась СВІРКА.

●

За што трагедыю табе
Наканаваў лёс як
ні зроду?
Ці мала слёз, ці мала бед
Было у нашых у народаў?

І сёння мы твой
горкі боль,
Як свой уласны,
падзяляем,
І сёння мы перад табой
Галовы нашыя схіляем.

Як блізкія свае, ў журбе
Душы тваёй мы чуем
мукі,—
І мы працягваем табе
Братэрскія жывыя рукі.

Мы памянём ахвярных,
тых,
Каго няма і ўжо
не будзе.
І не забудзем пра жывых:
Нам жыць жа, людзі!..

Міхась РУДКОЎСКІ.

На рахунак 700412

Цяжка, немагчыма перадаць у словах маштаб трагедыі, якая абрынулася на братнюю Арменію. Ды і хіба можна словамі прыцішыць боль людзей, якія страцілі сваіх родных, блізкіх! У руінах — Ленінакан і Спітак, разбураны Кіравакан і Сцепанаван, зніклі з зямлі, зруйнаваны многія паселішчы.

Болем адазвалася армянская трагедыя і ў сэрцы беларускага народа. Сёння кожны з нас перажывае гэткае самае пачуццё, якое перажывалі жыхары братняй Арменіі, калі даведаліся пра аварыю на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі, прысак якой апёк многія раёны Беларусі. Тады шматлікія пераводы, пасылкі накіроўваліся ў чарнобыльскі фонд. Цяпер вось — спецыяльны рахунак № 700412 у армянскім рэспубліканскім банку Жылсацбанка СССР.

5 мільёнаў рублёў у фонд дапамогі пацярпеўшым накіравалі беларускія прыхільнікі міру, якія сабраліся на сумесны пленум Беларускага камітэта абароны міру і праўлення Беларускага аддзялення Савецкага фонду міру.

У фонд пацярпеўшым перададзена 50 тысяч рублёў Беларускім аддзяленнем Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна. Акрамя таго, супрацоўнікі фонду пералічылі на рахунак 700412 свой аднадзённы заробак.

Адбылося некалькі дабрачынных канцэртаў, у якіх прынялі ўдзел вядомыя дзіцячыя самадзейныя калектывы. Шэраг канцэртаў мяркуюць даць юныя артысты дзіцячага паказальнага харэаграфічнага ансамбля «Мульцік» Мінскага вытворчага аб'яднання вылічальнай тэхнікі. Першае выступленне яго ўжо адбылося ў сацыяльна-культурным цэнтры аб'яднання. У гэтыя дні ў праўленні Беларускага аддзялення дзіцячага фонду часта звіняць тэлефонныя званкі: сем'і Беларусі выказалі жаданне прытуліць больш за 500 армянскіх дзяцей.

Разбуральная стыхія не пашкадавала ў Арменіі і ачагоў культурнага прызначэння: палацаў культуры, клубаў, музеяў, бібліятэк. На аднаўленне іх перавёу 15 тысяч рублёў Беларускі фонд культуры.

Супрацоўнікі выдавецтва «Юнацтва» накіравалі тэлеграму сваім калегам з армянскага выдавецтва «Арэвік» («Сонейка»). У тэлеграме выказваецца спачуванне армянскаму народу з выпадку трагедыі, падзяляецца смутак у сувязі з трагічнай гібеллю многіх дзяцей, паведамляецца аб пераводзе на рахунак 700412 10 тысяч рублёў.

10 тысяч рублёў паступіла на гэты ж рахунак ад выдавецтва «Полымя», 20 тысяч — ад выдавецтва «Беларусь», 25 тысяч — «Мастацкай літаратуры». Выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі пераваяло дзённы заробак у суме 1500 рублёў і 500 рублёў, выдзеленых прафкомам і камітэтам камсамола.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі першымі пераваялі грошы на рахунак № 700412 Янка Брыль і Янка Сіпакоў.

Не засталіся ўбаку ад гора армянскага народа работнікі тэатраў. Многія з іх пералічваюць у фонд дапамогі свой дзённы заробак, як зрабілі гэта, напрыклад, калектывы тэатраў оперы і балета, лялек, юнага гледача.

Адбылося нямала дабрачынных спектакляў. Купалаўцы паказалі «Парог», горкаўцы — «Макбет», тэатр юнага гледача — «Нечаканыя госці», тэатр лялек — «Тры парасяці»...

Дабрачынным стаў і першы канцэрт новага калектыву «Жывіца» пад кіраўніцтвам заслужанай артысткі БССР В. Пархоменкі, які прайшоў у нядзелю ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Свой дзённы заробак вырашылі перавесці на рахунак 700412 супрацоўнікі рэдакцый часопісаў «Полымя», «Беларусь», «Нёман», а таксама газеты «Літаратура і мастацтва».

З пошты «ЛіМа»

● ПЕРАБУДОВА І МІЖНАЦЫЯНАЛЬНЫЯ АДНОСІНЫ

● «РЭКТАРАТ ЛІЧЫЦЬ МЭТАЗГОДНЫМ...»

● ЧАГО НЕ ЎРАЗУМЕЎ ГІСТОРЫК

●

Прыцягнула ўвагу новая лімаўская рубрыка «Перабудова і міжнацыянальныя адносіны», з цікавасцю прачытаў артыкулы У. Калесніка і А. Сідарэвіча. Важная тэма, тут шмат праблем...

Апублікаваныя нядаўна «Асноўныя мерапрыемствы па далейшаму развіццю народнай адукацыі ў Беларускай ССР», у прыватнасці, раздзел аб далейшым развіцці беларуска-рускай двухмоўнасці, узмацненні патрыятычнага і інтэрнацыяльнага выхавання, сведчаць, што ў рэспубліцы пачынаецца маштабная работа па вызначэнні статуса беларускай мовы, узнаўленні ленінскіх норм нацыянальнай палітыкі.

Прапаную ўключыць у доўгатэрміновую праграму «Родная мова», якая будзе распрацавана ў адпаведнасці з Асноўнымі мерапрыемствамі, палажэнні аб беларускамоўным навучанні ў агульнаадукацыйнай і прафесійнай школе. На жаль, Асноўнымі мерапрыемствамі не прадугледжваецца пераход на беларускамоўнае навучанне ў прафесійнай школе, у вышэйшых навучальных установах, акрамя выкладання асобных дысцыплін студэнтам-філолагам спецыяльнасці «Беларуская мова і літаратура». Без беларускамоўнага навучання ў агульнаадукацыйнай і прафесійнай школе застаецца маларагодным пашырэнне сферы ўжывання беларускай мовы на вытворчасць, навуку, культуру, органы дзяржаўнага кіравання. Зразумелы рэальныя цяжкасці масавага пераходу на беларускамоўнае навучанне і справаводства на прадпрыемствах і ва ўстановах. Аднак, мне здаецца, такую задачу можна вырашыць — пастулова, разам з пераадольваннем беларускамоўнай непісьменнасці і моўнай прадузятасці часткі насельніцтва.

Увогуле нацыянальная свядомасць беларусаў настолькі нізкая, што нам нельга пагарджаць нават найменшымі прыкметамі нашай беларускасці. Добрае псіхалагічнае ўражанне магло б зрабіць беларускамоўнае афармленне гарадоў і вёсак, аўтамабільных дарог, розных этыкетак і ўпаковак, бланкаў сувязі і г. д. Наогул у нашай рэспубліцы немагчыма ададсобіць задачы перабудовы ад вырашэння гэтай балючай праблемы: нізкай прэстыжнасці беларускай мовы.

Канечне, заўсёды знойдуцца людзі, якія не бачаць у беларускасці ніякай патрэбы, якія гавораць у сувязі з гэтым аб свабодзе выбару мовы навучання і г. д. Але ці свабодны сёння гэты выбар, які падрыхтаваны шматгадовым адлучэннем беларускіх дзяцей ад роднай мовы, выхаваннем у іх абыякавасці і пагарды да яе? Дзе, як не на тэрыторыі рэспублікі, яе нацыянальная мова павінна быць дзяржаўнай, а рэспубліканскія, дзяржаўныя органы — клапаціцца аб вывучэнні мовы, яе паўсюдным прымяненні, выхаванні пашаны да яе — гэта ж так натуральна! У сувязі з гэтым хачу закончыць свой ліст вытрымкай з выступлення на XIX Усесаюзнай партканферэнцыі першага сакратара ЦК Кампартыі Грузіі Д. І. Паціяшвілі: «Менавіта наша партыя, інтэрнацыянальная па сваёй сутнасці, павінна выступаць сёння галоўным гарантам асноватворных каштоўнасцей і святынь нацыянальнага духу — самабытнасці, культуры і мовы».

М. ХАДОРКІН,
начальнік фінансавага аддзела Гомельскага хімзавода імя 50-годдзя СССР.

●

У рэспубліканскім друку апублікаваны ўмовы конкурсу на стварэнне помніка воінам-інтэрнацыяналістам. Нарэшце! Але засмучае адно — месца для помніка. Чаму іменна — Чыжоўка? Хай не будзе сказана ў крыўду жыхарам Чыжоўкі, але ж гэта — ускраіна горада. Як да яе дабрацца з Зялёнага Луга, Усходу, Захаду, Паўночнага Захаду, Вяснянкі, Уручча і іншых мікрараёнаў, з чыгуначнага вакзала, аэрапорта?.. У асноўным — праз цэнтр горада. На маё разуменне, помнік ствараецца не толькі і не столькі для таго, каб праводзіць масавыя мерапрыемствы (хоць і без іх не абыдзешся), а для таго, каб туды маглі прыйсці бацькі, бабулі і дзядулі, браты і сёстры, школьныя сябры, аднапалчане тых, хто загінуў у Афганістане. Маглі б пастаяць, памаўчаць, пакласці кветкі. Дык няўжо ў цэнтры сталіцы не знойдзецца месца для такой святой справы? Хоць я не мастак і не дойлід, а просты будаўнік, аднак лічу, што помнік можна ўзвесці, да прыкладу, на вуліцы Інтэрнацыянальнай. Ёсць там і сквер (шчыра кажучы, цяпер ён вельмі запушчаны), дзе мог бы стаяць помнік. Тым болей, што амаль усе адсюль (са зборнага пункта аблваенкамата) пайшлі служыць, пайшлі ў Вечнасць...

Мне здаецца, што не лішне будзе параіцца з людзьмі і наконт месца для помніка.

І. ПЛАЎСКІ,
сын «прапаўшага без вестак» у час Вялікай Айчыннай, бацька салдата тэрміновай службы.
г. Мінск.

●

Нейкі час назад савет Мінскага педагагічнага інстытута, абмеркаваўшы пытанне аб «грамадска-палітычнай сітуацыі, звязанай з дзейнасцю нефармальных аб'яднанняў», вынес наступную (не магу не адзначыць: надта цікавую!) рэзалюцыю: «Рэктарат і партыйны камітэт лічаць мэтазгодным у бліжэйшыя дні ва ўсіх студэнцкіх аўдыторыях даць праўдзівую інфармацыю пра асаблівасці грамадска-палітычнай абстаноўкі, арганізаваць індывідуальную выхаваўча-прафілактычную работу з «лідэрамі» самадзейных аб'яднанняў і заслухаць у працоўных калектывах іх справаздачы аб асабістым укладзе ў перабудову (персанальная адказнасць ускладаецца на кіраўнікоў і сакратароў партарганізацый факультэтаў, дзе працуюць і вучацца такія людзі), у дэканатах правесці індывідуальныя сустрэчы і гутаркі з бацькамі студэнтаў-членаў самадзейных клубаў і груп моладзі, раскрыць сутнасць і небяспеку нацыяналістычнай настроенасці іх дзяцей».

Уяўляю, колькі мацярок і бацькоў, выкліканых у інстытут, схопяцца за валідол, пачуўшы ў час «індывідуальных сустрэч і гутарак» пра небяспечную «нацыяналістычную настроенасць» сваіх дарослых дзяцей. Няцяжка здагадацца, чым можа абярнуцца «выхаваўча-прафілактычная» работа з «лідэрамі» самадзейных аб'яднанняў і запланаваныя іх справаздачы ў працоўных калектывах». Тым больш, што пастановай рэктарата і парткома ўсе яны загадзя ўжо залічаны ў разрад «нацыяналістычна настроеных»!

Пастанова гэтая, несумненна, народжана перш за ўсё той нездаровай абстаноўкай, якая на працягу некалькіх тыдняў нагняталася ў нашай рэспубліцы прэсай.

Але была яшчэ і ўнутраная прычына. А іменна тая атмасфера, якая панавала ў час пасяджэння савета і якая ў канчатковым выніку і прадвызначыла з'яўленне працытаванага вышэй дакумента. Уяўленне пра яе можна скласці, прачытаўшы ў інстытуцкай газеце «Савецкі настаўнік» (2 лістапада 1988 г.) паведамленне пра даклад, з якім перад членамі савета выступіў прарэктар па навучальнай рабоце В. Атрошчанка. У ім інфармацыя пра «нефармалаў» была пададзена ў такім ключы, што гэта — «нацыяналістычныя групоўкі», якія свае сапраўдныя мэты «старанна маскіруюць клопатам пра развіццё нацыянальнай мовы» і г. д.

Даклад яўна не спрыяў спакойнаму, дзеламову абмеркаванню ўзнятай праблемы. Не дзіва, што ў такой сітуацыі і нарадзілася такая вось пастанова вучонага савета. Сапраўды, калі розум спіць, нараджаюцца..

Але ўсё ж... Чаму члены савета, людзі, у большасці сваёй вопытныя, якія шмат пабачылі на сваім вяку, не пярэчылі? Чаму з гатоўнасцю праглынулі яўна непераканаўчыя, шытыя белымі ніткамі довады? Ці не сталі яны ахвярамі той самай атмасферы страху, падазронасці, пра якую гаварылася ў пачатку ліста? Страху перад злавесным стэрэатыпам «нефармала», створаным такімі газетнымі публікацыямі, як «Эвалюцыя палітычнага невуцтва», «Пена на хвалі перабудовы»?

А можа, сёй-той, як і ў выпадку з артыкулам Ніны Андрэевай, палічыў, што галоснасці і дэмакратызацыі прыходзіць канец, што ў гэтай сітуацыі лепш прамаўчаць і не высоўвацца?

І яшчэ адно пытанне: ці апошняя гэта кампанія? Бо за нейкі год з невялікім рэспубліканскі друк «перахварэў» цэлым шэрагам кампаній — супраць «шагаламаніі», супраць «буржуазнага пацыфізму» А. Адамовіча, супраць таварыства памяці ахвяр сталінізму «Мартыралог Беларусі» і інш.

Ці не час выздараўліваць?

У. СЕМЯНЮК,
кандыдат філасофскіх навук.

●

Хутка споўніцца 170 гадоў з дня нараджэння кампазітара Станіслава Манюшкі. Нарадзіўся ён у Беларусі ў пасёлку Убель на Міншчыне (40 кіламетраў ад Мінска). Мала хто знаёмы з гэтай жывапіснай мясцінай, дзе ўстаноўлены 3-метровы абеліск. На ім надпіс на беларускай і польскай мовах: «Тут, у фальварку Убель, 5 мая 1819 г. нарадзіўся вялікі польскі кампазітар Станіслаў Манюшка». Побач пабудаваны санаторый-прафілакторый «Волма». Мне пашчасціла нядаўна адпачываць у гэтай здраўніцы. Працуе тут культмасавы работнік і бібліятэкар Вольга Мікалаеўна Паскробка, вялікі прыхільнік таленту Станіслава Манюшкі. У санаторыі афармлены стэнд пра яго жыццё і творчасць. Вольга Мікалаеўна знаёміць адпачываючых з асноўнымі падзеямі жыцця кампазітара і яго творчасцю.

У 2-х кіламетрах ад былой сядзібы Манюшкі, у 8-гадовай школе пасёлка Азёрны створаны адзіны ў свеце музей кампазітара. Ён працуе на грамадскіх пачатках. Дырэктар музея — Васіль Васільевіч Несцяровіч (ён жа і дырэктар мясцовай школы). У чатырох маленькіх пакоях экспануюцца малюнкі і фотаздымкі. Цэлы пакой прысвечаны оперы «Галька». Касцюмы і здымкі падораны польскімі сябрамі.

З Убелем звязана практычна ўсё жыццё Манюшкі. Тут ён правёў дзяцінства. У Убель ён прыязджаў на канікулы з Мінска і Варшавы, дзе атрымліваў адукацыю. Вялікі ўплыў на кампазітара аказалі яго маці і бацька, а таксама ўся атмасфера родных мясцін. У Убель і Мінск дарослы ўжо Манюшка прыязджаў пастаянна. Гэта было звязана не толькі з цікавасцю да беларускай музыкі, але і з сядзібай, пакінутай яму ў спадчыну. Ужо будучы вядомым кампазітарам і дырэктарам варшаўскага опернага тэатра, ён вымушаны быў прыязджаць хоць бы для таго, каб удзельнічаць у абласных выбарах, як уладальнік Убеля. Прыязджаў ён сюды з задавальненнем, бо меў шмат сяброў. Кампазітар быў любімы народам і мясцовай інтэлігенцыяй. Тут былі створаны яго першыя творы, песні, рамансы, оперы «Сялянка», «Страшны двор», «Галька», якія ідуць на сцэне ў многіх краінах свету.

Цяпер паведамлю пра самае сумнае, на мой погляд. Месца, дзе была сядзіба Манюшкі, запушчана. Драўляны стары плот зарос бур'яном. Весніцы павалены. Мармуровы абеліск увесь пабіты, мае глыбокія і дробныя ўпадзіны, у некаторых месцах адбіты вуглы. Кажуць, што пры адкрыцці помніка ў 1966 годзе ля кустоў, бэзу і пад старадаўняй таполяй стаялі лаўкі, былі разбіты алеі і кветнікі, аднак нічога гэтага цяпер няма, засталася адна тоўстая старая таполя, якая памятае тыя часы, калі пад ёй бегаў маленькі Стась. Хацелася б перанесці музей Станіслава Манюшкі са школьнага памяшкання. Захаваліся малюнкі і фотаздымкі сядзібы вялікага кампазітара. Вольга Мікалаеўна расказвала, што штогод 5 мая ў Убель прыязджаюць паклоннікі таленту Манюшкі з Польшчы і нашы кампазітары.

Музей у пасёлку Азёрны праводзіць работу па зборы матэрыялаў пра Станіслава Манюшку. Нядаўна тут даведаліся, што ў Японіі інстытут культуры названы імем С. Манюшкі. Дык няўжо мы не можам як след ушанаваць памяць выдатнага кампазітара напярэдадні слаўнага юбілею? Засталося ўжо не так многа часу.

М. ШАЎЦОВА,
мастак-керамiст.
г. Мінск.

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

«МАЕ БРАТЫ, МАЕ СУСЕДЗІ...»

Гэтыя паэтычныя словы, якія належаць пяру класіка беларускай літаратуры і прагучалі, як мы помнім, пры адкрыцці Усесаюзнага фестывалю польскай песні ў Віцебску, найлепшым чынам характарызуюць даўнія адносіны беларускага і польскага народаў. На розных этапах гістарычнага шляху мы разам змагаліся за лепшую будучыню, «за нашу і вашу волю». Нас цесна звязваюць шмат якія агульныя падзеі, даты, імёны... Касцюшка, Каліноўскі, Урублеўскі, Міцкевіч, Агінскі, Манюшка, Сыракомля... Мы разам адзначаем памятныя гадавіны. Нядаўна грамадскасць рэспублікі разам з гасцямі з ПНР адзначыла 45-ю гадавіну ўтварэння Войска Польскага, удзелу 1-й пяхотнай дывізіі імя Тадэвуша Касцюшкі ў бітве за Днепр пад беларускім сялом Леніна. Днямі ў Навагрудку адбудзецца, па ініцыятыве Саюза пісьменнікаў БССР, вечар, прысвечаны 190-годдзю з дня нараджэння Адама Міцкевіча (нагадаем, што ў апошнія гады выйшлі, адзін за адным, у перакладзе на беларускую мову два пераклады «Пана Тадэвуша» — Браніслава Тарашкевіча і Язэпа Семяжона). Музычная грамадскасць рэспублікі рыхтуецца адзначыць у маі наступнага года 170-ю гадавіну з дня нараджэння Станіслава Манюшкі...

У сваім звароце да ўдзельнікаў і гасцей віцебскага фестывалю польскай песні М. С. Гарбачоў зазначыў: «Ваша свята — праяўленне духоўнай блізкасці савецкага і польскага народаў, велізарнай цікавасці адзін да аднаго, у чым я яшчэ раз пераканаўся ў час нядаўняй паездкі ў ПНР. Сёння, калі мы прымнажаем свае намаганні ў справе абнаўлення сацыялізму, карэннай перабудовы ўсіх сфер грамадскага жыцця, мастацтва атрымлівае новы прастор і можа больш рабіць для ўмацавання брацкага супрацоўніцтва паміж нашымі народамі».

У святле гэтага выказвання робіцца яшчэ больш зразумелым далейшая актывізацыя творчага супрацоўніцтва паміж польскімі і савецкімі літаратарамі, у прыватнасці, паміж пісьменнікамі Савецкай Беларусі і іх польскімі таварышамі па пяру, у тым ліку тымі, што пішуць па-беларуску. Так, напрыклад, нядаўна ў Мінску знаходзіліся прадстаўнікі вядомага варшаўскага часопіса «Літаратура на свеце» Вацлаў Садкоўскі і Эўгеніюш Кабатц з мэтай, каб чарговы нумар часопіса прысвяціць сучаснай беларускай літаратуры. Са свайго боку Польшчу наведалі ў апошні час з творчымі мэтамі, для ўдзелу ў розных імпрэзах С. Андраюк, Р. Барадулін, Д. Бічэль-Загнетава, А. Вярцінскі, С. Законнікаў, В. Зуёнак, У. Казбярук, А. Лойка, А. Пяткевіч, А. Сульянаў...

Для ўдзелу ў мерапрыемствах, звязаных з 30-годдзем Беластоцкага літаратурнага аб'яднання «Белавежа», ездзіў летам у Польшчу і наш вядомы празаік Барыс Сачанка. Уражаннямі ад паездкі ён падзяліўся ў сваім нарысе «На зямлі Беластоцкай», надрукаваным у «ЛіМе» за 11 лістапада г. г. На жаль, у дарожных нататках Б. Сачанкі дапушчаны, па віне аўтара і рэдакцыі, некаторыя фактычныя і стылёвыя недакладнасці, непрадуманыя палажэнні. На гэта звяртае нашу ўвагу беластоцкі чытач «ЛіМа», журналіст Віктар Рудчык, гэта выклікала адпаведную рэакцыю ў пэўных польскіх колах і стала прадметам размовы на апошнім пасяджэнні прэзідыума

●

Артыкул А. Філімонава «Пра што не сказаў Э. Ялугін», надрукаваны ў «Советской Белоруссии» 25 лістапада, здзівіў мяне. Здзівіў не толькі безапеляцыйным тонам, але і тымі «аргументамі», якія скарыстаў у сваю абарону аўтар. Дасюль не верылася, што вучоныя могуць пісаць такія «ругательские» опусы, а рэдакцыя — друкаваць іх без усялякага каментарыя.

Падумалася: няўжо і пісьменнік Э. Ялугін, творчасць якога ведаю і люблю, пісаў артыкул «Не магу паверыць» гэтак жа некарэктна? Звярнулася да публікацыі — нічога падобнага. Тон артыкула стрыманы, факты красамоўныя, і аспрэчваць іх лепш было б не эмоцыямі, а аргументамі.

Асабіста я прымаю сам факт самаабароны. Не буду тут кранацца навуковай дзейнасці А. Філімонава (мала пра яе ведаю), але форма і ўзровень гэтай самаабароны не выклікае даверу. Разумею, што за ўсім гэтым — трагедыя не толькі Філімонава: многім гісторыкам сёння і балюча, і горка ад сваёй былой працы. Але толькі сапраўды навуковымі працамі можна пераадолець і агульны крызіс гісторыі таго перыяду, і асабістыя няўдачы.

Адзін з галоўных аргументаў А. Філімонава — спасылка на час: «Все ведущие писатели в стихах и прозе посвящали свои произведения Сталину. Это е было. Это история».

І сапраўды — было. Але ж пісьменнікі — не гісторыкі, дарэчы. У іх творах дапускаецца і фантазія, і гіпербалізацыя, і аўтарскія эмоцыі. Акрамя таго, творы ў гонар Сталіна не з'яўляліся асновай усёй пісьменніцкай творчасці. Калі тыя творы пра «бацьку ўсіх народаў» страцілі сваё значэнне, дык галоўнае са спадчыны пісьменнікаў жыве, вучыць чалавечнасці, любові да радзімы, адданасці сацыялістычным ідэалам. Іншая справа — гісторыя, навука, дзе недапушчальныя ўсялякія домыслы і падтасоўкі, дзе патрабуецца толькі аналіз фактаў, дакументаў. Аналіз навуковы, дакладны, строгі. Інакш навука перастае быць навукай. Вось чаму для гісторыка прыклад пісьменніцкай працы не павінен быць аксіёмай.

Дарэчы, творы Э. Ялугіна на гістарычныя тэмы вытрымалі выпрабаванне часам. Дык які ж яму рэзон, калі верыць А. Філімонаву, «всячески создавать культ В. В. Быкову», «пользоваться фальшивыми методами», «приемами культа личности» и «вместе с ним» (Быкавым. — Т. П.) «клеветать»? Быкаў — пісьменнік, які атрымаў сусветную вядомасць, ён — гонар беларускага народа. І тым больш крыўдна, што гісторык не ўразумеў гэтага. За-за сваёй асабістай амбіцыёзнасці.

Т. ПАРХІМОВІЧ,
урач.

в. Прылукі
Мінскага раёна.

праўлення СП БССР. Адзначыўшы, што аўтар нарыса «На зямлі Беластоцкай» кіраваўся добрымі намерамі, выходзіў з самых лепшых пачуццяў да братняга польскага народа і зусім не меў на ўвазе «перакройкі карты», члены прэзідыума разам з тым выказалі і крытычныя заўвагі ў яго адрас, заначылі, што асобныя выказванні маглі б гучаць больш акрэслена і не даваць падстаў для няправільнага прачытання.

Прэзідыум праўлення лічыць, што памылковае выказванне аб магчымасці пераносу граніцы з'яўляецца прыватным меркаваннем аўтара і не адлюстроўвае пазіцыі СП БССР. Выказалася таксама думка аб неабходнасці рэдакцыйнага каментарыя да нарыса. Рэдакцыя штотыднёвіка пагаджаецца з гэтым.

Максім ТАНК

Паэзія

«ЗНАЁМЫЯ АБЛОКІ НАД ЗЯМЛЁЙ...»

Terra incognita

Часта
Мора далонямі хваль
Выплюсквае на бераг
Нябачныя водарасці,
Ствалы і галіны дрэў
Невядомых;

Часта
Уначы
У мае сны залятаюць
Дзівосныя птушкі,
Драконы,
Вятры;

Часта чую,
Як нехта мяне аклікае
На мове нячутай нікім,
Незнаёмай, —

Таму ўсё больш пераконваюся
У існаванні
Яшчэ неадкрытых краін
За мяжою сваіх
Уяўленняў.

І таму не дзівіцеся,
Калі, аднойчы,
Падаўся, дзівак,
Зноў шукаць
Дзе тая
Terra incognita.

Паўночная сага

— Памажы мне, прамудры
Шаман,
Зноў вярнуць супакой,
Без якога не жыць мне на
свеце.

— На пяску прыбярэжным
Напішы імя той,
Што тваё загарнула сэрца,
І ўсе беды твае
Змые хваляў прыбой.

— А не змые?

— Ты зноў напішы.
А не змые — ты зноў напішы.

— Ты смяешся, Шаман!
І дакуль гэта мне паўтарыць?

— Знаць,
Пакуль будзе дыхаць з табой
Акіян.

●

Па тым, што нас, паэтаў,
Не выганяюць, а нат
запрашаюць
На розныя фэсты,
Урачыстасці, юбілеі,
Мяркую, паводлуг Платона,
Што мы яшчэ жывём
Не ў ідэальнай дзяржаве.

Прапанова

Аздабляючы
Усе нашы плошчы і вуліцы
Скульптурамі класікаў,
Паўкласікаў
І чвэрцькласікаў,
Розных сезонных
Дзеячаў і культаў, —
Трэба не забыць
І пакінуць месца
Для нашай гарэзлівай
Беларускай «Лявоніхі»,
Абцасікі якой не раз
Высякалі іскры з сэрц
І палясквалі на падмостках
Сусветных фестываляў.

Вяртанне

Хоць з кожным днём
Ашукваць сябе
Становіцца цяжэй,
Мне ўсё здаецца,
Шпакоў даўнейшых
Бачу на сяўбе,
Цалую твар
Майго юнацтва вецер,

Знаёмыя аблокі
Над зямлёй,
Знаёмыя чуваць
Раскаты грома,
Знаёмы дым
Над хатаю старой
І толькі я
Адзін ім — незнаёмы.

Няўжо няма нікога
З кім тут рос?
Стаю ля студні,
Спынены надзеяй:
Мо, раптам,
Выбяжыць з дварышча пёс,
Пазнаўшы
Валацугу-Адысея.

У снегапад

Гэты снег мяне асірацій,
Пагасіўшы сцюдзёнасцю ранняй
Учарашнія колеры ніў,
Жар лістоты, луж восеньскіх
ззянне.

Хоць пара прывыкаць і да
страт.
Адкувалі мае вёсны недзе,
А шляхі перакрыў снегапад.
Нават ты пераведаць не едзеш.

І сябры мой забылі начлег,
Хоць да змроку на шлях
паглядаю,
І рыдлёўкай шуфлюючы снег
Ад варотаў штодня адграбаю.

●

Вецер. Пранізлівы вецер
Злосна ў мае грудзі б'ецца,
Рве і шматае кашулю,
Глушыць мяне сваім гулам,
Кідае золкасцю ў вочы.
Збіць з ног, спыніць мяне хоча
Толькі і толькі за тое,
Што іду супроць яго я
І не ляту ўслед ніколі
Нейкім перакаці-полем.

Салдацкі ранец

Нахлусіў жа нейкі чорт,
Што кожны салдат
У сваім ранцы носіць
Жазло маршала.

А мы пасля бою,
Калі дрыготкімі
Заскарузлымі пальцамі
Развязвалі свае ранцы,
Больш за ўсё шукалі
Хто жменьку махоркі,
Хто скарынку хлеба,
Хто зачытанае пісьмо з дому —
Працяг свайго жыцця.

Калі не верыце

Кажуць,
Спасылаючыся на метрычны
запіс —
«Аповесць мінулых гадоў»,
Нашаму Мінску
Амаль ужо дзесяць стагоддзяў.
Як жа так!
Многія з нас
Помняць дзень нараджэння
яго
На пустых папялішчах.
Не верыце?
Можаце спытаць
У байцоў, партызан, муляроў,
Камняцёсаў і цесляў,
Якія яшчэ — дзякуй богу —
жывуць
І былі на яго
Шматпакутных хрысцінах.
І, нарэшце,
Спытаць у гвардзейскага танка,
Што тады салютаваў
І сягоння
Красуецца на п'едэстале.

І было гэта:
Трэцяга ліпеня,
1944-га года
Ад нараджэння Хрыста,
І не помню якога там года
Ад стварэння
Біблейскага свету.

Інтэрв'ю

Вечарам,
Прысеўшы на прызбе,
Успамінаючы, старыя,
Свае маладыя гады,
Акрашваючы іх
То забытым жартам,
То скупым праблескам
Далёкай усмешкі.
А потым
Доўга, доўга, доўга маўчаць.
Быццам
Над безданню,
І толькі, мінуўшы яе,
Памалу, пачынаюць далей
Працягваць сваю гутарку
Пра сённяшнія свае клопаты
І справы.

— А чаму прапусцілі
Жахлівыя гады сталіншчыны
І гады вайны? —
Пытаецца карэспандэнт,
Узброены магнітафонам.

— А каму, сынку, ахвота
Перад ноччу
Будзіць ліха...

●

«Мэнэ. Тэкэл. Фарэс...»
Пакуль не позна,
Хутчэй сатрыце
Фатальныя гэтыя словы,
Якія няўмольны лёс піша
На нашых сценах дамоў.
На амярцвелым твары зямлі,
На смогам зацягнутым небе!
«Мэнэ. Тэкэл. Фарэс...»

Роздум над старым гімнам

«Адвеку мы спалі...»
І каму такое
Магло ўзбрысці ў галаву?!

Няўжо гэтаму не пярэчаць
Нашы хронікі, летапісы,
Папялішчы і шыбеніцы,
Пісагі на зямлі
І на нашых плячах?

Далей — слушна:
«Што трэба свабоды, зямлі
чалавеку,
Што трэба зладзеяў пабіць...»

Толькі гэта трэба было б
паўтарыць
І ў нашым новым гімне
І ва ўсіх іншых
Гімнах народаў свету.

Залаты медаль

Думаю:
Каб не знішчылі мы
Незлічоную колькасць раслін,
Калоній птушак, звяроў,
Сваю і іх мовы,
Ці атрымалі б мы
На міжнароднай выстаўцы
«Залаты медаль»
За нашу, цудоўна выдадзеную,
«Чырвоную кнігу...»?
А гэта — што ні кажы! —
Пераканаўча сведчыць
Аб дбаласці
Да асяроддзя,
Што нас акружае,
І аб нашай перадавой культуры.

●

Некалі, нейкі гісторык,
Філосаф,
Разважаючы аб чалавечых
Недахопах,
Успомніўшы пра слабасць
Пяты Ахілеса,
Пра няўтольную прагнасць
Мідаса да золата,
Пра цягу Калумба
Да вар'яцкіх вандровак,
Пра захапленне Каперніка
Зняннем зор, —
Напэўна, не абміне сказаць
І пра мой недахоп —
Пісанне вершаў.

Боты

Чарга за новымі ботамі.
А мне здаецца,
Што толькі ў старых,
Калі яшчэ падкаваць
Абцасы,
Падбіць падноскі,
Падлатаць халявы
І наглянцаваць дзёгцем,
Я змагу калі-небудзь
Вярнуцца ў юнацтва.

Бо толькі яны
Помняць
Усе мае
Пройдзеныя дарогі.

Сізіф

Ніхто з багоў
Не змог прадбачыць,
Што, запаліўшы зоры,
Засяліўшы зямлю
Звярамі, птушкамі,
Людзьмі,
Закончыўшы работу,
І давядзецца
Адысці ў нябыт.

А пакараны імі
Вечнай працай
Нейкі там Сізіф
Усіх перажыве іх.

Вы чуеце, як з громам
Зноў коціцца з гары
Цяжкі яго валун?!

●

Па тым,
Як нашы рэкі дыхаюць хвалямі,
Лясы — лістотамі,
Палі — каласамі,
Хмары — громам,
А людзі — роднымі песнямі,
Пазнаеш,
Як ім жывецца.

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

11 лістапада 1988 года ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва» быў змешчаны артыкул Д. Сімановіча «Ці дайшла да нас перабудова?» На думку аўтара, яна ў нас на Віцебшчыне нейкая не такая, як у сталіцы. Першае. Ён заяўляе, што ў Віцебску быццам забаранілі выпусціць у эфір перадачу пра фестываль джазавай музыкі па праграме Віцебскай студыі тэлебачання. Так гэта ці не, добра не ведаю. Але адразу паўстае пытанне: «Ці галоўнае гэта ў перабудове?» Джазавая і рок-музыка гучыць сёння па ўсіх каналах Цэнтральнага і рэспубліканскага тэлебачання, на ўсіх эстрадных пляцоўках. Рэдакцыі літаратурна-драматычных і музычных перадач, якую ўзначальвае Д. Сімановіч, можа, трэба паклапаціцца аб тым, каб больш прапагандаваць народныя мелодыі, самадзейныя калектывы, беларускія і віцебскія традыцыі? Працаўнікам сяла, ды і большай частцы гарадскога насельніцтва яўна не хапае тых мелодый, якія створаны народам, якія ласкаюць душу, робяць чалавека лепшым і чысцейшым. Чаму вы, Д. Сімановіч, не хочаце гэта зразумець? Чаму інтарэсы нейкіх сталічных груп вам бліжэй, чым народныя? Прабачце, але складваецца ўражанне, што вам сімпатычныя ідэі сталічнага дзеяча Л. Крывіцкага —кіраўніка палітычнага клуба «Сучаснік», аднаго з ініцыятараў стварэння ў рэспубліцы так званага «народнага фронту». Свае некаторыя пасяджэнні клуб праводзіць сакрэтна. Таму мы не ведаем усіх ідэй гэтай групы. Але тое, што стала вядома, выклікае здзіўленне. Каму патрэбна ўкараняць палавыя адносіны на дагаворчай аснове замест сямейна-шлюбных?

Другі клопат Д. Сімановіча — ён марыць аб тым, калі б у Віцебску быў створаны камітэт па перабудове, які б, цытую: «нарэшце выказаў бы грамадскую думку аб увекавечанні памяці М. Шагала на яго радзіме». Так, Шагал нарадзіўся ў нашай вобласці і нейкі час жыў у Віцебску. Але не пакінуў наш зямляк гораду ніводнай карціны, ні вітражу, ні добрага следу аб сваім пражыванні. Дык чаму мы павінны адкласці ўсе іншыя справы і кінуцца ўшаноўваць памяць М. Шагала? Думаецца, што ёсць у віцябчан справы больш неадкладныя.

Хачу сказаць, што большасць віцябчан ведаюць, што такое перабудова, якія яе мэты і як яе ажыццяўляць. Але вось не зусім зразумела, чаму вы, чалавек, які мае вышэйшую адукацыю, не хочаце зразумець, што першачарговымі патрэбамі працоўных вобласці з'яўляюцца не прапаганда рок-музыкі, не ўшанаванне памяці Шагала і іншыя блытаныя ідэі, а забеспячэнне насельніцтва прадуктамі харчавання, рашэнне жыллёвай праблемы, карэннае паляпшэнне медыцынскага і бытавога абслугоўвання, стварэнне належных умоў для працы і духоўнага ўзбагачэння людзей? Такія праграмы ў вобласці і ў г. Віцебску выпрацаваны і яны ажыццяўляюцца. Сёння жыхары г. Віцебска і іншых гарадоў могуць свабодна купляць малако, прастаквашу, тварог і сыры. Чаму? Таму, што ў аграпрамысловым комплексе адбываюцца значныя змены да лепшага. Удумайцеся, за 5 год надоі малака павялічыліся на 30 працэнтаў. Вось гэта і ёсць паскарэнне.

Толькі ў гэтым годзе ў 550 вёсках з'явіўся асфальт на вуліцах. Да гэтага трэба дадаць, што за 3 гады пабудавана амаль 15 тысяч сядзіб. Паглядзіце, якія цудоўныя вёскі з'явіліся ў калгасе імя С. М. Кірава Віцебскага раёна, у саўгасе «Гарадоцкі».

А паглядзіце, як добра вырашаецца жыллёвая праблема. За няпоўныя 3 гады пяцігодкі ўдалося звыш плана пабудаваць больш за 100 тысяч квадратных метраў жылля.

Вы крытыкуеце М. А. Федарчука — старшыню Віцебскага гарвыканкома за тое, што ён не захацеў прыняць віцебскіх журналістаў. Крытыка сёння—справа патрэбная. Але яна павінна быць канструктыўная і добразычлівая. Можа, лепш было б журналістам расказаць чытачам, як гарвыканком займаецца добраўпарадкаваннем горада. Удумайцеся, за адзін год заменена 17 кіламетраў цепласетак, заасфальтавана 20 кіламетраў вуліц. Звярніце ўвагу, якія ў горадзе з'явіліся кафэ, якія цудоўныя магазіны па продажу садавіны і агародніны, іншых тавараў, колькі зроблена па добраўпарадкаванні плошчаў, сквераў, вуліц, дзіцячых пляцовак. Пачалася рэстаўрацыя былых Пакроўскай царквы і касцёла св. Варвары. За няпоўныя 3 гады, якія Федарчук працуе старшынёй, у горадзе столькі зроблена па добраўпарадкаванні, колькі не рабілася за дзесяцігоддзі.

Ці можна сёння сказаць, што перабудова на Віцебшчыне ўжо скончылася? Канечне, не. Але толькі сляпы не можа бачыць, якія змены ўжо ёсць. Давайце ўсе разам, дружна, адказна, галосна будзем вырашаць справы па перабудове нашага жыцця.

М. ГЛУШОНАК,
намеснік загадчыка Дома палітасветы Віцебскага АК КПБ.

ХТО І ЯК РАЗУМЕЕ ПЕРАБУДОВУ

ЛІСТ З РЭДАКЦЫІ

Паважаны Мікалай Іосіфавіч. Прачытаў ваш ліст (на гэтай старонцы ён надрукаваны з нязначнымі скарачэннямі) і падумаў, што, хоць датаваны ён канцом лістапада 1988 года, але мог быць напісаны і дзесяць,і пятнаццаць гадоў назад.

Праўда, ужываеце вы словы, народжаныя новым часам: перабудова, галоснасць, дэмакратызацыя, але ўжо нават сам тон ліста нагадвае колішні час, калі дружна нешта і некага выкрывалі, забаранялі, заклікалі да пільнасці і г. д.

Вось, скажам, вы, «ничтоже сумняшеся», прысвойваеце сабе права гаварыць ад імя народа. «Працаўнікам сяла ды і большай частцы гарадскога насельніцтва яўна не хапае тых мелодый, якія створаны народам, якія ласкаюць душу, робяць чалавека лепшым і чысцейшым», — пішаце вы. Навошта ж так, Мікалай Іосіфавіч? Навошта наводзіць цень на плячень? У артыкуле «Ці дайшла да нас перабудова?», які выклікаў ваш ліст, няма і ценю нігілізму ў адносінах да народнай музыкі. Але калі вы ўжо закранулі «музычную тэму», дык дазвольце спытаць: вы сапраўды лічыце, што людзям, акрамя народнай, ніякай іншай музыкі не трэба? А мо ім усё-такі «яўна не хапае» і класічнай, і лёгкай, у тым ліку і джазавай музыкі, пра якую гаворыцца ў лісце Д. Сімановіча?

Дарэчы, вось вам некаторыя факты, скажам так, музычнага выхавання віцябчан. Я перагартаў падшыўку «Віцебскага рабочага» і натрапіў там на артыкул С. Навумчыка «Ці пражывём без Баха?». Пра што ён? А вось пра што: «Усе трыста крэслаў залы Віцебскага гарадскога Палаца культуры былі пустыя. У той дзень у горадзе не знайшлося ніводнага чалавека, які б пажадаў спаткацца з музыкай Моцарта і Вівальдзі ў выкананні Мінскага камернага аркестра». Аўтар артыкула, дарэчы, нагадаў пра багатыя музычныя традыцыі Віцебска, дзе яшчэ ў 1918 годзе была адкрыта першая ў Савецкай Расіі народная кансерваторыя на чале з Мікалаем Малько, які заснаваў тут і сімфанічны аркестр. Сёння ў горадзе не знойдзеш нават прафесійнага настройшчыка фартэпіяна.

У сваім лісце, Мікалай Іосіфавіч, вы закранулі і тэму «нефармальных» аб'яднанняў. Сапраўды, апошнім часам па ўсёй краіне, у нашай рэспубліцы назіраецца вялікае ажыўленне грамадскага руху, павышэнне актыўнасці інтэлігенцыі, моладзі, усяго грамадства, што, безумоўна, звязана з агульнай атмасферай дэмакратызацыі і галоснасці. Вам жа ўсё гэта, Мікалай Іосіфавіч, чамусьці не падабаецца. З прыкрасцю пішаце вы, напрыклад, пра мінскі палітычны клуб «Сучаснік», абапіраючыся няйначай на чуткі. Што на гэта сказаць? Можна па-рознаму адносіцца да грамадскіх аб'яднанняў, да таго ж палітычнага клуба «Сучаснік», ухваляць ці не ўхваляць іх дзейнасць, але ж навошта, карыстаючыся падазронымі крыніцамі, рабіць брудныя намёкі, розныя інсінуацыі і да т. п.?

Не абышлі вы ў сваім лісце і памяць М. Шагала. Дарэмная справа даказваць вам, што гэта быў мастак з сусветным імем, вы яго ой-ой не прызнаяце. Што ж, застаецца пашкадаваць славутага маэстра, калі ўжо вы цвёрда перакананы, што «...ёсць у віцябчан справы больш неадкладныя, чым ушаноўваць гэтага мастака», што «першачарговымі патрэбамі працоўных вобласці, — пішаце вы, — з'яўляюцца не прапаганда рок-музыкі, не ўшанаванне памяці Шагала і іншыя блытаныя ідэі (?), а забеспячэнне насельніцтва прадуктамі харчавання, рашэнне жыллёвай праблемы, карэннае паляпшэнне медыцынскага і бытавога абслугоўвання...»

Значыць, па-вашаму: або рок, або багатыя паліцы ў магазінах. Ці: або Шагал, або вырашэнне жыллёвай праблемы. Калі верыць вам, рок разам з Шагалам пацярпелі ў Віцебску сакрушальнае паражэнне, бо, аказваецца, «сёння жыхары Віцебска і іншых гарадоў могуць свабодна купляць тварог, малако, сыры і кіслае малако», бо, як вы далей паведамляеце, «за няпоўныя 3 гады пяцігодкі ўдалося звыш плана пабудаваць больш як 100 тысяч квадратных метраў жылля».

Каб гэтыя лічбы, Мікалай Іосіфавіч, ды будаўнікам у вушы! А пакуль што чытаю ў тым жа «Віцебскім рабочым» справаздачу з пленума гарадскога Камітэта партыі і звяртаю ўвагу на наступныя радкі: «Звыш 70 тысяч жыхароў Віцебска не маюць сёння добраўпарадкаванага жылля. Нямала ў горадзе прадпрыемстваў, дзе ў чарзе на кватэры стаяць з шасцідзесятых гадоў... З тысячы сем'яў не могуць уладкаваць дзяцей у дзіцячыя сады і яслі... У шэрагу школ з-за адсутнасці памяшкання вучні вымушаны займацца ў тры змены». Той жа мінорны тон і ў паведамленні абласнога ўпраўлення статыстыкі за 9 месяцаў гэтага года: «Востраймй застаецца праблема забеспячэння насельніцтва многімі прадуктамі харчавання. Не задавальняецца попыт на мяса і мясапрадукты... Не хапае кандытарскіх вырабаў... Недастатковы аб'ём і асартымент у гандлі бульбы і гародніны».

Міжволі пачынаеш думаць, Мікалай Іосіфавіч, што вашы ўяўленні аб забеспячэнні Віцебска прадуктамі харчавання грунтуюцца няйначай на ўласных магчымасцях у гэтай справе.

Пакрыўдзіла вас і тое, што ў артыкуле «Ці дайшла да нас перабудова?» быў пакрытыкаваны старшыня Віцебскага гарвыканкома М. Федарчук, пад кіраўніцтвам якога, па вашых словах, шмат што зроблена па добраўпарадкаванні горада. «Удумайцеся, — прапануеце вы, — за адзін год заменена 17 кіламетраў цепласетак, заасфальтавана 20 км вуліц, пачалася рэстаўрацыя былых Пакроўскай царквы і касцёла св. Варвары».

Што ж, зноў звярнуся да адной з апошніх публікацый «Віцебскага рабочага»: «У пачатку сямідзесятых гадоў знеслі старую, з фрагментамі XVIII стагоддзя забудову правага боку вул. Леніна, бо, быццам бы, не было дзе разварнуцца транспарту. Цяпер вырашылі па той жа прычыне «прасекчы» пешаходную арку ў будынку былога кляштара...»

Шмат пішацца ў абласной газеце пра заганы ў арганізацыі аховы здароўя, у прыватнасці, пра тое, што трапіць да ўрача не простая справа — трэба выстаяць доўгую чаргу. У абласной стаматалагічнай паліклініцы чаргу, напрыклад, займаюць у 5—6 гадзін раніцы. Па норме на кожныя 10 тысяч жыхароў неабходна мець 5 стаматолагаў, ёсць — адзін.

Шмат праблем і ў такой справе, як барацьба з п'янствам. У сваім дакладзе на XI пленуме АК КПБ першы сакратар Віцебскага абкома партыі У. В. Грыгор'еў падкрэсліў, што за апошнія тры гады ў вобласці ад ужывання алкагольных сурагатаў загінула 700 чалавек. На глебе алкагалізму бацькоў нарадзілася шмат непаўнацэнных дзяцей.

«Ці можна сёння сказаць, што перабудова на Віцебшчыне ўжо скончылася?»—задаяце вы рытарычнае пытанне. І, крыху павагаўшыся, пагаджаецеся, што трошкі яшчэ не дацягнулі. «Але толькі сляпы не можа ўбачыць, якія змены ўжо ёсць», — тут падхопліваеце вы.

Сапраўды, працоўныя Віцебшчыны шмат чаго дамагліся ў працэсе абнаўлення жыцця. Толькі ўзнікае такое пытанне: ці маюць яны, Мікалай Іосіфавіч, патрэбу ў гучнагалосых «салаўях перабудовы».

М. ЗАМСКІ,
загадчык аддзела публіцыстыкі і нарыса «ЛіМа».

ЗАДАЮЦЬ ЧЫТАЧЫ ПЫТАННІ...

Узрастанне цікавасці да перыядычнага друку — адзнака часу. Красамоўнае сведчанне гэтай цікавасці — нядаўняя падпісная кампанія, якая выклікала нязнаны ніколі раней, сям-там ажно нездаровы ажыятаж.

Гэта, вядома, тычыцца найперш рускамоўнага друку. Аднак пэўны зрух адбыўся і ў адносінах чытача да прэсы на роднай мове. Вынікі падпіскі сведчаць, што і «ЛіМ» будзе мець у наступным годзе значна больш сваіх сталых чытачоў.

Пра пашырэнне кола прыхільнікаў нашага штотыднёвіка сведчыць і іншае. Скажам, сустрэчы супрацоўнікаў рэдакцыі і членаў рэдкалегіі «ЛіМа» з чытачамі. Прытым, сустрэчы гэтыя адбываюцца па ініцыятыве саміх чытачоў. Чытанне лімаўскіх старонак нараджае ў іх жаданне спаткацца і пазнаёміцца з тымі, хто робіць газету, пачуць ад іх адказы на ўзнікшыя пытанні, непасрэдна выказаць супрацоўнікам рэдакцыі свае заўвагі і прапановы, падзяліцца сумненнямі.

Апошнім часам адбылося некалькі такіх сустрэч. Аб адной з іх — са слухачамі і выкладчыкамі Мінскай вышэйшай партыйнай школы, якая адбылася на пачатку кастрычніка, «ЛіМ» расказваў у адным са сваіх нумароў. Другая сустрэча прайшла ў бібліятэцы Мінскага інстытута культуры. Там са студэнтамі, выкладчыкамі і супрацоўнікамі інстытута адкрытую, нязмушаную гаворку, а правільней будзе сказаць — дыялог вялі намеснік галоўнага рэдактара М. Гіль, загадчык аддзела публіцыстыкі М. Замскі, загадчык аддзела пісьмаў Л. Крушынская і супрацоўнік аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў П. Васілеўскі.

Трэцяя сустрэча адбылася тыдзень назад—9 снежня. Гэтым разам супрацоўнікаў рэдакцыі запрасіў у госці Рэспубліканскі Дом работнікаў мастацтваў. Сустрэча прайшла пры перапоўненай зале ў дзелавой, рабочай атмасферы, яна таксама мела характар дыялога гаспадароў і гасцей узаемнага абмену інфармацыяй, прапановамі і пажаданнямі.

Аб змесце і праблематыцы гэтага дыялога найлепш гавораць пытанні чытачоў, што сабраліся тым пятнічным вечарам ва ўтульнай зале РДМ. Вось, скажам, хоць бы такія:

«Што разумеецца пад дзяржаўнасцю мовы, аб чым так шмат гавораць? Як, на ваш погляд, можна практычна зрабіць беларускую мову роднай для тых, каму зараз 50 і 10 гадоў?»;

«Ці надрукуе «ЛіМ» у бліжэйшы час праграму моўнай камісіі Беларускага фонду культуры і дэкларацыю «Мартыралогу Беларусі»?»,

«Ці вы лічыце, што бюракраты аддадуць уладу без барацьбы? Пра гэта павінна гаварыць ваша газета!»;

«Да якога часу галоўны санітарны ўрач Мінска будзе дэзінфармаваць мінчан аб экалагічнай абстаноўцы ў горадзе?»;

«Мы — тры магутныя галіны тысячагадовага дрэва (Украіна, Беларусь, Расія). Наколькі сёння нам важныя агульныя «карэнні», агульнасць нашых культур?»;

«У 1948 годзе «ЛіМ» надрукаваў артыкул акадэміка Дарожкіна, у якім ганьбаваўся выдатны беларускі генетык Жэбрак. Як вам удалося не надрукаваць у 1988 артыкул «Эвалюцыя палітычнага невуцтва», падпісаны, сярод іншых і Дарожкіным?»;

«Неяк мне пашанцавала купіць каробку цукерак, у якой было нешта накшталт паштовачкі з надпісам: «Беларусі— 70 год». Што гэта, эвалюцыя гістарычнага невуцтва? Ці прафанацыя? Не збіраецца «ЛіМ» неяк ліквідаваць гэты гістарычны вакуум?»;

«Адкажыце шчыра, хто ў рэшце рэшт «мае» права адхіліць, заціснуць, забараніць, адкласці, зняць з паласы і г. д. той ці іншы матэрыял? Дзе межы галоснасці, скажам, «ЛіМа»? І што можа зрабіць грамадскасць у плане абароны права газеты на сваю пазіцыю?»..

На гэтыя і шматлікія іншыя пытанні спрабавалі даць адказ чытачам галоўны рэдактар «ЛіМа» А. Вярцінскі, намеснік рэдактара М. Гіль, адказны сакратар А. Ганчароў, загадчыкі аддзелаў Г. Каржанеўская, Л. Крушынская, М. Замскі.

НАШ КАР.

Крытыка, бібліяграфія

Святлана МАРЧАНКА

У жанры праўды

Ніл Гілевіч. Повязь. Вершы і песні. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

ВЫПАДКОВА даведалася, што водгук на гэтую кнігу меўся зрабіць Сцяпан Гаўрусёў. Уяўляю, з якой жывой цікавасцю прачыталася б напісанае ім. У крытычнай прозе гэты паэт не адыходзіў далёка ад асноўнага, што не-не дый выпадае з поля нашага зроку, — ад сацыяльнасці ў паэзіі, яе грамадска карыснага статусу.

С. Гаўрусёў не паспеў напісаць пра кнігу Ніла Гілевіча «Повязь». Добры намер, аднак, павінен ажыццявіцца. Духоўная повязь паміж людзьмі вечная. Як вечнае ў прынцыпе само жыццё. Думку гэтую, дарэчы, ідэйна і тэматычна якраз і пацвярджае кніга «Повязь», напісаная з адчувальным сацыяльным зарадам, з упэўненасцю: шлях літаратурны — цярністы, а паэзія — не сізіфава праца...

Няхай гэта выглядае крыху спрошчана, але я падзяляю паэтаў як бы на дзве катэгорыі: тыя, што жадаюць нешта змяніць у жыцці, і тыя, што жадаюць нешта змяніць у паэзіі. Першых — няшмат. І зусім неабавязкова, што яны — менш таленавітыя. Проста паэзія для іх — не самамэта.

Упартая вера ў тое, што паэт удзельнічае ў перабудове жыцця нароўні з тымі, хто вырошчвае хлеб, варыць сталь, будуе дамы, — настойліва гучыць у кнізе «Повязь». Уласна кажучы, з гэтай веры і пачынаецца паэт Н. Гілевіч. Адсюль — яго кроўная прывязанасць *да беларускай зямлі, на якой* нарадзіўся і ўсвядоміў сваё прызначэнне. Пачуццё сыноўняй еднасці з лёсам свайго народа, Бацькаўшчыны моцна чуецца ў вершы «Лірычны каментар да нашага радаслоўя».

Мы ўзышлі не з насення, што
ветрам занесена,
Мы не дзікай травы
самарослыя парасткі.
У глыбінях зямлі, гераічнай
і песеннай,
Нашых душ карані —
з вузлякамі упартасці.

Сокам вотчынных гоняў
ад роду мы ўспоены,
Сонцам родных нябёс мы
з маленства аблашчаны,
Як асілкі-дубы над
дняпроўскімі поймамі —
Паяднаныя часам нашчадкі
і прашчуры...

Становіцца зразумелым, чаму менавіта «лірычны каментар...» пачынае кнігу. Паэт выпраўляе нас на самы пачатак шляху. Да вытокаў. Яго найбольш цікавяць вечныя каштоўнасці, сэнс якіх глыбока *карэніцца ў бацькоўскай зямлі.* Набліжаны часавыя пласты, намечаны перспектывы: у лучнасці, у еднасці з братамі-суседзямі — гарант нашага далейшага паспяховага руху. І гэта не проста парада.

Разумная памяркоўнасць і бескампраміснасць — дзве абавязковыя ўмовы грамадзянскай пазіцыі Н. Гілевіча. Тут я стаўлю ў адзін шэраг такія вершы, як «Выміраюць плямёны», «На заходнеўрапейскія тэмы», «...Апошні аўтобус... Апошні трамвай...», «Тваё імя», «І нашы песні даўнія і скокі...», «Армянскаму сябру», «І там, на Гарыні». Гэтыя творы, як і многія іншыя, дазваляюць думаць, разважаць пра рэальнае жыццё, яго праблемы, тэндэнцыі, супярэчнасці. Свядомасць паэта ніяк не можа абмінуць рэальнасць. І па нараджэнні, і *па прызначэнні яна — орган і* сродак самой рэчаіснасці. Праз свядомасць таленавітага, неспакойнага чалавека гаворыць само жыццё.

Н. Гілевіч перакананы: ідэалогія — не нейкае там самастойнае царства «чыстага розуму». Як мастак паэт выводзіць ідэал з жыцця, не баіцца ўбачыць рэчаіснасць, якую адлюстроўвае, у «супярэчнасці паміж сваім ідэальным прызначэннем і сваімі рэальнымі прадпасылкамі» (К. Маркс). Ён не падмяняе сапраўдны аптымізм штучнай аптымізацыяй нявырашаных праблем жыцця. Таму вялікая колькасць фактаў, дробязей побыту ў кнізе не здаюцца «драбнатэм'ем». На першы план выходзіць аб'ектыўны змест або, як кажуць, «запаветны сэнс», а не чаканне, жаданне, намер аўтара. («Аўтографы сяброў», «Святочнае пасланне Васілю Быкаву», «Верш пра золата паэта», «З мангольскага сшытка»).

Значыць, паэзія факта? Мусіць, так. Але не перанесеная жыўцом, як гэта рабілася ў 20-х гадах, калі скалькаваны факт не станавіўся мастацтвам. Н. Гілевіч выкарыстоўвае факты не дзеля ілюстрацыі ідэй, не дзеля падмацавання метафар. Самі факты ў яго становяцца ідэямі, метафарамі. Вось і радок з ужо згаданага верша «нашых душ карані — з вузлякамі ўпартасці» стаў такой ідэяй, такой метафарай.

Найкаштоўнейшая якасць аўтара «Повязі» — глыбокі ўнутраны дэмакратызм, які не супярэчыць тонкай інтэлігентнасці, а, наадварот, цэментуе яе. У кнізе няма верша «Зварот на высокай ноце», які запомніўся з перыёдыкі. Дэмакратычна, з высокай годнасцю гучыць у ім прызнанне паэта: «не бог і не цар, я ўсё ж і казяўкай не чуюся. Спакойна Венеры ўглядаюся ў твар — на вымпел Радзімы любуюся».

Жыццёвы, аптымістычны дэмакратызм Н. Гілевіча вынашаны на скразняках веку. Гэта дэмакратызм новага, сапраўды сацыялістычнага тыпу.

Прагавітая цікаўнасць да жыцця — натуральнае праяўленне такога дэмакратызму. Гэтая цікаўнасць — пры ўсёй рознасці мастацкіх манер — збліжае паэта з Р. Барадуліным. Як і Р. Барадулін, Н. Гілевіч таксама мабільны: шмат дзе бывае, ездзіць. Шмат каму робіць прысвячэнні. І ў цікаўнасці, у прысвячэннях яго няма «праздной» пустаты. Аснова яго цікаўнасці — нераўнадушша, абавязковасць у адносінах да людзей і сітуацый, якія могуць сцерціся ў памяці або лжыва ўвасобіцца, калі не будуць адлюстраваны непасрэдным сведкам. Сіла дакумента, эмацыянальная напружанасць увасобіліся ў вершах: «Акадэміку Г. І. Гарэцкаму», «Каля помніка Марыі Заньковецкай у Кіеве», «Памяці Андрэя Германава», «З мангольскага сшытка» і інш.

У «Повязі» не абыходзіцца без аўтарскага жадання нешта абудзіць у чалавечых душах, выклікаць, змяніць. Н. Гілевіч — непапраўны мараліст і такі ж непапраўны філосаф. Вось чаму паэт часам займаецца ўгаворам, настойліва раіць:

Калі табе, пясняр, патрэбны
ўрокі —
Дык вось адзін: старайся
гэтак пець,
Каб дом свой родны песнямі
сагрэць —
Тады пачуе іх і свет шырокі!
(«І нашы песні даўнія і
скокі»)

Філосафы, паэты, запрыкмецьце,
Даследуючы змест людскіх
патрэб:
Раднейшага няма нічога
ў свеце,
Як хлеб і музыка, як музыка
і хлеб!
(«Хлеб і музыка»)

Жывіце ж да поўнага веку,
сябры,
Не трацячы моцы і шчырасці!
І знайце: ніштo нам віхуры-
вятры,
Пакуль нашы шэрагі
ў шчыльнасці!..
(«Аўтографы сяброў»)

Звярніце ўвагу на сам тон гэтых вершаў. Ён, можна сказаць, катэгарычны, пазбаўлены сентыментальнасці. Ёсць у гэтым нешта маякоўскае — аратарскае, трыбуннае. Не толькі літаратурныя настаўнікі дапамаглі паэту выпрацаваць такі *тон, а сам яго лёс* — выкладчыка ВНУ, прафесара. А галоўнае, адзначым, — яго парады супадаюць з аб'ектыўным «ходам рэчаў», якому У. І. Ленін аддаваў безумоўную перавагу перад «ходам ідэй».

За апошнія дзесяцігоддзі напісана процьма «ўнушэнняў» у выглядзе кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый. Іх паточная вытворчасць у нашай краіне, як паведамлялася ў друку, не ведала застою нават у самы застойны перыяд. Наадварот, менавіта тады яна і набірала паскарэнне. Штогод у нас прыбаўляецца тры тысячы дактароў, да трыццаці тысяч — кандыдатаў. Ашаламляльная статыстыка! І «абарона» ператварылася ва ўрачысты цырыманіял з загадзя распісанымі ролямі, калі дысертант сам сабе падбірае апанентаў, а часам піша для іх водгукі.

Кнігі, званні, кар'ера, прэстыж... Але спахапіліся. І высветлілася: мы дрэнна ведаем грамадства, у якім жывём. Мы навучыліся пісаць пра сваю гісторыю, свой край, свой народ так, што іх цяжка бывае пазнаць — настолькі ў нашых кнігах, падручніках, манаграфічных трактатах усё ўпарадкавана, арганізавана. Мы быццам баімся ўмяшання жывога жыцця — з усёй яго складанасцю, разнастайнасцю, непрадбачанасцю.

Думаючы аб пранікненні ў сутнасць быцця, Н. Гілевіч не забывае і пра «формы самога жыцця» — важнай прыкмеце і патрабаванні эстэтыкі рэалізму. Вось як, да прыкладу, адлюстроўваецца і выказваецца сапраўдны, а не толькі жаданы ход рэчаў у невялічкім вершы «Два-тры дразды на цэлы лес...»:

Два-тры дразды на цэлы лес —
Пераклікаюцца, нібыта
На аняменым полі бітвы
З байцом параненым баец.
— Жывы, браток?
— Пакуль — жывы!
Ды цішыня гняце пакутна:
Ні падсалоўкі больш не чутна,
Ні берасцянкі, ні жаўны...
Вось толькі мы на цэлы лес.
Прагрэс, мой братачка,
прагрэс.

Вобраз прыроды тут нясе на сабе сляды драматычнай экалагічнай сітуацыі, якая сёння хвалюе ўсё чалавецтва. Невыпадкова, не так сабе перакліваюцца толькі два-тры дразды на цэлы лес, нібыта «на анямелым полі бітвы з байцом параненым баец». Верш не дае гатовай ісціны, але раскрывае грамадскую і маральную сутнасць надзённай тэмы.

У «Повязі» няма паэм. Але кніга па сутнасці сваёй эпічная. Амаль кожны верш — малы эпас, які трымае на прыкмеце вялікую мэту — праўду пакалення, часу, эпохі. Сам жа аўтар жанравы змест кнігі пазначыў сціпла: вершы і песні. Застаецца, аднак, фактам: «Повязь» свядома празаізавана, набліжана да нязмушанасці, натуральнасці звычайнай гаворкі што заманліва і рызыкоўна.

Вершы Н. Гілевіча, на першы погляд, немузыкальныя. А калі прыгледзецца да іх рытмічных узораў, незвычайнай гукавой гармоніі? Аказваецца, паэт так наталіў свае вершы ўласнай музыкай, што кампазітары мусілі звярнуць увагу на іх.

Колькі думак у гэтай сувязі пра песнятворчасць наогул.

Шкада, што не магу тут прывесці «ўзоры» песеннага шырспажыву. У больш зручны момант, *аднак, варта павесці* гаворку пра вырашэнне агульных праблем сучаснай песнятворчасці. Найгалоўнейшая з іх — пераадоленне інерцыі. Гэта ж сёння, калі «накаціў дзевяты вал песеннай графаманіі», калі, як казала заслужаная артыстка РСФСР спявачка Алена Камбурава, у эстрадзе шмат дзе сцвердзіўся ў якасці нормы... ваяўнічы дэбілізм, калі грамадства не ўмее (ці не хоча? — **С. М.**) знайсці прымяненне духоўнасці, калі маральная эстафета, што перадаецца ад пакалення да пакалення, аказалася ў значнай меры перапынена (пераканаўчыя прыклады гэтай негатыўнай з'явы прыводзіла нядаўна ў «ЛіМе» Ала Сямёнава) — ёсць патрэба зазірнуць у новыя песенныя зборнікі. Там мы знойдзем усё, каб пацвердзіць самыя вострыя крытычныя меркаванні, каб яшчэ раз паўтарыць элементарную ісціну: *аснова песні* — словы, тэкст. Не кожная песня можа прагучаць як верш, прайсці выпрабаванне на адрыў ад мелодыі, на адрыў ад усяго антуражу, які робіць песню з некалькіх банальных чатырохрадкоўяў, рэфрэнных радкоў.

На Беларускім тэлебачанні нядаўна адбылася прэм'ера песні «Тихий уголок» (музыка І. Лучанка, словы Ю. Рыбчынскага, выканаўца Я. Еўдакімаў). Пры выдатным выкананні, але пры невыразнасці слоў і адсутнасці аўтарскіх акцэнтаў — чаму можа навучыць песня? «Тихий уголок» — гэта дом для састарэлых, «печальной старости приют». Сюды часта «сплавляют поскорей, как вьюга белых, своих отцов и матерей». Лічу, што спяваць гэтую песню — кашчунства! Уяўляю, колькі безнадзейнасці, горкай, пакутнай роспачы выклікаў шлягер у насельнікаў «тихого уголка». І ці такі ён ужо ціхі, райскі, дзе «свежий воздух, крепкий сон»?

Дваццаць дзве песні змешчаны ў кнізе «Повязь». Многія з іх знайшлі сваіх выканаўцаў, гучаць у эфіры. Далёка не кожнаму песенніку ўдаецца так пакарыць сэрцы слухачоў, як Н. Гілевічу. Прычына поспеху? Песенная паэзія Н. Гілевіча непасрэдна прадаўжае народную. Прычым народную паэзію ён не запазычвае, не пераймае, а старанна і настойліва вучыцца ў яе. Духам, зместам народнай паэзіі паэт пранікнуўся так, што яна стала арганічнай часткай яго духоўнай культуры. Сродкамі фальклорнай паэтыкі, калі захацець і не ленавацца, можна назапасіцца, Н. Гілевіч падрыхтаваў некалькі тамоў (!) народных песень. Але галоўнае, відаць, у тым, што паэт зразумеў і засвоіў ідэйна-эстэтычную сістэму фальклору. Чуйны да еўрапейскага і савецкага паэтычнага слова, Н. Гілевіч застаецца беларускім паэтам. Згадайце песню «Вы шуміце, бярозы», напоўненую рэальнасцю і казачна-былінным гіпербалізацыяй. Лірычнаму герою гэтай песні не

(Працяг на стар. 6).

НАШЫ ГОСЦІ

У час сустрэчы.

Польскі часопіс «Літаратура на свеце» сістэматычна прадастаўляе свае старонкі літаратурам асобных краін, народаў. У 1982 г. выйшаў спецыяльны нумар, прысвечаны беларускай літаратуры.

Нядаўна галоўны рэдактар часопіса Вацлаў Садкоўскі і яго намеснік Эўгеніюш Кабатц наведалі Беларусь. Дарэчы, Кабатц — перакладчык твораў В. Быкава, І. Мележа, М. Танка, А. Карпюка. Мэта іхняга цяперашняга прыезду — сабраць матэрыял для нумара часопіса, прысвечанага беларускай сучаснай літаратуры. Госці мелі дзелавыя сустрэчы ў выдавецтвах «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва», у рэдакцыях часопісаў «Полымя» і «Нёман».

Адбылася гутарка ў праўленні Саюза пісьменнікаў Беларусі, у якой удзельнічалі старшыня праўлення Максім Танк, пісьменнікі Алег Лойка, Адам Мальдзіс, Анатоль Вярцінскі, Уладзімір Паўлаў, Аляксей Гардзіцкі, начальнік Беларускага аддзялення Усесаюзнага агенцтва па аўтарскіх правах Г. Конанаў і старшы кансультант аддзялення Б. Баталаў.

Л. ЧАРЭШНЯ.

У ЖАНРЫ ПРАЎДЫ

(Пачатак на стар. 5).

трэба прыкідвацца нацыянальным характарам. Гэткім, пачалавечы натуральным, улюбёным у свой край, ён і з'яўляецца.

Дарэчы, пра лірычнага героя. Аўтар, як правіла, прысутнічае ў вершах сам: ён або расказвае, або слухае, або складае дарожныя запісы, або каменціруе тое, што адбываецца. Але заўсёды гэта Ніл Гілевіч, надзелены пачуццём разважлівасці, разумны, па-інтэлігенцку іранічны — перш за ўсё ў адносінах да сябе, а потым ужо да іншых. Прывяду ўякасці прыкладу верш «Вы думалі...» — характэрнае іранічнае разважанне пра мэтазгоднасць скарыстання творчай энергіі:

Вы думалі, што я сабраўся
ў скачках
Прымаць удзел? Каб верны
мне мой конь
Сыходзіў, зацугляны,
пенай-жвачкай,—
Ляцеў за некім шустрым
наўздагон?
Ну, што вы, што вы! Хіба я —
наезнік?
І хіба конь для скачак у мяне?
Яго прызванне — плуг цягнуць
жалезны,
Маё — ступаць услед
па баразне.

І як тут не ўспомніць маладых, якія так паспешна, неабдумана хацелі б вырашыць праблему свайго друкавання за кошт старэйшых, вядомых калег.

Выданне твораў мастацкай літаратуры — не скачкі на іпадроме. Якасць, плён, творчая актыўнасць — вось зарука друкавання.

Вось ужо сорак гадоў паэзія Н. Гілевіча пракладае самастойны шлях. Многія яго вершы жывуць і будуць жыць доўга, як жалобна-суровыя словы надпісу ў Хатыні, сказаныя паэтам ад імя тых, хто загінуў, ад імя ўсіх нас, хто прыняў у сэрца сваё народную трагедыю.

Ці ўсё ў «Повязі» служыць эталонам? Не ўсё. Надараюцца вершы, перанасычаныя падрабязнасцямі ўнутранага жыцця паэта. Такім «неадфільтраваным» ад псіхалагічнай суб'ектыўнасці я лічу верш «Стометроўкі, стометроўкі, стометроўкі».

Якія ж канчатковыя вывады? А іх няма. Паэзіі не ўласціва «падводзіць рысу». У паэзіі няма фінішу. Яна — заўсёды старт.

ДЫЯЛОГ З ЧЫТАЧАМІ

У выставачнай зале Дзяржкамвыда БССР адбылася прэм'ера кнігі Э. Скобелева «Сегодня исповедь моя», выпушчанай выдавецтвам «Юнацтва».

Адкрыў і вёў сустрэчу рэдактар выдання Я. Хвалей.

Э. Скобелеў расказаў аб рабоце над кнігай, сваёй літаратурнай дзейнасці, прачытаў вершы, адказаў на шматлікія пытанні, падзяліўся творчымі планамі, даў аўтографы.

Такая форма прапаганды літаратуры стала ў «Юнацтве» традыцыяй. Раней адбыліся прэм'еры кніг І. Шамякіна «Зеніт», Л. Дайнекі «Меч князя Вячкі», П. Ткачова «Маніфест народнага шчасця», У. Карызны «Зямля—два паўшар'і», А. Ярохіна, В. Зубкоўскага «Героямі не нараджаюцца», Я. Клімчанкі «Честь смолоду беречь» і іншых.

М. ПАЗНЯКОЎ.

ПАХ ЧАБАРОВЫ...

ЧАСТА, уключыўшы радыё, лагодзіць слых знаёмая песня. Даўно і блізкая, і дарагая, яна кожны раз хораша абуджае пачуцці, вабіць сваёй прастатой і някідкасцю, якія ідуць ад народных вытокаў: «Мне б ісці каля ракі. Я пайшла дубровай, галаву маю кружыў пах чаберовы...» Аматары музыкі, можа быць, і назавуць прозвішча кампазітара Уладзіміра Будніка — як-ніяк, а мелодыя вельмі папулярная. А вось прозвішча аўтара верша, пакладзенага на музыку, прыгадае далёка не кожны. А між тым верш «Пах чабаровы» напісаны К. Кірэенкам яшчэ ў 1954 годзе.

Яно і сапраўды дзіўна. К. Кірэенка, які добра вядомы як паэт - публіцыст (грамадзянскасць у творчасці яго ў добрым сэнсе ваяўнічая, напорыстая, наступальная) — і раптам аўтар праніклёна-лірычнага «Паху чабаровага»!

Вытлумачэнне таму ў пачатку мастакоўскай біяграфіі паэта, у яго даваенных вершах «Дуб» і «Дождж». Гэтаксама невыпадкова, што адзін з даўніх твораў К. Кірэенкі «Ранак ідзе», датаваны ўжо 1941 годам (пазней, у сорак пятым, ён дасць назву першай паэтавай кнізе), спалучае ў сабе элементы фальклорныя і матывы ўласнай творчасці. У выніку з'явіўся твор, аптымістычны па сваім гучанні, які так проста і ў той жа час непаўторна перадаў радасць стваральнай працы, веру савецкіх людзей у заўтрашні дзень:

Што ж гэта,што—цераз пушчы,
па нівах,
Шляхам, убрад па вадзе,
З яснаю ўсмешкай, прыгожай,
надзіва,
Быццам крадзецца —а смела,
імкліва?..
То ранак ідзе!

Наперадзе ж была вайна. Стралок танка, карэспандэнт армейскай газеты на Заходнім і 2-м Беларускім франтах, К. Кірэенка на доўгі час адышоў ад сваіх ранейшых матываў. Не да іх было, калі бачыў смерць і слёзы, пакуты і горыч: «Каля пажараў прыкурвалі, у касках варылі гарбату. Спявалі з вачмі пахмурнымі аб нівах сваіх і хатах». І верш, з якога прыведзены гэтыя радкі, і іншыя творы тых гадоў найперш прывязаны да канкрэтных падзей, да перажытага, убачанага на пярэднім краі барацьбы з фашызмам. На першы план у іх выступае сцвярджэнне суровых рэалій, паэтава муза быццам сама ахінулася салдацкім шынялём.

Аднак ваенныя творы К. Кірэенкі, правільней — творы аб вайне розняцца ад таго, што напісана аднагодкамі аўтара. Дакладна адчуў іх адметнасць В. Каваленка, які ў прадмове да Збору твораў К. Кірэенкі ў трох тамах, што выйшаў нядаўна, зазначыў: «Асаблівасцю паэтычнага светаадчування К. Кірэенкі з'яўляецца тое, што ў тэму вайны, раскрытую ў яго творчасці, вельмі арганічна і шырока, як, бадай, ні ў кога іншага з беларускіх паэтаў, уваходзіць мастацкае аблічча маці, вобраз якой мае шматмернае духоўнае значэнне».

Вярнуўшыся з вайны, паэт апынуўся сам-насам з багатымі жыццёвымі назіраннямі. Спачатку, зразумела, друкаваліся вершы, якія па тых ці іншых прычынах у друк яшчэ не трапілі, пісаліся новыя творы, што таксама былі прывязаны да ваеннай тэмы. Выходзілі першыя кніжкі, рыхтаваліся наступныя.

«Ранак ідзе», «Пасля навальніцы», «Мая рэспубліка»... Перачытваючы гэтыя зборнікі К. Кірэенкі, не можаш не радавацца аўтарскай бадзёрасці, аптымізму, нават, я б сказаў, маральнаму здароўю. Усё, што адбывалася наўкола, радавала, пра ўсё хацелася сказаць. І абавязкова на высокай ноце. Абавязкова паэтызуючы рэчаіснасць, якую, можа, і не надта трэба было паэтызаваць. Але гэта ўжо меркаванне пра жыццё з вышыні сённяшняга дня.

Здагадваюся, чаму К. Кірэенка паставіў як бы эпіграфам да збору твораў, змясціўшы яго ў пачатку першага тома, верш «Мая рэспубліка». Твор, які ў свой час быў хрэстаматыйным, твор, які прагучаў як адказ на не менш вядомыя радкі Паўлюка Труса.

Не завіце маю рэспубліку
Краінай цёмных лясоў!
Паглядзіце —
Над ёю свецяцца
Агні завадскіх карпусоў.

За гэтым вершам, гэтаксама як і ў вайну, перажытае паэтам і яго пакаленнем. Перажытае ж забываць нельга. Недаравальна адсоўваць яго ўбок. Недаравальна нават тым, хто са сваіх самых лепшых памкненняў, прачытаўшы «агні завадскіх карпусоў», скрывіцца, прыгадаўшы страшнае экалагічнае становішча, якое сёння склалася ў рэспубліцы... не без гэтых самых «завадскіх карпусоў».

Разам з тым недаравальна— сёння ўжо і перад памяццю паэта — закрываць вочы і на тое, што К. Кірэенку, як і іншых, не абмінула часіна бесканфліктнасці, ружовага ўспрымання жыцця. Да гонару паэта, рыхтуючы Збор твораў, ён патрабавальна прасеяў напісанае, пакінуўшы паэтычнае зерне і адкінуўшы мякіну. Хоць і засталіся некаторыя вершы, якія нясуць у сабе нямала агульнага, нават спрошчанага ўяўлення аб падзеях і людзях. Тым больш на фоне іх вылучаюцца творы, якія ўжо тады, без перабольшання, пісаліся па загаду сэрца, нараджаліся як выяўленне душы, якая прагнула споведзі. Сярод іх і верш «Беларусь — Расія», адзін з лепшых твораў у беларускай паэзіі на тэму дружбы двух народаў, тэму інтэрнацыяналізму:

На шчаслівым шляху
З рускім братам вітаюся я:
— Добры дзень!—і лаўлю
У адказ дружбакоў галасы я.
Я кажу: —Беларусь,
Беларусь дарагая мая!—
І адразу, як звон,
Адгукаецца ў сэрцы: Расія...

Якраз у той час, у пачатку і асабліва другой палове пяцідзесятых гадоў лірыка К. Кірэенкі становіцца больш даверліва-адкрытай, праніклёнашчырай, авалодваючы тымі рысамі, якія былі ў зародку ў пачатку творчага паэтавага шляху і якія пазней, у такіх яго кнігах, як «Слухайце ластавак», «Сіні вырай», «Дэкрэтам сэрца», «Надзея» і іншыя, сталі вызначальнымі, не адмаўляючы сабой, аднак, публіцыстычнасці, грамадзянскай страснасці, і бескампраміснасці музы К. Кірэенкі.

Верш «Пах чабаровы»—адзін з тых, які даў чытачу быццам другога К. Кірэенку, не таго, які, хораша заявіўшы аб сабе, не заўсёды мог вырвацца з палону гучных запэўніванняў і заклікаў, а К. Кірэенку, у творчасці якога пачынала наступаць сапраўднае суладдзе твораў адкрыта публіцыстычных і вершаў з ярка выяўленым лірычна-пачуццёвым пачаткам. Гэтае пашырэнне творчага дыяпазону паэта адбывалася паступова, аўтар «непрыспешваў» сябе. Кнігі «Вернасць», «Смага» (прысуджана Літаратурная прэмія імя Янкі Купалы), «Цёплая радуга»... Крок за крокам да самабытнасці.

«Пацяпленне» ў творчасці К. Кірэенкі завяршылася ў «Кнізе ста песень», адзначанай Дзяржаўнай прэміяй БССР. Надзіва ўразіў паэт гэтымі сваімі творамі. Як абнадзеіў: творчы арсенал яшчэ багаты, у

На атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР

ЖУРБА І БОЛЬ ТВОЙ, СВЕЦЕ ЯСНЫ...

З вершаў таго ці іншага паэта мы можам вынесці меркаванне аб тым, якой пары сутак або часіне года ён аддае перавагу. І справа тут не толькі ў свядомым выбары, прыхільнасці ці звычцы. Проста той ці іншы час найбольш дакладна і поўна адпавядае яго характару, светаўспрыманню, адчуванням, спосабу жыцця, адным словам — натуры. А яшчэ, думаецца, ёсць тут пэўная сувязь і з лёсам мастака.

Як прыкмеціў калісь М. Стральцоў, у вершах Максіма Багдановіча шмат начных пейзажаў. Самотны маладзік прасвечвае праз туман, нібы высвечваючы шлях паэта, кідаючы бледны водбліск на яго жыццёвую драму.

У самога Міхася Стральцова ўлюбёны час — пераходны: восень, адвячорак. Відаць, менавіта на яго балеснай адгукалася душа, спазнаўшы штосьці роднае сабе. Але не толькі суладнасць уласнага душэўнага стану з прыродным знойдзем мы ў вершах Стральцова. Ягоны лірычны герой не жадае прыняць прадвызначанасць лёсу. І ў час, «калі зімовае завеі крадзецца подых за спіной», і ў «спусташэння шэры час».

«Азалелы» час, калі сірацее не толькі душа, але і навакольны свет, лепш назваць бясчассем.

Калі працяг халодзіць вочы,
Калі такі падшэрхлы дол,
Калі такая ўжо сірочасць,
Такая жальба навакол,
Калі, як лісце, абтрасаеш
Гады на золкім рубяжы,
Калі да болю адчуваеш,
Як многа лішняга ў душы.

І нездарма ўсё-такі гэты час названы паэтам «часам трывання і надзеі».

Калі я думаю, пра жыццё і творчасць Міхася Стральцова, я згадваю адзін з яго празлівейшых, тужліва - прасветленых вершаў — «Вечаровы ўспамін пра Сож». Гэты верш не быў уключаны аўтарам у апошнюю кнігу, хоць некаторыя іншыя вершы з папярэдняга зборніка ўвайшлі туды. Я думаю, невыпадкова.

Верш названы ўспамінам, а ў гэтым успаміне—маленне аб дні заўтрашнім. Пакаранне, якім грозіцца паэту лёс, выглядае як дараванне. Так усё складана і драматычна сплятаецца ў гэтым вершы.

— Я пакараю, так і быць,
Цябе на бераг той вяртаннем.
Дык выбірай ці дзень, ці ранне,
Ды бойся смутку і жальбы...
Я пакараю, так і быць.

Усемагутны голас, староннi «дробным» чалавечым пакутам, халодна-памяркоўны, гучыць як папярэджанне. Ён кантрастуе з тым па-людску безабаронным, адкрытым голасам аўтара, з яго маленнем-літаннем, у якім і разуменне, і прабачэнне, і надзея. Напэўна, у такія хвіліны, як тая, што дайшла да нас, замацаваная ў цудзе мастацтва, абвастраюцца ўсе пачуцці і нейкім шостым пачуццём адчуваецца тое, аб чым не можа сказаць розум.

Прадчуванне гэта ці прадбачанне? Назаві як хочаш. І чакае, чакае ля берага Сожа паром, як човен Харона...

У апошняй сваёй кнізе, названай гэтак празрыста і журліва — «Мой свеце ясны», — паэт усё ж такі вернецца на той прадчуты заманлівы бераг, дзе сыходзяцца пачатак і канец. Прыйдзе з удзячнасцю і віной пакланіцца роднаму свету, якому абавязаны ўсім існым, якому і жыццё аддаць — не найвышэйшая цана. Таму што сведкі той сустрэчы-развітання — Сусвет і Вечнасць.

Стаяў і я на гэтай кручы:
Бы звон, быў дзень — каціўся
Сож
Туды, дзе гэты бераг злучан
З маленствам,— тым, што
басанож,
З парою той, якою далі
Сваю сінечу і смугу
На развітанне мне аддалі —
Аддаць назад ім ці змагу?

Мой свеце ясны, мой свеце любы! Як жа, як аднавіць цябе, калі ты прыходзіш з памяці і адыходзіш у прасцяг?! Развейваешся, як светлы дым над бацькаўшчынай роднай.

Нялітасцівы час. Нетрывалась імгнення. Прывіднасць і туга ўспамінаў.

Паэт хацеў вярнуць свет свету, вярнуць спаўна ўсё ўзятае калісь, усё, аж да «голасу дрыжання ў словах — родны, дарагі». Ці пасільная гэта задача для мастацтва, якое жывіцца «мінулымі імгненнямі», якое

Нота, што адлучана ад спеву,
Плынь ракі, што сталася ільдом,
Контур голля на бязлістым
дрэве?..

Кожны мастак адкрывае для сябе нанова сутнасць свайго прызначэння. Не ў тэарэтычных разважаннях, не апрыёры — сам-насам са светам, у сумненнях, пакутах, разгубленасці і нават адчаі. Сапраўдны паэт не засцярожаны і ад крызісных момантаў, калі падступае роспач, калі ён стаіць перад выбарам. Маральныя каштоўнасці заўсёды ў станаўленні. Бяссілле слова перад жыццём. Аднак і збедненасць, убоства жыцця без слова. Як рассекчы гэты гордзіеў вузел?

ім нямала назапашана тэм, вобразаў. А галоўнае — паэзія К. Кірэнкі, маладая сваім пачуццёвасцю, актыўная жыццядайным пафасам, скіравалася на само жыццё з яго радасцямі і нягодамі, набыткамі і няўдачамі. Тое, пра што аўтар пісаў раней, пачало асэнсоўвацца на новым мастакоўскім вітку.

Кастусь Кірэнка быў упэўнены, што «вёсны веснавацъ» (назва аднаго з яго зборнікаў паэзіі, датаванага ўжо 1979 годам) — гэта значыць, не растрачваючы набыткаў і духоўнага запасу пражытых гадоў, па-ранейшаму заставацца маладым. І сапраўды, паэзія яго пасля «Кнігі ста песень» значна памаладзела. У творчасці К. Кірэнкі настаў перыяд, калі новымі вачыма хацелася глядзець на жыццё.

Праграмна гучала:

А нам загад нязменны — жыць,
Ні ў век не забываць,
Што лёс наш — радасці служыць,
Вёсны веснаваць.

Акрыленасць новымі марамі, жаданне адчуваць сябе маладым, патрэбным на зямлі і ў гэтых радках: «Успамін і будучыня — у адным сэрцы. А ўсё ж будучыня — грэе цяплей».

Узнікае неабходнасць яшчэ раз задумацца над прызначэннем паэзіі на зямлі, над месцам слова ў наш неспакойны навукова-тэхнічны век, калі збліжаюцца касмічныя адлегласці і гэтак рэзка і хутка разыходзяцца дарогі між людзьмі, часта вельмі блізкімі:

Паэта не пытаюць, ён нядужы
Ці яшчэ ў сіле сэрца і рука.
Пакуль звініць жывая сталь радка —
Упэўнен свет:
з ім моц юнацтва дружыць.

«Жывая сталь радка» звінела не толькі ў паэзіі. Выдаўшы аповесць для дзяцей «Сум і радасць дзеда Рэпкі», напісаўшы «дарослую» кнігу апавяданняў «Ручаіны шукаюць ракі» і зборнік для малодшых школьнікаў «Алесева кніжка», К. Кірэнка бярэцца за твор крыху не звычайны — за «рыбацкую паэму», «Вандроўнае шчасце». З яе старонак павеяла цяплом бацькаўшчыны, адчуўся той самы «пах чаборовы», дарагі і блізкі самому аўтару, бо за ім зямля, адзіная ў свеце. Пра зямлю гэтую і расказаў удзячны сын.

...Ен умеў радавацца жыццю і здзіўляцца яму. Ён любіў яго і людзей, але ненавідзеў хціласць, падман, спекулятыўнасць. І ў гэтай сваёй ненавісці бескампраміснасці часта выглядаў крыху як бы жорсткім, нейкім халодным. Ды толькі гэта было проста знешняе праўленне неспакойнага, неўтаймоўнага характару.

А час ішоў няспынна наперад, разматваючы не толькі вітыя дарог, але і гадоў. Прыбліжалася семдзесят. Але працавалася па-ранейшаму рупна, пісалася шмат.

Частка напісанага К. Кірэнкам у апошні час толькі што прыйшла да чытача — ліста-падаўская падборкі ў часопісах «Полымя» і «Маладосць», снежаньская ў «Беларусі», падрыхтаваныя да друку яшчэ самім аўтарам. У творах, як і раней, шырокае кола інтарэсаў, тэм, пастаяннае жаданне адчуваць сябе далучаным да таго, што адбываецца наўкола.

Ды толькі боль, які было прыцішыўся, зноў даваў знаць аб сабе. Неспакой, трывога ахоплівалі, калі згадваў, што і на роднай Магілёўшчыне — цень Чарнобыля. У думках паэт быў з землякамі:

І Сож, і сонечныя берагі,
Хоць і засыпаў іх Чарнобыль цэзіем,
Усё ж — мае,
і на свае кругі
Вядзе душу ахвярная паэзія.

...Пайшоўшы на заслужаны адпачынак, К. Кірэнка, як ніколі раней, часта званіў мне ў «ЛіМ». Прызнацца, сам зварот — Алесь Андрэевіч — мяне крыху бянтэжыў, адчувалася як бы вінаватасць, маўляў, патрывожыў цябе, у цябе справы, а я чалавек — вольны. Запрашаў, каб заходзіў. Шкадую, што толькі аднойчы выкарыстаў такую магчымасць. Не магу даравацъ, што прамарудзіў, не ўзяўся адразу за інтэрв'ю, якое Кастусь Ціханавіч згадзіўся даць адной з рэспубліканскіх газет. Ды каб жа хто ведаў, што вось так, нечакана...

На паэтавым стале засталіся рукапісныя лісты кнігі ўспамінаў пра сяброў-пісьменнікаў, пра людзей, якіх ведаў. Засталіся новыя раздзелы «Вандроўнага шчасця». І вершы — маладыя, бадзёрыя, аптымістычныя.

Апошняя размова па тэлефоне з К. Кірэнкам закончылася маім абяцаннем сказаць пра яго слова з выпадку юбілею. Шкада, што сам Паэт яго ўжо не пачуе.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Ц. Я. КІСЯЛЁЎ уручае К. КІРЭНКУ дыплом лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР. 1973 г.

Фота Ул. КРУКА.

Віншуем!

19 снежня спаўняецца 85 год з дня нараджэння пісьменніцы Тамары Цулукідзе. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала ёй прывітальны адрас з пажаданнем усяго самага добрага ў жыцці і грамадскай дзейнасці.

Супрацоўнікі штотыднёвіка «ЛіМ» далучаюцца да гэтага віншавання.

21 снежня спаўняецца 50 гадоў з дня нараджэння пісьменніка Арнольда Каштанава. Праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас з пажаданнем новых творчых поспехаў, добрага здароўя.

Супрацоўнікі «ЛіМа» таксама зычаць юбіляру ўсяго самага добрага ў жыцці і творчасці.

Збожжа ці васількі? Даўняе пытанне. І вырашанае яно як быццам, і кожны раз вырашаецца не на ўзроўні логікі, а ў дачыненні да жыцця. Вось яны — побач — жылістыя мужыкі, цягавітыя ў касьбе. **Ты перад імі павінен вырашыць гэтае пытанне, у сувязі з іхнімі лёсамі і жыццямі.** «Я не адны на полі краскі жнівом гарачым прыкмячаў». Гэта не паспешліва - вінаватае запабяганне перад імі — працаўнікамі, і не рытарычная пастава. А як жа інакш, калі і ты такі ж, як яны, з такой жа крыві і касці. І таксама захоплены агульнай спорнай працай.

Жыццё — найперш. Аднак лёс выбраны ўжо. Прачытваецца ў хітрых пазірках дзядзькоў, у іх шматзначным маўчанні. Ён, паэт,—ужо іхні і не іхні. У яго — свой лёс, свая дарога. І добра вядома адно: пачатак (ва ўсіх значэннях слова) застанецца ў душы непарушна.

Калі сёння чытаю ў газетах паспешлівыя выступленні, у якіх майстры пусціць пыл у вочы спрабуюць кінуць цень на беларускага інтэлігента, на памяць прыходзіць гэты верш Стральцова з красамоўнай назвай «Пачатак». Як можна абразіць вось такое цнатлівае пачуццё супольнасці, патрэбнасці народу, разуменне таго, што ты яго часцінка, што цябе выпраўляюць у свет, каб самім, праз цябе, бачыць далей. У асобе Міхася Стральцова перад намі якраз несумненны тып беларускага народнага інтэлігента, у якім сарамяжлівасць пераплятаецца з іранічнасцю, мяккасць і спагадлівасць з цвёрдасцю. І над усім — журботная любасць да роднага, душой адчутага. Тут хацелася б прыгадаць яшчэ адно імя. У чымсьці істотна задумэўным мне бачыцца сувязь паміж засяроджанай, одумнай і элегічнай музай Міхася Стральцова і пранізліва-светлым, шчымлівым дарам чалавечнасці жыццялюба і праўдалюба, тонкага эстэта Варлена Бечыка. У нейкай іх безабароннасці перад навалай лёсу і цяжкой жыццёвай прозы. Штосьці наўлоўна кранальнае, наскае, свойскае, сарамяжліва-патаемнае. Як шкада, што яны абодва (таленты з талентаў!) выказаліся неканчаткова. Пайшлі, забраўшы з сабой таямніцу мастацтва, людской непаўторнасці. Застаецца дыханне вершаў, бліск думкі.

Высокая культура, дасведчанасць, аналітызм, прынесеныя ў паэзію крытыкам і празаікам Стральцовым, не пашкодзілі ёй, як таго, бадай, асцерагаліся некаторыя. Яго творчасць лірычная па сваёй прыродзе. У паэзіі гэта выявілася ў спалучэнні непасрэднасці ўспрымання з філасофскім асэнсаваннем быцця. Сучасны паэт не можа быць адасобленым ад здабыткаў чалавечай культуры, цывілізацыі. У вершах Стральцова сустрэнем нямала сведчанняў гэтай далучанасці, аж да цытавання, асацыятыўнага перагуквання матываў і вобразаў. Аднак паэзію Міхася Стральцова мы не назавём інтэлектуальнай у горшым значэнні гэтага слова, калі з радкоў выпірае разумовасць і начытанасць. Калі гэта інтэлектуальнасць, то высокая інтэлектуальнасць, высокая філасафічнасць. Нават радкі тавардша па пяру, трапляючы ў новы паэтычны кантэкст, пераўвасабляюцца, перажываюцца як факт рэчаіснасці. Каб зразумець свет, трэба з ім пабыць *сам-насам у сцішанай засяроджанасці.*

Мы забылі харошае слова «**самота**». Слова унікальнае, у ім удала спалучыліся два блізкія значэнні, разведзеныя адзінота і смутак. Чалавеку, асабліва творчаму, жыццёва неабходны такі стан засяроджанасці, развагі, унутранай паглыбленасці. Пры духоўным судакрананні з Сусветам одуму і лірычнаму пачуццю спадарожнічае лёгкі смутак, жаль. Не «скрухі прывід чорны», а светлая журба. Няма патрэбы выводзіць тут нейкае правіла, ёсць людзі, больш схільныя да самоты і менш схільныя. Але як інакш спасцігнуць, прачуць тыя нешматлікія ў жыцці хвіліны найвышэйшага духоўнага ўздыму, дзеля якіх па сутнасці і жывём? Як не прапусціць іх?

Задумваючыся над сэнсам жыцця, яго духоўнымі вытокамі, Стральцоў прыходзіць да разумення надзвычайнай важнасці такога стану і такіх хвілін для станаўлення і самапачування чалавека.

Нібыта толькі й разгарнення,
Нібыта толькі й захаплення,
Што ў несур'ёзнай той журбе...
Але ж і болей чым імгненне
Не прыме вечнасць ад цябе.

Мы бачым, як спрасоўваецца гэтае імгненне на старонках кнігі, убіраючы ў сябе ўвесь «свеце ясны», злучаючы далечыню і блізкасць, мінулае з наступным, мімалётнае з запаветным.

Яўген ГАРАДНІЦКІ.

ЁСЦЬ ПОШУК, АДКРЫЦЦІ БУДУЦЬ

Маладосцеўская бібліятэка паступова знаходзіць свайго чытача. Калі яе першая кніжка — а гэта, як вядома, быў паэтычны зборнік маладых аўтараў з таварыства «Тутэйшыя» «...І надзея, і лёс, і ўспамін»— стала свайго роду разведкай, дык чарговая, празаічная, пазначаная ліпенем, не сказаць, каб доўга ляжала ў кіёсках «Саюздруку». Даволі ладны зборнічак «Жнівеньскі праспект» (аб'ём чатыры з паловай улікова-выдавецкіх аркушаў), як відаць па вусных водгуках, знайшоў сваіх зацікаўленых прыхільнікаў.

Самы малады з аўтараў «Жнівеньскага праспекта» — Міраслаў Шайбак. Паколькі ў прадстаўленні аўтараў вытрыманы алфавітны парадак, яму наканавана быць у зборніку апошнім. Мог бы быць і адным з першых, бо два яго апавяданні — «Грузчык Валодзя» і «Гузікі» — гэта ўжо добрая проза. У іх, асабліва ў першым, хутчэй за ўсё не прыдуманае, а ўзятае з самога жыцця, са штодзённага побыту. Запамінаецца грузчык Валодзя з яго няпростым, нешчаслівым, нават трагічным лёсам.

Апавяданне М. Шайбака «Грузчык Валодзя» наўрад ці ўбачыла б свет у застойныя гады. Яшчэ б напорысцей адкараскваліся перастрахоўшчыкі ад літаратуры ад апавядання А. Наварыча «АЗМ адпомшчвае ўздам»: у творы ж суцэльнае п'янства! Бавяць вольны час за бутэлькай студэнты; падрабязна расказвае, як ён далучыўся да гэтага зелля, герой-апавядальнік. І не толькі расказвае, але і ледзь не падае саму тэхналогію прыгатавання... самагону. Апошняе, дык сапраўды ўжо лішняе. У другім апавяданні А. Наварыча «Скрыжаванне» прываблівае найперш неардынарнасць самой кампазіцыйнай пабудовы твора, хоць тут месцамі дае аб сабе знаць інфармацыйная перагружанасць, так далёкая ад сапраўднага псіхалагізму.

Паступова вымалёўваецца творчы воблік празаіка Адама Глобуса, з якім не так даўно чытач пазнаёміўся бліжэй, як з паэтам (выдавецтва «Мастацкая літаратура» ў серыі «Першая кніга паэта» выпусціла яго зборнік «Парк»). У апавяданні «Капялюш пажарнага колеру», «На фоне барака», «А ты не смейся» — удалая спроба мастакоўскага эксперыменту. Некаторая нязвыкласць сюжэтнай кампаноўкі твораў свядома падкрэслівае своеасаблівую стыхійнасць гарадскога жыцця.

Свядома ўнікаюць звыкласці С. Дубавец («Практыкаванні»), М. Клімковіч («Інфантылізм паводле дзённіка»), У. Сіўчыкаў («У святле і цемры», «Адліга»). Пры ўсёй рознасці сваіх творчых почыркаў, яны падобныя ў тым, што ў пошуках свайго голасу не ідуць пратаранымі сцежкамі.

Сталее талент У. Сцяпана. У апавяданнях «У чаканні цягніка», «На вуліцы» псіхалагічна запамінальнымі, пераканаўчымі атрымаліся характары персанажаў. Аўтар не фарсіруе падзеі, ён бачыць збоку нязірае за імі. Некаторая недагаворанасць у першым апавяданні — сведчанне таго, што У. Сцяпан далёкі ад прасталінейнага вырашэння канфліктных сітуацый.

Ад жыцця ідзе ў сваёй творчасці і А. Федарэнка (апавяданні «Заява», «Гульні»). З аднаго боку гэта добра, ёсць магчымасць знаходзіць для твораў цікавых прататыпаў. З другога ж, з'яўляецца і небяспека пэўнай паспешлівасці, прыкметная, напрыклад, у апавяданні «Заява» (дарэчы, на вечары «Тутэйшых» у Доме літаратара яно было аб'яўлена, як урывак з аповесці).

У «Жнівеньскім праспекце» выступаюць восем маладых празаікаў. Асобныя з іх чакаюць ужо свае першыя зборнікі (у той жа «Бібліятэцы часопіса «Маладосць», у серыі «Першая кніга празаіка», якую выпускае выдавецтва «Мастацкая літаратура»). Значыць, гэта першыя подступы да больш блізкага знаёмства з самай маладой плынню нацыянальнай літаратуры.

А. ВІШНЕЎСКІ.

Проза

Раіса БАРАВІКОВА

ПЕРАКРЫЖАВАННЕ-777

ФАНТАСТЫЧНАЕ АПАВЯДАННЕ

...І пайшоў Ён на крыжавыя дарогі ў глухую ноч, і выйшаў да яго Д'ябал, і сказаў: «Распішыся крывёю, таму што за ўсё, што я табе дам, трэба заплаціць душою...»

(З народнага павер'я).

ПРОНТ пацягнуўся ў крэсле, яму здавалася, ён задрамаў, але крокі Кранта прымусілі хутка азірнуцца:

— Ну, што Цэнтр?! Сувязь была чыстай?

Крант пасміхнуўся. Гэта быў высокі чалавек, а можа, толькі выгляд чалавека, пра гэта нікому не дадзена ведаць,і сказаў проста, звычайна, як гавораць на Зямлі:

— Трэба вяртацца! Цэнтр незадаволены і мяркуе, што мы марна працім час... — ён падумаў. — А можа, ёсць новы маршрут?..

— Наконт часу ты дарэмна, — нібыта спрабаваў апраўдацца Пронт. — Успомні тую дзяўчыну... Яна ўжо гатова была пайсці на кантакт!

— Глупства! — Крант сеў у суседняе крэсла. — Кантакту не атрымалася... Мы вярнулі ёй каханага, і яна стала непрабіўной сцяною. Яе мозг не ўспрымаў нашых сігналаў. Яна слухалася толькі яго!.. Дык навошта нам вісець над гэтым клятым перакрыжаваннем! Цэнтр мае рацыю!.. Мы павінны вярнуцца на Цнуну.

Ён узяў карту, і там, дзе стаялі тры лічбы «777», паставіў крыж. Потым павярнуўся да Пронта:

— Трэба зрабіць кантрольную праверку на караблі, і калі ўсё будзе ў норме, рушым да Цнуны!

— Чакай... Зірні на экран!.. Гэтаму няшчаснаму, напэўна, патрэбна дапамога!

Экран быў насупраць, і калі б гэта было ў кватэры, на Зямлі, дык можна было б падумаць, што пачынаецца фільм. Вось ён, галоўны герой, спыняецца на перакрыжаванні, выцягвае з кішэні лёгкай курткі цыгарэты, потым запалкі... Цемра ўспыхвае яркім агеньчыкам... Чатыры вуліцы разбягаюцца ў розныя бакі, і, закурыўшы, чалавек ідзе па адной з іх... Зусім недалёка лавачка. Там аўтобусны прыпынак. Чалавек садзіцца на лавачку. Курыць... Чакае аўтобуса...

Крант узіраецца ў твар чалавека:

— Ты сказаў праўду, яго нешта гняце... — ён яшчэ падумаў, потым дадаў. — Гэта нас доўга не затрымае... Паспрабуй падключыцца...

Пронт засмяяўся. Так смяюцца, калі прадчуваюць удачу. Лёгкім рухам ён націснуў на кнопку побач з экранам. У кабіне карабля пачуліся ціхія роўныя сігналы...

— Ніякіх высокіх матэрый... Гэты няшчасны думае пра адпачынак. Але ён адпачываць не будзе. Жонку з дзецьмі завязе да сваіх бацькоў, а сам паспрабуе пад-хал-турыць...

Цяпер ужо засмяяўся Крант:

— Яму патрэбны грошы!.. Мяне заўсёды палохалі цывілізацыі з нізкім узроўнем. З дробязнымі запатрабаваннямі. Быт перашкаджае прагрэсу... Гэта вядома кожнаму на Цнуне з часоў старажытнасці.

— Не разважай... Ён паддаецца кантакту, і мы дамо яму тое, што ён хоча!

Пронт хутка падняўся з крэсла, падышоў да сцяны, якая нагадвала электроннае табло, і націснуў на чырвоную кнопку...

Крант глядзеў на экран. Да лавачкі, на якой сядзеў чалавек, пад'ехаў аўтобус, і той ускочыў у яго, радуючыся, што паспеў на гэты, напэўна, апошні рэйс...

МІКОЛА ІВАНЁНАК вяртаўся дадому позна. У гэтым годзе яму далі адпачынак летам, і, каб не малы Уладзік, можна было б паехаць куды-небудзь на поўдзень, неяк бы выкруціліся з выдаткамі, ды куды ж тут паедзеш! Малому толькі тры месяцы, ды і старэйшай чацвёрты годзік... Пра поўдзень няма чаго і думаць, а вось у Верыных бацькоў з дзецьмі будзе самы раз! Хай пажывуць месяц у вёсцы, — разважаў Мікола, — а я далучуся да Колесеня, той набірае брыгаду, і папрацую ў калгасе, на будоўлі (хаця што там будуецца, ён і сам яшчэ добра не ведаў). Галоўнае, Колесень сказаў: «Рыхтуйся. Ёсць работа!» Сёння вечарам ён і паехаў да яго, каб усё высветліць. Тры гадзіны чакаў, а Колесень дома так і не з'явіўся. Жонка адно адказвала: «Недзе бадзяецца!» І нейкае сумненне ўзяло Іванёнка, можа, дарэмна ўвязаўся ў гэту справу, але ж наколькі ён ведаў Колесеня, не такі той чалавек, каб гаварыць пра пустое... Напэўна, таксама недзе па справе адлучыўся, як і ён у гэты вечар. Мікола падыходзіў да дома, у якім жыў, правёў вачыма па вокнах сваёй кватэры: там было цёмна, напэўна, спяць, і прыспешыў крок, таму, калі ўвайшоў у кватэру, трошкі пастаяў у парозе, каб аддыхацца.

— Мікола, ты? — жонка яго чакала і цяпер не хавала раздражнёнасці. — Толькі прашу, не палі святла! Зараз пачнеш бразгаць на кухні... Калі ж, нарэшце, можна будзе заснуць спакойна?!

І Мікола гатовы быў адказаць ёй:

— А што ж, мне галодным класціся?! Вядома, пайду на кухню і, калі трэба, буду бразгаць, ды і не так часта я прыходжу дадому позна. — Але нейкі голас гаварыў яму адваротнае: ты — вінаваты, ты не папярэдзіў яе, што вернешся позна, яна стамілася, яна мае права на любы папрок, таму супакой яе, ціхенька прайдзі на кухню. І Мікола, паддаючыся гэтаму голасу, сказаў амаль шэптам:

— Спі... не звяртай на мяне ўвагі, я і есці не хачу, чаго мне ісці на кухню, толькі распрануся.

Ён сцягнуў з плячэй куртку, павесіў на вешалку, сунуў у кішэню ключ і... здзівіўся. Ён яшчэ не ведаў, што там, але рука ўпёрлася ў нешта даволі цяжкое і цвёрдае: нейкі брусок ці што? І Мікола выцягнуў тое, што здалося бруском, але, напэўна, не было ім. Каб не паліць святла ў вітальні, пайшоў у ванную, запаліў святло і... разгубіўся. У руцэ ён трымаў пачак... сторублёвак, шчытна сцягнуты паперкамі. Такія пачкі ён бачыў у ашчаднай касе. На паперыне, якая абкручвала пачак, значылася: 10000! Мікола не верыў сваім вачам: адкуль у кішэні гэтыя грошы? Можа, не сваю куртку апрануў? Кінуўся ў вітальню, схапіў куртку, вярнуўся ў ванную... Куртка была яго. Яго куртка! Вывернуў кішэню, палез у другую, стала горача... Адтуль таксама выцягнуў пачак... яшчэ 10000! У скронях загуло... Мікола не быў сквапным чалавекам і зараз усяго яго працінала адна думка: адкуль узяліся яны?! Дзіва-дзівам, як нейкае ачмурэнне! Ён абапёрся аб вушак, ліхаманкава думаў... Выйшаў з тралейбуса, перасек вуліцу, каб перасесці ў аўтобус... Даставаў цыгарэты з кішэні, ніякіх грошай не было, нават пачак цыгарэтны выкінуў узяўшы апошнюю цыгарэту... А запалкі вось яны, у гэтай кішэні, і тут таксама было пуста...А можа, мне толькі так здаецца?! Ён памацаў пальцамі, грошы аддавалі халадком. Трэба сказаць Веры, трэба паказаць ёй, але нейкі голас варухнуўся ў ім: навошта табе трывожыць яе? Пра гэтыя пачкі ты зможаш сказаць ёй і заўтра, лепш ідзі спаць, а раніцай на свежую галаву, можа, нешта праясніцца, хоць падсвядома ведаў, што ніякага праяснення не будзе... Як не сваімі рукамі паклаў пачкі ў кішэні, павесіў куртку на ранейшае месца і пачаў ціхенька распранацца...

Ужо калі ляжаў у ложку, зноў нешта затрымцела, запякло: «Што ж гэта? Адкуль узяліся пачкі?.. Гэтыя тысячы?!» Ён быў рэалістам, добра ведаў, што грошы не знаходзяць у кішэнях, калі іх туды не кладуць, і тут жа гэтыя думкі змяніліся іншымі: ну, што ты марна пакутуеш?! Што ты ўсё думаеш пра іх, калі не можаш знайсці адказу? Забудзь! Выкінь з галавы!.. Побач — Вера, у яе цёплае-цёплае плячо... Яна не спіць, ну, вядома ж, не спіць, толькі робіць выгляд, што заснула. У яе доўгія-доўгія валасы... І ўсё цела тоненькае-тоненькае, нягледзячы на нядаўнія роды... Ён прытуліўся вуснамі да яе пляча...

Калі заснуў, не помніў. Поўня ўжо выплывала з акна, ён і праваліўся, нібыта ў цемру аконнага праёму. А прачнуўся, як і не спаў. Плакаў Уладзік. Вера трэсла яго за плячо:

— Коля, уставай! Будзі Ніначку... Апрані і вядзі ў садзік! Нешта робіцца з малым, на момант суцішыцца і зноў, і зноў плача... Мо доктара трэба, ты як думаеш?

— Ён і ўчора плакаў, — адказаў Іванёнак. — А потым сціхнуў і нічога... Навошта спяшацца з доктарам?!

Ён прыўзняўся на канапе, адкінуў коўдру:

— Колькі часу?

— Ды кажу табе, уставай, — Вера калыхала Уладзіка на руках. — Ніначку не паспееш сабраць...

Мікола ўстаў, пацягнуўся, з суседняга, другога пакоя, адазвалася сонным голасам Ніначка:

— Мама, хачу піць!..

— Зараз... Зараз, дачушка!..— Вера пайшла на кухню.

Уладзік плакаў, і Мікола падумаў, што ён правільна вырашыў адвезці Веру да сваіх бацькоў, там дапаможа ёй маці, і, раптам, успомніў: грошы!.. Як ён можа спакойна думаць пра Веру, пра Уладзіка, пра бацькоў, калі з ім здарылася такая неверагоднасць!? А можа, ніякіх грошай і няма?! Можа, учора ад тлуму, ад стомы нешта ўявілася?! Ён хуценька выйшаў у вітальню, падышоў да вешалкі, тыцнуў рукою ў кішэню: грошы былі там! Хацелася сплюнуць.

Вера з кухні ішла ў пакой, дзе гукала і гукала яе Ніначка, несла кубак, і ўсё калыхала і калыхала Уладзіка.

— Дай кубак, я сам яе напаю... Ты ідзі ў той пакой, суцяшай малога...

Вера аддала яму кубак, і потым, праз хвілін дваццаць, сыходзячы з Ніначкай з ганка, ён нават неяк заспакоена падумаў: куды спяшацца, пра грошы можна расказаць Веры і вечарам, яна пачала б распытваць, і што сказаў бы ён... Сапраўды, што ён ёй сказаў бы?! Палез у кішэню пакласці ключ, а там: дзесяць тысяч, і ў другой таксама — столькі ж! Нешта заныла, заварочалася ў грудзях: а можа, усё гэта сон?! Ніначка тузанула яго за рукаў:

— Хачу на ручкі!..

Ён нахіліўся, паднімаючы яе, каленам адчуў пругкасць аднаго з пачкаў... «Расказаць пра такое каму, дык і паверыць цяжка!», але нешта супакойвалася ў ім, нешта адпускала, таму што, ідучы з садзіка да аўтобуснага прыпынку, ужо не адчуваў ліхаманкавасці ў думках... Галоўнае, не нервавацца! Ну грошы і грошы... Ён нават дастаў з кішэні пачак, перакінуў з рукі на руку... Чаму я павінен думаць, адкуль яны ўзяліся, знайшоў у кішэні, ну і знайшоў, у чужую я не залазіў... І ўжо, калі ехаў у перапоўненым аўтобусе, нават стала весела. Стаю, таўкуся, а мог бы і на таксі праехацца, пад'ехаў бы да самай прахадной... Выняў бы сторублёвую паперку, сказаў бы таксісту: «Здачы не трэба»! Што б ён сказаў, цікава... Узрадаваўся б!.. Гледзячы які, іншы б і здачу мог вярнуць, палічыўшы за ненармальнага, не стаў бы звязвацца!.. А можна было б і адпрасіцца на дзень у майстра... Кветак купіў бы Веры, і не нейкія там тры гваздзікі, а во-о столькі руж... Веры дваццаць восем, я ўзяў бы руж у тры, у пяць разоў больш... Зноў тое ж самае таксі... Пад'ехаў бы да пад'езда... Уварваўся б у кватэру з кветкамі і рассыпаў бы каля Веры па ўсёй падлозе... Збірайся, таксі ўнізе... Куды збірацца? У оперу!.. Вера яго завяла туды аднойчы, сказала, які ж ты гараджанін, калі ніколі не быў?! І пайшоў... І ўсё было добра: відовішча, потым буфет... У оперу!.. Дзе пакінуць дзяцей? — спыталася б Вера. У Валянціны Сямёнаўны, на шостым паверсе... Яны ўжо неаднойчы пакідалі на яе!.. Давалі па тры рублі за вечар, і была задаволеная, казала, от добра, дзве каробкі мармеладу куплю... Дык сёння можна было б і пяцьдзесят даць! Хай бы на ўсе купляла свой мармелад!.. Еш, Валянціна Сямёнаўна, ад душы!.. Але галоўнае кветкі... Пунсовыя ружы, а можа, лепш белыя?! І многа... многа, каб па ўсёй кватэры водар...

Мікола саскочыў з аўтобуса, нехта прывітаўся з ім, ён нават не зірнуўшы, кіўнуў у адказ, думаў пра сваё: «Дурань, як жа я ўчора напалохаўся!.. А чаго?! Яшчэ і Веры сказаць баяўся! А мог бы і выкласці на стол!.. Вось табе, дваццаць тысяч! Дзе ўзяў? Няхай застанецца маёй тайнай, галоўнае, я прынёс... аддаў!»

— Гэ-эй, Мікола, чакай!..

Ён азірнуўся. Даганяў Косця Чапец.

— Чуў ад хлопцаў, што ты з Колесенем у прырабаткі хочаш падацца?! Гэта праўда? Можа, і мне аформіцца з вамі? Га-а?! Будынііну сваю трэцяе лета дабудаваць не магу... Ужо не рады, што і ўзяў гэты ўчастак, а ўсё жонка!.. Мне і пад халеру не трэба, а яна — дача... Дача!.. Дзецям будзе. Ну, і што тут зробіш?! Улез! — як гакнуў Чапец.

Мікола ўздыхнуў.

— От гаваркі ты... Узяўся б перагаварыць, не перагаварыў бы!..

Чапец зарагатаў...

У прахадной Мікола схіліўся, каб паказаць пропуск, локцем адчуў пругкасць аднаго з пачкаў... А можа, не трэба было браць грошы з сабою? — чамусьці падумалася... Куртку ён скіне, а раптам нехта выпадкова пачне шукаць у яго кішэнях запалкі ці цыгарэты? І нешта зноў непрыемна варухнулася ў грудзях, нібыта ўжо нехта іншы пытаўся ў яго: «Дык адкуль жа ў цябе такія грошы?! Дзе ж гэта ты іх змог узяць?» Не буду скідаць куртку, цвёрда вырашыў ён. Халат апрану на яе, і, не чакаючы Чапца, пайшоў да свайго цэха...

КРАНТ нешта прыкідваў. Засяроджана паглядаў на экран... Пронт перахоплівау гэтыя позіркі, потым асцярожна спытаў:

— Табе нецікава, Крант? Мы ўжо восем гадзін з ім у кантакце і ў мяне такое адчуванне, што ў яго шок! Думкі скачуць з крайнасці ў крайнасць, мы не супакоілі яго, а пасеялі трывогу. Паніку!.. Сумняваюся, што да яго даходзяць мае сігналы, ім цяжка кіравацъ...

Крант адвёў вочы ад экрана.

— Я ўжо казаў, гэтая цывілізацыя на нізкім узроўні, грошы для іх, як узнагароджанне, скажам, за працу...

— Атрымліваецца, што мы яго ўзнагародзілі за кантакт з намі?! — Пронт засмяяўся.

— Так, але я думаю пра іншае... Мы займаемся Сусветам, а яны — сабою. Разумееш? Тым, чым займаюцца ў нас робаты: будуюць дамы, гадуюць нашых дзяцей, кожную раніцу прынасяць нашым жанчынам кветкі...— твар яго перасмыкнуўся. — Пронт, чуеш... Апошнія два разы, калі я выходзіў на сувязь, у мяне было адчуванне, што я гавару не з Мілтам, а з некім іншым, хто капіруе голас Мілта.

Пронт паглядзеў запытальна:

— Думаеш, робат?

Крант памаўчаў...

— Усё можа быць... У мяне нярэдка з'яўляецца думка, што ўжо невядома, хто кім кіруе: яны намі ці мы...

Ён зноў змоўк. Пронт запытаў насцярожана:

— Цябе гэта непакоіць?

— А цябе?— пытаннем на пытанне адказаў Крант і засмяяўся.— Ты не пасылаеш сігналаў... Экран засвечваецца.

МІКОЛА стаяў ля кіёска. Тут ён заўсёды купляў вячэрнюю газету. Побач, усё роўна, як прытанцоўваў, Чапец.

— Ну, не дуры, Мікола... Што ты адмоўчваешся?! Я сам з Колесенем перагаварыў бы, ды мы амаль незнаёмы. Працавалі ў розных цэхах, а апошнія два гады, дык і ўвогуле не сустракаліся... Ну, скажы ты яму, што я мужык на ўсе сто!.. Я і са сталяркай магу, і з цэглай...

Мікола скруціў трубачкай газету... Накіраваліся да перахода, пачалі спускацца ў тунель...

— Слухай, Косця.— Мікола прыпыніўся.— Што б ты зрабіў, каб знайшоў дваццаць тысяч?.. Ну во так... ішоў і знайшоў!

— Нічога...— Чапец спыніўся. — Грошы — вада... — падумаў.— Дачу дабудаваў бы... Ну, можа, машыну... — і раптам весела. — А ты, што ўжо знайшоў?!

Мікола збянтэжыўся.

— Ды, ну цябе!.. Ты куды, у які бок зараз?!.

Потым, ужо развітаўшыся з Чапцом, Мікола зноў вярнуўся да сваіх ранейшых думак... Грошы! Усё роўна, як дзіва нейкае, а гавораць, не бывае цудаў... І нейкі другі голас гаварыў у ім, ды што ты, на самай справе... Які цуд, якое дзіва!.. Ну, з'явіліся яны, і хай сабе з'явіліся... Ля прахадной на дошцы аб'яў паперка вісіць: тры турыстычныя пуцёўкі на Кубу!.. Вазьмі пуцёўку, паедзь... Ды што Куба?! У Ленінградзе ніколі не быў!.. І нейкі халадок не-не ды і варушыўся ў грудзях: і ўсё-такі адкуль? Адкуль яны?! Сунуў руку ў кішэню: ляжаць! Трэба хутчэй дадому, выкладу на стол, аддам Веры, хай разбіраецца, а мне што?! Вось толькі шкада, што і сёння Колесеня не пабачу... Ён ужо падыходзіў да свайго пад'езда і здаля заўважыў Веру. Яна пакалыхвала каляску з малым Уладзікам, побач з дзіцячым вядзерцам у руках стаяла Ніначка...

— Вунь татка...— нахілілася да яе Вера.

— Татка!.. Татка!..— закрычала Ніначка і кінулася яму насустрач.

Мікола падхапіў на рукі малую, падышоў да Веры.

— Можа, адразу ў магазін сходзіш, — сказала яна.—У мяне тут і сетка ёсць... Сёння сястра забягала, на ўсякі выпадак пазычыла ў яе дзесятку, да тваіх адпускных дацягнем...

— Хадзем дадому,— і Мікола чамусьці азірнуўся.— У магазін потым схаджу...

У кватэры ён яшчэ хвіліну-другую вагаўся, чакаў, пакуль Вера перакладзе Уладзіка з каляскі ў ложак. Потым паклікаў яе:

— Вера, зайдзі на кухню...

— Есці!.. Ты хочаш есці?!—заспяшалася Вера і спынілася на паўдарозе, пабачыўшы на стале пачкі.— Мікола, гэта што?

— Грошы... — з нейкай бязглуздай усмешкай адказаў ён.— Дваццаць тысяч...

Вера маўчала. Толькі вочы ў яе цямнелі і цямнелі... Потым як выдыхнула:

— Украў!.. А я, дурніца, усё думала, дзе ж ён затрымліваецца ўчора?.. Я непакоілася... А ён...— яна ўсхліпнула, але голас быў цвёрды.— Чаго ж табе не хапала?!. Кватэра... Кааператыў купілі... І выкручваемся... выплочваем... Маці мая дапамагае... І не адмаўляецца ж!.. Ды і дапамога на дзіця ёсць... Мікола,— неяк спалохана ўскрыкнула яна. — Цябе ж знойдуць! Цябе, напэўна, ужо шукаюць... — яна ўсхліпвала і ўсхліпвала...

І нейкі голас у ім заглушаў гэтыя ўсхліпы: чаго ж ты стаіш, хутчэй супакой яе... Гавары, гавары, што ты не краў гэтых грошай, што яны даліся табе самі... І ён сказаў:

— Ты дарэмна гэта ўсё... Як жа ты магла падумаць такое! Калі па праўдзе, дык я і не ведаю, адкуль яны ў мяне... Палез у кішэню, ключы пакласці яшчэ ўчора, а там нешта цвёрдае... Пабег у ванную, гляджу, грошы... У другой кішэні таксама...

Вера прайшла на кухню. Села. Твар яе рабіўся жорсткім.

— І што ты мне байкі расказваеш!.. Грошы... у кішэнях... самі па сабе!.. Ці многа ты чуў, каб во так было ў каго: палез у кішэню ключ пакласці, а там тысячы!

Мікола спрабаваў яе абняць, яна адштурхнула яго:

— Ідзі ў міліцыю... Хай забіраюць... Гады два скінуць... А дзеці?!. Вернешся, Уладзік гадоў дзесяць будзе!.. І што я з імі зраблю?!— і яна заплакала ўголас.

— Ды не краў я! —крыкнуў Мікола.— Што ты мяне ў турму садзіш?!

І гэта падзейнічала. Вера ўжо больш спакойна сказала:

— Ды ты разумееш, што ты гаворыш? Як маглі апынуцца ў тваіх кішэнях грошы, калі ты не клаў іх туды?!

— Не клаў! — хуценька адазваўся Мікола.

— Дык, можа, у транспарце? Можа, хто выпадкова... — яна пляснула далонямі. — Але ж у дзве кішэні адразу... — Вера ўжо нібыта хацела апраўдаць яго. — Можа, некага лавілі з грашыма і ён сунуў табе... Успомні!..

— У аўтобусе нікога не было... Толькі дзве жанчыны на пярэднім сядзенні... А да таго, як я сеў у аўтобус, у кішэнях дакладна было пуста... Я даставаў цыгарэты... Яшчэ і пачак выкінуў, скамячыў апошнюю...

Ніначка прыбегла на кухню, пацягнула Веру за руку:

— Мама, дастань лялькў з паліцы...

— Потым... Ідзі, гуляй... — Вера адштурхнула яе. Ніначка заплакала... І Вера пайшла ў другі пакой, узяўшы Ніначку на рукі. Следам рушыў і Мікола.

— Чуеш, ты ўсё-такі дарэмна наконт міліцыі... Ну, давай не будзем удавацца, адкуль яны!.. Можа, машыну купім, як ты думаеш?! Я магу на Кубу паехаць па пуцёўцы... Га-а?... Табе футра якое прыдбаем... Навошта хваляваццa, калі можна з толкам...

Вера расклала цацкі перад Ніначкай.

— Баўся... Трошкі пабаўся, дачушка.

Падышла ўпрытык да Міколы.

— Дык, гаворыш, машыну купім... На Кубу па пуцёўцы паедзеш... А ў турму ты не хочаш?! За калючы дрот!.. А суседзі?! Што скажуць суседзі, у якіх я праз тыдзень па пяцёрцы перахопліваю?!

— Я ж — рацыяналізатар... Мог за якое-небудзь рацыяналізатарства атрымаць!..

— Дваццаць тысяч?!. За рацыяналізатарства?! Ды хіба ты акадэмік які?!.

Мікола хацеў ускіпець, але нейкі голас шаптаў і шаптаў у ім: не закіпай, хай яна супакоіцца, галоўнае — пераканай, што грошы не крадзеныя, што тваё сумленне чыстае, што ты невінаваты, і ён сказаў, каб неяк адвесці яе ад грошай:

— Дык, можа, я зараз у магазін схаджу? Толькі што купіць?! Сёння можна было б і пашыкаваць... Хочаш, торт куплю?!

— А-а, пашыкаваць?! — Вера сціснула маленькія кулачкі.— Хочаш зрабіць мяне саўдзельніцай? Не атрымаецца!.. Забірай свае грошы і каціся адсюль! Мяне маці яшчэ тады, перад шлюбам, адгаворвала... Басяк нейкі, так і сказала!— і яна выбегла зноў на кухню.

Мікола паглядзеў на Ніначку, пастаяў... Цешча яго недалюблівала, гэта факт, але навошта ж так абражаць. які ж ён басяк, у яго ёсць свая чалавечая годнасць, ды нешта ў ім гаварыла: цяпер не ўдавайся ў гэтыя падрабязнасці... Ідзі да Веры... Яна вельмі расхвалявалася, гэта ўсё ад хвалявання... Ты ж таксама растрывожаны, але табе працей, ты ўжо прывык да гэтых грошай, дык пагаворы з ёй мякка, нарэшце, парайся... З гэтым і пайшоў Мікола на кухню.

Вера стаяла ля акна, на яго крокі азірнулася:

— Забірай свае грошы і ідзі адсюль!

— Вера, ну давай спакойна ўсё абгаворым... — ён падышоў да яе. — Клянуся, грошы не крадзеныя... Колькі можна табе гаварыць... Чаму ты не хочаш паверыць? У мяне і ў самога мільгала думка пайсці ў міліцыю... А што я там скажу?.. Знайшоў у кішэні?.. Ды мяне ж за вар'ята палічаць?!

— Змоўкні!.. Вар'ятам хочаш прыкінуцца! О, не... Сядзеш, як міленькі! — Яна раптам павярнулася да яго. — Коля, прашу цябе, выйдзі з кватэры... Пакінь мяне адну... І грошы вазьмі з сабою! — потым дадала ціха. — А лепш прызнайся... Я знаю, ты адзін гэтага не зрабіў, цябе нехта падбіў на такое... Дык здай гэтыя грошы... Сам аб'явіся... Паслухайся... А зараз ідзі... Ідзі! Ідзі!..

Мікола ўзяў пачкі, трошкі памарудзіўшы, расклаў па кішэнях, і пайшоў... Нешта абарвалася ў ім... Яна пераканана, яна дапускае, што я магу быць злодзеем, магу зрабіць злачынства, што я здольны на такое!.. Яму стала страшна. Ён раптам вельмі ясна ўявіў усю сітуацыю... Ды раскажы я любому пра гэтыя грошы, мяне, напэўна, палічылі б за вар'ята! Я ж пра гэта ёй і сказаў, але вар'ятам яна не назвала, яна адразу сказала: «Украў!.. Злодзей!» Крыўда шчымела ў ім, цела абвяла, здавалася, нават ісці цяжка... Таму, як толькі выйшаў з пад'езда, адразу сеў на лавачку... Колькі ён сядзеў, нават і не ведае, але ўжо было цёмна. Палез у кішэню за цыгарэтамі, натыкнуўся на пачак... І раптам ускочыў ад такой простай думкі... Грошы! З-за чаго ўвесь гэты гвалт?! Як жа я раней не дадумаўся?! Недзе тут стаяла сметніца... Ага-а, вось яна... адшукаў позіркам... «Я—басяк!» — сказала цешча!.. Гэта — я?! Я?! Ён ужо падыходзіў да сметніцы... Дастаў запалкі, потым грошы... Пачкі распакаваў... Браў па некалькі паперын адразу і падпальваў... Апошнія проста ўкінуў у вясёлы, яркі агонь...

З-за нізенькай агароджы дзіцячага садзіка цягнула язмінам, скошаным маладым сенам... Ён пабег на гэты пах... Як некалі, калі яшчэ быў хлапчуком, лёгка пераскочыў агароджу, упаў на колкую раннюю пакошу... Неба свяцілася дрыготкім зіхатлівым россыпам... «Дурань,— падумаў ён,— навошта пайшоў у вучылішча пасля васьмі, трэба было ісці ў дзявяты клас... А так, як абрубак які... Нават астраноміі не вывучаў... Цяпер бы ляжаў і разбіраўся ў сузор'ях, дзе якое... От, разумнік!.. Космас асвойваем, а тэлефона не можам у кожную кватэру правесці!.. Прасцей простага, пазваніў бы Колесеню і ўсё... А цяпер цягайся!..»

—ДАРЭМНА затрымаліся... — Крант нават не павярнуўся да Пронта. Нерухома сядзеў у крэсле і нібыта думаў услых.— Сюды некалі прыляцяць нашы дзеці. Тут яшчэ многа лясоў, многа рэчак...

— З Цнунай на сувязь выходзіць не будзеш? — адазваўся Пронт.

— Навошта?! Мы атрымалі загад ад Цэнтра. Вяртацца!

— Ты казаў, трэба зрабіць кантрольную праверку на караблі...

— Я трошкі пасяджу... Ты ідзі... Пачні з адсекаў...

Пронт, нібыта чакаў гэтага, хутка падняўся з крэсла, пайшоў па доўгім калідоры...

Крант глядзеў на экран... Адлюстраванне расплывалася, скакала, але ён яшчэ мог разгледзець, як Мікола лёгка пераскочыў цераз агароджу, не адрываючы позірку ад акна, за якім, адхінуўшы празрыстую штору, усё ўглядалася і ўглядалася ў цемрадзь двара Вера...

З паэтычнай пошты

Аляксей РУСЕЦКІ

Маці родная

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерці!
Францішак БАГУШЭВІЧ.

Мова мая, маці мая родная,
цяжка мне з табою, крыўдна мне
і пад Воршаю і пад Гародняю —
быццам на чужой мы старане.

Дзе ж той гоман гучнасці чароўнай?
Надта пільна для дзяцей тваіх
з году ў год дазіраў чыноўнік
слова, тваю песню і твой дых.

Кажуць, што мінулае не вернеш
і ці варта лепшае чакаць?
Можна ў ботах гумавых на ферме
колькі хочаш вольна пахаджаць.

Блазнам па душы парадак гэткі,—
чым чыноўным дагадзіць яшчэ б?
Думалі, пісалі «тваргыкі» —
як пазбыцца ад цябе хутчэй.

Нарабілі пахавальных свечак...
Бунтаваў, што мусіў я казаць?..
З клопатам Францішка Багушэвіча
жыў, як ён тады — год сто назад.

Мова мая, хто, якім праклёнам
лёс такі наканаваў табе,
каб змагацца праз вякі штодзённа
за сваё жыццё,
сцвярджаць сябе?

Марыш ты пра час свой зорны, слаўны,
дзе ж як не на ўласнае зямлі
жыць табе, быць моваю дзяржаўнай,
а інакш — які ж сацыялізм?

Гэта наша ленінскае права
мусіць, не забудзе ў Новы час,
чуе нас Савецкая дзяржава...
І аглухлы лёс учуе нас.

Уладзімір ВЕРАМЕЙЧЫК

Праз усю Беларусь...

Настаўніцы беларускай мовы і літаратуры Н. І. ТУЖЫК прысвячаю.

Беларуская мова! Ты сёння
Не ўлазіш і ў школьны расклад.
І цябе скарачаюць, сціскаюць —
белмова —
Паўсюдна.
У раскладзе — глядзіце! —
Прадметаў найноўшых магутны парад,
Ты ж стаіш сіратой
На вятрах раздарожных прастудных.

Гарады й гарадкі
Старажытнейшы твой залаты
фаліянт
Закрываюць:
Навошта вясковыя водар і зыкі?!
Нам смеется в лицо
Оскорбленный навеки Семён-музыкант,
Што не стаў і не стане
Раднёю Сымону-музыку.

І застаўся адзін бастыён
Ля закіданых лісцем прысад,
Паласа франтавая,
А кажучы шчыра, палоска,
Дзе зіхотка гарыць
Беларускага слова смарагд,—
Беларуская школа
І ўся беларуская вёска.

Там за партамі дзеці
Ныраюць у вір непакрыўджаных слоў,
Не і ня, як браню,
Ставяць прад прахіндзеямі мовы,
Там з разгорнутых кніжак
Шчэ чуецца пошум альбуцкіх дубоў
І ідуць з Салаўём цімакі
У дрымучыя сховы.

Кожнай літарай, гукам
Трапеча нязломная мова мая.
Возьмем «е», што мужнее
У першым пад націскам складзе.
Вырастае з яго
Наша кроўнае моцнае пруткае «я»,—
І тады ўжо ніхто
Нас ніколі нідзе не абразіць.

...Праз усю Беларусь
Вербы з Вязынкі ноччу нядаўна ішлі,
На старых курганах непанятлівым
словам
Шумелі.
Моцна тахкала сэрца
Усёй беларускай зямлі...
Ля раскрытых акон мы стаялі
І ўсё разумелі.

Высокая місія педагога

Гутарка з Міхаілам Савіцкім

Не будзе памылкай назваць народнага мастака СССР, правадзейнага члена Акадэміі мастацтваў СССР, лаўрэата Дзяржаўных прэмій СССР і БССР Міхаіла Андрэевіча Савіцкага класікам выяўленчага мастацтва Беларусі. Ужо болей за дваццаць гадоў творчасць мастака застаецца ў цэнтры ўвагі ягоных калег па мастацкім «цэху», крытыкаў і проста аматараў мастацтва рэспублікі ды і краіны. Меней вядома грамадская дзейнасць Міхаіла Андрэевіча. Шмат намаганняў аддае сёння мастак школе. Бо, лічыць ён, лёс краіны залежыць ад таго, з якімі ведамі і мэтамі прыйдзе ў жыццё новае пакаленне.

У сваім выступленні на першым пленуме праўлення Беларускага фонду культуры М. Савіцкі гаварыў пра тое, што выхаванне — справа не адных толькі педагогаў, а ўсяго грамадства. І калі ў грамадстве паніжаюцца маральныя крытэрыі — гэта адразу ж адбіваецца на падрастаючым пакаленні.

Гэтую сваю думку мастак развівае ў гутарцы з няштатным карэспандэнтам «ЛіМа».

— Міхаіл Андрэевіч, чаго, на вашу думку, не хапае школе, каб выконваць сваю галоўную функцыю — рыхтаваць новае пакаленне да жыцця з усімі яго супярэчнасцямі і канфліктамі?

— Прыгадваю школу, выседжванне на ўроках, і ў мяне міжволі нараджаецца аналогія з чытальнай залай бібліятэкі. Усе зацята паглынаюць інфармацыю. Такая сітуацыя цалкам задавальняе настаўніка, задавальняе і міністра асветы. Дзіця, седзячы за партай, чытае старонкі падручніка — на адным уроку па гісторыі, на другім па геаграфіі, на трэцім... Так, яно яшчэ і піша практыкаванні, сачыненні, рашае задачкі. Але і ў «чыталцы» таксама часта пішуць і рашаюць, так што атмасфера чытальнай залы бібліятэкі і школьнага традыцыйнага вучэбнага працэсу адзіная. Часам, праўда, цішыня парушаецца словамі настаўніка, які намагаецца жывым словам разнастаіць не заўсёды цікавае чытанне. Ці задавальняе сёння такая школа грамадства? Не, не задавальняе.

Бо дзіця выхоўваецца і развіваецца ў дзеянні: у гульні, у працы, у даступнай творчасці. А менавіта гэта школай на працягу дзесяцігоддзяў адкідаецца, як чужародны элемент. Зарыентаваўшы школу з самага пачатку на назапашванне навуковых ісцін, мы ніяк не можам уявіць яе іншай. Адсюль і прабуксоўка ўжо не першай школьнай рэформы. Па меркаванню нашых педагогаў, інфармаванасць сама сабою прадугледжвае выхаванасць і адукаванасць. Мы ўжо досыць напоўнілі нашу краіну знатакамі і начотчыкамі. Хопіць: настаў час адраджаць умельцаў, творцаў, мастакоў. Апасенне, што падобны падыход зменшыць навуковы патэнцыял грамадства, не мае падстаў.

— Як вы расцэньваеце новаўвядзенне: навучанне з шасцігадовага ўзросту?

— Мая ацэнка адмоўная, скажу адразу і дадам: зніжэнне на цэлы год дашкольнага перыяду выхавання і развіцця дзіцяці — гэта чарговая недарэчнасць Акадэміі педагагічных навук, якая скампраметавала сябе ўжо ў мінулым уласнай некампетэнтнасцю. Мы падышлі да разумення неабходнасці рэформы, але зноў кідаемся ў бездань пошукаў, блуканняў і абстракцый. Ранняе навучанне нарадзіла арганізацыйную сумятню. Я лічу, трэба злітавацца над дзяцінствам. Хіба ў дзіцячым садку дзіця не выхоўвалася, не развівалася, у тым ліку і абстрактна - матэматычна? Хіба там працуюць не тыя ж савецкія спецыялісты — педагогі і выхавацелі? Хіба не разумней было б пашыраць і ўдасканальваць дашкольную сістэму выхавання, уводзячы ў яе і пачатковыя элементы адукацыі?

Дашкольны перыяд выхавання — найлепшы час для паспяховага развіцця ўсіх якасцей будучай асобы, яе разумовых, практычных і мастацкіх здольнасцей. Час, калі інтэнсіўна пачынаюць фарміравацца маральныя ўяўленні, пачуцці і звычкі, складваюцца рысы характару, выпрацоўваецца эстэтычнае стаўленне да навакольнага свету. Наша задача — як мага даўжэй захаваць гэты непаўторны ў жыцці кожнага перыяд дзяцінства, узбагаціць яго яркім эмацыянальным зместам, які дазваляе развіць нагляднa-вобразнае мысленне, творчае ўяўленне і фантазію. Запомнім, што ў ВНУ ніхто ні гуляць, ні маляваць, як гэта ўмеюць рабіць толькі дзеці, не будзе.

— Рэформа прадугледжвае эстэтычнае выхаванне і мастацкую адукацыю, але на справе пакуль што ўсё застаецца па-ранейшаму.

— Эстэтычнае выхаванне — гэта ахілесава пята нашай адукацыі. Менавіта пачынаючы са школы ў нас стойка захоўваецца рэшткавы прынцып фінансавання на культуру, прыгажосць, эстэтыку. Школа не бачыць патрэбы навучаць будучага грамадзяніна і працаўніка асновам мастацтва. Лічыцца што гэта — дробязь, само па сабе прыкладзецца. Сам, маўляў, навучыцца даступным уменням і навыкам мастацтва, а праз іх і здольнасці разумець высокапрафесійную творчасць, шэдэўры, створаныя многімі пакаленнямі мастакоў. І не разумеюць іншыя арганізатары асветы, што без эмацыянальнага, эстэтычнага немагчыма ні фізічнае, ні працоўнае, ні маральнае, ні патрыятычнае, ні якое іншае выхаванне.

Чалавек — не камп'ютэр, якога можна запраграмаваць і прымусіць працаваць ягоныя блокі памяці. Чалавек запомніць тое і надоўга, што пройдзе праз яго сэрца, закране яго пачуцці і розум. Элементарна гэта называецца цікавасцю. Нецікавае, незаймальнае, што не выклікае ўвагі, не пранікне ў памяць. Гэта прапісныя ісціны.

— Здаецца, у новым навучальным годзе ў школьнай праграме з'явіцца новы прадмет — эстэтыка...

— Гэта ўвогуле абсурд. Зноў жа замест справы — навука, замест выхавання — нудная, незразумелая апавядальнасць, хоць і пра цудоўнае. Эстэтыка — гэта даволі складаная навука, даступная на этапе вышэйшай адукацыі. Настаўніку гэтая навука патрэбна абавязкова, але яна ж не выкладалася ў педінстытутах і невядома, ці будзе выкладацца.

Каму збіраюцца даручыць выкладанне гэтай «прыгожай» навукі? Сёння грамадства не мае неабходнай колькасці спецыялістаў, здольных даступна і, значыць, цікава выкладаць яе. Дарэмныя спадзяванні, што ў школу пойдуць мастацтвазнаўцы. Застаецца адно — «нагрузіць» настаўнікаў. А ў выніку эстэтыка будзе ўсяго толькі дадаткам да фізічна-матэматычных «гігантаў».

Школа катастрафічна адчувае патрэбу ў кваліфікаваных выкладчыках выяўленча-графічных дысцыплін. Нельга гэты голад кваліфікаваць як вынік недастатковай падрыхтоўкі іх у навучальных установах. У рэспубліцы ў нас дзве навучальныя ўстановы — Віцебскі педінстытут (факультэт мастацка-графічны) і Мінскае мастацкае вучылішча — даўно рыхтуюць спецыялістаў. Але яны ў школах не затрымліваюцца.

Вось адзін з фактаў. Мне даводзілася вывучаць становішча з выпускнікамі віцебскага мастацка - графічнага факультэта. У адным выпуску са 100 выпускнікоў засталося працаваць у школе два.

Чаму мастакі-педагогі не ідуць у школы? Даўно трэба Міністэрству асветы гэтае пытанне вывучыць. Даўно ўжо трэба навучаць дзяцей асновам малюнка, жывапісу, скульптуры, дызайна, ужытковых мастацтваў. Як гэта робіцца ў Японіі, дзе штодня дзеці займаюцца творчасцю, дзе ўжо ў школьным узросце яны працуюць на прыродзе, на пленэры. Мне расказваў мастак Барыс Неменскі, які вывучаў вопыт нашага ўсходняга суседа: «Запрасілі мяне на ўрок біялогіі. Выкладчыца каляровай крэйдай намалявала на дошцы астры і так, што мне, мастаку, стала няёмка за сваю няўпэўненасць, што я здолею вось гэтак. Проста на вачах у дзяцей».

— Як вядома, Японія пераняла нашу канцэпцыю мастацкай адукацыі, што была распрацавана ў 1918 годзе камісіяй пры актыўным удзеле А. Луначарскага, Н. Крупскай і І. Грабара...

— ...вось толькі ў нас гэта сістэма не прыжылася. Мы не можам нават вартую праграму прыняць. Акадэмія мастацтваў, не ўнікаючы глыбока ў дзіцячую ўзроставую псіхалогію, спрабуе навязаць прынцыпы прафесійнай школы. У праграме, распрацаванай Акадэміяй педагагічных навук, шмат элементаў спантаннасці. Таму яна амаль непрымальная. Шлях спантаннай творчасці (г. зн. свабоднага, без адпрацоўкі практычных прыёмаў рэалістычнага выяўлення) нічога агульнага са школай не мае і прынесці карысці не можа. А вось шкоды — дастаткова.

— Што вы маеце на ўвазе?

— Ненавучаны элементарнай грамаце «мастак» у 10—12 гадоў пачынае разумець, што ранейшыя вобразы, якія яго задавальнялі, нічога агульнага з рэальнымі прататыпамі не маюць. Зрабіць іх падобнымі, як гэта ён бачыць у карцінах прафесіяналаў альбо ў натуры, ён не можа. Расчараванне непазбежнае.

Прыкладаў шукаць не трэба. Яны ў кожнага з нас, хто прайшоў школу, якая ігнаравала кваліфікаванае выкладанне малюнка, жывапісу, кампазіцыі. Бо цвёрдае перакананне, што бытуе ў нашым грамадстве, нібыта маляваць можна навучыць не ўсіх, не што іншае, як вынік работы школы, яна ігнаруе (бо так прасцей) элементарную выяўленчую грамату. Не ўсіх можна навучыць быць мастакамі. Не ўсе ж пісьменнікі, хоць усе пісьменныя.

Захоўваць і далей такую практыку — недапушчальна. Неабходна рашуча зламаць ранейшыя шкодныя стэрэатыпы і ў пытанні ўсеагульнай выяўленчай адукацыі. Школа абавязана не толькі захаваць, а і развіць у кожным дзіцяці яго прыродны мастацкі талент. Акадэмія мастацтваў, Саюз мастакоў павінны прыняць самы актыўны ўдзел у стварэнні дзейснай праграмы, у прыцягненні да яе рэалізацыі кваліфікаваных педагогаў.

Ніякая праграма, ніякі заклік, якія б добрыя яны ні былі, не вырашаюць праблемы адукацыі і эстэтызацыі асветы, пакуль у школу не прыйдзе мастак, падрыхтаваны спецыяліст, чалавек, які разумее сваю місію педагога, місію вялікай дзяржаўнай важнасці.

Гутарку вёў І. КАЛЕНІК.

Думка чытача

Іронія—не аргумент...

14 кастрычніка «ЛіМ» змясціў артыкул Н. Госцевай «І ўсё накшталт гэткага» пра спектакль «Клоп» Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР. Для Н. Госцевай «Клоп» стаўся нечым накшталт кепскага жарту рэжысёра В. Цюпы, які не толькі стварыў бяздарны спектакль, але і пахіснуў піетэт перад У. У. Маякоўскім. На пачатку артыкула яго аўтар задае пытанне: «А чаму б Зоі Бярозкінай не застрэліцца ў канцы вяселля Прысыпкіна і Эльзевіры, дарэчы, заадно ўжо і ў канцы спектакля (як гэта ў В. Цюпы), а не да таго (як гэта ў У. Маякоўскага)? Калі гэтак зручней, чаму б і не?»

Ну, па-першае, не ў В. Цюпы, а ў В. Дашкевіча і Ю. Кіма, аўтараў фольк-оперы «Клоп». А па-другое, ім гэтак і на самай справе зручней. Калі ўжо Н. Госцева ўзяла на сябе смеласць пісаць пра спектакль музычнага тэатра, дык яна магла б хоць крыху нагрузіць сябе чытаннем адпаведнай літаратуры. У адной з такіх «патрэбных» кніг яна б пазнаёмілася, напрыклад, з меркаваннем музыказнаўцы Т. Кудзінавай наконт жанру мюзікла, да якога блізкая фольк-опера «Клоп». «Разыходжанні з арыгіналам — п'есай і раманам — тут непазбежныя, — піша Т. Кудзінава. — Саюз з музыкай значыць умяшальніцтва музычных нумароў у мэтанакіраванае развіццё п'есы. Ён мае на ўвазе крыху іншую трактоўку тэмы і вобразаў; у характарах узбуйняюцца рысы, падуладныя стыхіі музыкі, на першы план вылучаюцца сітуацыі, зручныя (падкрэслена мною. — В. Б.) для музычнай інтэрпрэтацыі». Заўважце, менавіта зручныя. А і праўда, чаму б, напрыклад, Элізе Дулітл не пайсці да д'ябла ад гэтага самадура Хігінса, як гэта ў Б. Шоу ў «Пігмаліёне»? Дык жа не! У мюзікле Ф. Лоу «Мая цудоўная лэдзі» яна, дурніца, да яго вяртаецца. І чаго гэта? А што сказаў бы У. Шэкспір, даведаўшыся, у што ператварылася ягоная «Рамэа і Джульета» ў «Вестсайдскай гісторыі» Л. Бернстайна?! Але аўтарам названых мюзіклаў захацелася напісаць іх менавіта гэтак, як яны напісалі, а не інакш. У іх, відаць, былі на тое свае меркаванні. Сваімі меркаваннямі кіраваліся і В. Дашкевіч з Ю. Кімам, адыходзячы ад Маякоўскага і трактуючы вобраз Прысыпкіна па-свойму. Яны мелі на гэта поўнае права.

Але не толькі «крымінальныя адвольнасці» аўтараў «Клапа» ў дачыненні да У. Маякоўскага не даспадобы Н. Госцевай. Для яе непрыемны спектакль наогул — і ягоная рэжысура, і сцэнічнае афармленне, і ігра акцёраў: Н. Госцева не ўспрымае яго ўсур'ёз і таму для свайго артыкула выбірае не інакш як з'едлівы, кплівы тон. Іронія, аднак, зусім не з'яўляецца аргументам у спрэчцы, а рэакцыя раздражнёнасці на штосьці не павінна быць адзінай падставай для таго, каб брацца за пяро.

В. БРЫЛОН,
студэнтка БДК.

Ад рэдакцыі. У каментарыі аддзела музыкі «ЛіМа», які суправаджаў публікацыю Н. Госцевай, гаварылася, прынамсі, пра заканамернасць супярэчлівых уражанняў і вагання думак, што выклікае спектакль «Клоп». Твор жа новы, напісаны спецыяльна для мінскай сцэны, не мае шлейфу з аўтарытэтных меркаванняў і ацэнак. Свае ўражанні ад спектакля Н. Госцева паспрабавала аформіць у рэдкім сёння жанры тэатральнага фельетона, а ён існуе і ўспрымаецца па іншых законах, чым звычайная рэцэнзія ці артыкул. Іронія, сапраўды, не аргумент у спрэчцы ці ў музыказнаўчым даследаванні. Але ў фельетоне іронія—асноўны «будаўнічы матэрыял». На жаль, В. Брылон памыляецца, называючы публікацыю Н. Госцевай артыкулам. «І ўсё накшталт гэткага» — не артыкул, што зробіш: аўтару захацелася напісаць менавіта гэтак, а не інакш, яна мае права на ўласную думку і на выбар жанру. Разам з тым В. Брылон слушна крытыкуе памылковасць зыходнай пазіцыі сваёй апаненткі, якая папракае спектакль у тым, што гэта, маўляў, не Маякоўскі. Сапраўды, пры перакладзе твораў з мовы аднаго віду мастацтва на мову іншага разыходжанні з арыгіналам непазбежныя. Галоўнае, што з іх атрымаецца: новы мастацкі вынік ці недарэчнасць?

«ЛіМ» паведамляе

У Саюзе тэатральных дзеячаў БССР

З пачаткам новага тэатральнага сезона актывізавалася дзейнасць грамадскіх камісій і секцый СТД. Адбыліся пасяджэнні камісій па драматургіі і тэатру, тэатральнай адукацыі, музычнаму мастацтву, секцыі сацыялогіі, дзе абмяркоўваліся пытанні творчай і арганізацыйнай дзейнасці ў новым годзе.

Секцыя тэатра лялек і ТЮГа правяла семінар «Эстэтыка сучаснага спектакля для дзяцей» у Вільнюсе. Акцёры Брэсцкага тэатра лялек сустрэліся з вільнюскімі калегамі. У праграме семінара — прагляд спектакляў, абмен думкамі наконт праблем сучаснага лялечнага мастацтва.

Свой выязны семінар у Таліне секцыя музычнага мастацтва прысвяціла 150-годдзю з дня нараджэння М. Мусаргскага. У абмеркаванні на тэму «Гістарычныя погляды кампазітара і іх пераламленне ў оперы «Хаваншчына» прынялі ўдзел С. Картэс, М. Калядка, С. Штэйн, М. Ізворска-Елізар'ева, Н. Ламановіч, Т. Шчарбакова, Р. Аладава, І. Глушакоў, мастацкае кіраўніцтва Акадэмічнага тэатра «Эстонія» і ўдзельнікі спектакля «Хаваншчына».

Секцыя крытыкі і тэатразнаўства правяла абмеркаванне рэпертуару Рэспубліканскага ТЮГа, а таксама прыняла ўдзел у выязным пасяджэнні прэзідыума праўлення СТД у Магілёўскім абласным драматычным тэатры.

Мастацкі савет эксперыментальнага тэатра - лабараторыі «Шанц» працягвае абмяркоўваць заяўкі. А права адкрываць афішу «Шанцу» прадастаўлена рэжысёру-стажору ДАВТ БССР С. Цырук, якая пачынае працу над спектаклем «Пра тое, як пан Макінпот ад сваіх бед пазбавіўся» П. Вайса.

З 10 па 20 снежня праходзіць агляд тэатраў-студый Мінска «Давайце знаёміцца». У ім удзельнічаюць такія калектывы, як «Дыялог», «Круг», «Дзе—я», тэатр-студыя на плошчы Перамогі і іншыя. Вынікі агляду будуць падведзены на заключнай канферэнцыі.

21 снежня адбудзецца пленум праўлення тэатральнага саюза з парадкам дня «Стан прафесійнага і ідэйна - маральнага выхавання творчай моладзі. Задачы СТД БССР».

В. ШЫМАНОВІЧ,
старшы кансультант СТД БССР.

«Юнацтва»— Дзіцячаму фонду

Супрацоўнікі і аўтары выдавецтва «Юнацтва» пералічылі ўжо ў Савецкі фонд міру, фонд Чарнобыля тысячы рублёў. З часу стварэння Беларускага аддзялення Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна не прайшло яшчэ і года, але клопат аб умацаванні яго матэрыяльнай базы з боку «Юнацтва» таксама ўжо адчувальны. У прыватнасці, на рахунак фонду перавёў 2325 рублёў Э. Скобелеў — аўтарскі ганарар за кнігу «Сегодня исповедь моя».

Толькі што ўбачыла свет маляўнічая кніжка «Мая рэспубліка», прысвечаная 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі. У яе ўвайшлі публіцыстычнае слова І. Шамякіна, вершы М. Танка, П. Панчанкі, А. Вялюгіна, А. Грачанікава, В. Зуёнка, У. Карызны, В. Лукшы, С. Шушкевіча і іншых. Аўтарскі ганарар у суме 870 рублёў за гэтую кніжку таксама пералічаны на рахунак Дзіцячага фонду.

У 1990—95 гадах з эмблемай Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна ў «Юнацтве» будуць выдадзены кнігі: зборнік «Беларускія народныя казкі», «Міхасёвы прыгоды» Я. Коласа, «Сын вады» Я. Маўра і інш. Сродкі са спецыяльна ўстаноўленага наміналу на гэтыя выданні таксама будуць пералічаны ў дзіцячы фонд.

Т. СЯБЕЖКА,
старшы рэдактар выдавецтва «Юнацтва».

Кіно

«Мама! Я «любера» люблю!»

На экраны рэспублікі выйшаў і адразу ж выклікаў спрэчкі фільм рэжысёра Валерыя Рыбарава «МЯНЕ КЛІЧУЦЬ АРЛЕКІНА». Дыялог пра новую стужку «Беларусьфільма» вядуць кінакрытыкі М. ЗАЙЦАВА І А. СІЛЬВАНОВІЧ.

Алег Сільвановіч. Апошнім часам, калі на нашых кінаэкранах усё часцей пачалі з'яўляцца фільмы пра так званую «небяспечную» моладзь, ці не «першым сярод роўных» у іх шэрагу стаўся фільм Рыбарава. (Заўважу, дарэчы, што сёння «спраўнаму» падлетку цяжка разлічваць на ўвагу сродкаў масавай інфармацыі). Маладзёжныя фільмы кранулі і шмат эстэтычных праблем — адсюль і вядомы зварот старшыні Дзяржкіно СССР А. Камшалава да творчых работнікаў, сутнасць якога зводзілася да наступнага: сцэны жорсткасці і гвалту, што тыражуюць неспрактыкаваныя рэжысёры, часцяком ператвараюцца ў жорсткасць дзеля жорсткасці, гвалт дзеля гвалту і... дзеля таго, каб завабіць гледачоў у кіназалы. З'явілася небяспека ўзнікнення новай кан'юнктуры. Магчыма, кінематограф намагаецца неяк апраўдацца перад гледачамі за вымушаныя гады маўчання. Але ці не задужа моцна кінематаграфісты ўхапіліся за тэму, часта ніяк не асэнсоўваючы ў сваіх творах складанасць жыцця, яго жорсткасць і міласэрнасць? В. Рыбараў і ў папярэдніх сваіх працах галоўнымі героямі рабіў людзей маладых («Чужая бацькаўшчына», «Сведка»); праўда, «паглыбляючы» дзею ў мінулы час, вельмі дакладна рэканструяваны — даваенныя ці пасляваенныя гады. І штораз фільмы Рыбарава рабіліся падзеямі ў рэспубліканскім кіно.

Шмат каго з людзей, знаёмых з творчасцю Рыбарава, хваляваў зварот рэжысёра да часу цяперашняга. Але ці ўдалося Рыбараву зразумець і прадставіць на кінаэкране праблемы моладзі, выяўляючы іх сацыяльныя карані?

Маргарыта Зайцава. В. Рыбараў у адрозненне ад шмат якіх рэжысёраў паставіў перад сабою складаную і годную задачу—асэнсаваць сучасныя жыццёвыя сітуацыі. Аднак, на мой погляд, гэтага не адбылося. Чаму? Рэжысёр вельмі многае хацеў сказаць адразу. Ён спрабаваў пабудаваць сваю канструкцыю на супастаўленні катэгорый таго, што праходзіць, і адвечнага, сапраўднага і лжывага, мінулага і будучага. У выніку ж, па-мойму, не атрымалася ні сур'ёзнага аналізу сучасных сацыяльных язваў, ні глыбокіх філасофскіх абагульненняў. Для рэалізацыі філасофскай ідэі рэжысёр «размывае» часавыя межы: час у стужцы шматзначны, цыклічны, паўтараецца; суіснуюць, «напаўзаюць» адно на адно некалькі дзесяцігоддзяў, іх атмасфера. Згадай паводзіны світы Арлекіна ў час трыумфальнага шэсця, калі «вагонка» нясе ягоную сяброўку Алену на руках. Гэты вобраз, як мне ўяўляецца, — з рамантызму шасцідзесятых, часу маладосці самога рэжысёра.

Увогуле, героі фільма, падалося мне, не маюць канкрэтнага ўзросту — проста «юнакі, якія ўступаюць у жыццё». Рэжысёр спрабуе стварыць адчуванне з'яднання — «повязі» часоў, імкнучыся падкрэсліць, што ўсё гэта магло быць і ўчора, і заўтра. І тутсама, быццам на ўсё забыўшыся, пачынае збіраць у кадры прыкметы сённяшняга дня, прывязвае дзеянне да пэўнай часавай кропкі.

А. С. Аднак сцэна ў міліцыі пасля бойкі з «металістамі» дазваляе нам вылічыць ці не да паўгода ўзрост галоўных герояў, а разам з гэтым і час дзеяння! Акрамя таго, у фільме зашмат прыкмет васьмідзесятых гадоў: нефармальныя каманды, хэйві-метал, відэамагнітафон, фільм «Вуліцы ў агні», які цытуе Рыбараў...

М. З. Аднак канкрэтны рэальны час у фільме ніяк не хоча сплавіцца з часам гістарычным; замест жаданага сплаву ўзнікае эклектыка. А з правінцыяльнага юнака—вобраз правадыра «вагонкі», у якім ясна прачытваецца жыццёвая першаснова — «люберы». Такое ж адбываецца і з вобразам прасторы. Амаль пабудаваны да канца, ён раптоўна разбураецца самім рэжысёрам. (А выявіць гэты вобраз у фільме мусіць змаганне побыту і быцця!). Арлекіна, які намагаецца вырвацца з правінцыяльнай духаты, адчувае варожасць з боку закрытых прастораў: кватэры, у якой існуе, пакутуе, з якой марыць вырвацца; памяшкання склада, дзе адбываецца спазнанне жывёльных страсцей; пакоя, знятага Інтэрам для Алены і да т. п. — уся гэта абагульнена замкнёная, затхлая прастора цісне на героя, не дазваляе яму нават выпрастацца. І зусім іншая справа — прырода. Паветра, свабода, натуральнасць, прастора для руху! Ля рэчкі адбываецца высвятленне адносін паміж Аленай і Арлекінам, толькі тут магчыма каханне. І раптам (што для мяне зусім незразумела) — сцэна гвалтавання ўзнікае ў фільме менавіта на адкрытай прасторы. Значыць, і прырода варожая для героя?

А. С. Калі наследаваць тваёй логіцы, то якраз гэта і можна растлумачыць. Бо ў адкрытай прасторы Арлекіна дзейнічае па законах энергіі, акумуляванай ім з замкнёнай прасторы. Адкрытая прастора — не выратаванне героя, а месца барацьбы, змагання — няхай нават з самім сабой, са сваім унутраным «двайніком». Менавіта пасля сцэны гвалту робіцца магчымым гэтае раздваенне, пасля гэтага герой можа стаць Чалавекам, ачысціўшыся праз пакуты. Але можа і не стаць...

У фільме Арлекіна часта паказваецца за металічнай сеткай, на скрыжаванні ржавых рэек і г. д. Ведаючы ўвагу творчага тандэма В. Рыбараў — Ф. Кучар (аператар стужкі) да выразнасці зрокавага вобраза, можна зразумець, што Арлекіна падаецца імі ўсюды на расцяробах, на скрыжаваннях, у стане пастаяннага выбару. Дзеянне — вось стыхія Арлекіна, і дзейнічае ён амаль інстынктыўна.

М. З. Ты закрануў вельмі важны элемент структуры фільма — вобраз дарогі. Рэйкі — таксама дарога, шлях. Гэта і жыццёвая сцяжына героя, і яго выбар, і сімвал руху. Усёй істотай сваёй ён паўстае супраць усяляніх «кратаў», «столяў», «парканаў» — абмежаванняў, бессэнсоўна імкнецца да руху. Але ж хто ён, гэты Арлекіна, чаму ён — менавіта Арлекіна? Тут выпадковасці быць не можа. (Магчыма, не абышлося без філасофскіх разважанняў Ф. Феліні?). Арлекін — рыжы клоун. Для свету прыстасаванцаў, ашуканцаў, хлусаў ад улады гэты клоун — злосны. Ён паўстае супраць іх несправядлівых парадкаў, ён бунтуе супраць іх знешне прыстойнага свету, супраць ягонай «бялюткасці», дабрачыннасці. Гэта вельмі ўдалая знаходка — імя героя, менавіта ў ім спалучаюцца канкрэтная сітуацыя і гістарычны час. Але, на жаль, у развіцці вобраза Арлекіна такога ідэальнага спалучэння прыватнага і агульнага больш не адбываецца. Пад знешняй сацыяльнай абазначанасцю вобраза, калі зняць рэжысёрскую «экіпіроўку», рэальных праблем не выявіцца. Толькі павярхоўная надзённасць, не больш. Не лямант пра сацыяльную няроўнасць, а гутарка на тэму няроўнасці эканамічнай. Хто такія ў фільме «людзі справы», залатая моладзь, татусевы сынкі? Звычайныя фарцоўшчыкі, дробныя зладзюжкі — тое ж дно, што і «вагонка»: адны жывуць «са свайго кулака», другія — з чужой кішэні. Вось і ўся розніца. І тыя і другія — вынікі сацыяльнай хваробы...

А.С. Мне хацелася б крыху сказаць і пра акцёрскія работы. У вобразе Арлекіна, гэткага рэфлексуючага героя, Алегам Фаміным пададзены і складанасць, і супярэчнасць характару. Акцёр і рэжысёр ідэалізуюць і спалучаюць унутры аднаго персанажа дзве палярнасці: «незамутненае адчуванне» (так званы ўнутраны свет, сфарміраваны праз літаратуру, кіно шасцідзесятых і г. д.), сентыментальную меладраматычнасць, чысціню думак і парыванняў — і нястрымную злосць на ўсіх, хто не падобны да яго. Гэты дыяпазон асобы — акцёрская ўдача. Праз вобраз героя шмат што можна пераасэнсаваць і зразумець. Арлекіна выводзіцца рэжысёрам фігурай умоўна абагульняючай. Аднак, як і ў іншых фільмах розных гадоў, акцэнты на рысах, што вызначылі яе маштаб, зроблены традыцыйныя: неўладкаваны побыт, няпоўная сям'я, спрадвечнае пытанне — няўжо вось так давядзецца пражыць усё сваё жыццё?! Акцэнты, як і рэжысёрскія назіранні, стэрэатыпныя, не даюць уяўлення пра сённяшнюю моладзь, яны сяк-так тлумачаць толькі яе супрацьстаянне навакольнаму свету. Аўтары быццам пераконваюць нас у тым, што з узростам усё пройдзе, і Арлекіна зробіцца звычайным чалавекам. Дый астатнія героі фільма не атрымалі ад аўтараў права на нейкую асэнсаванасць сваіх учынкаў. Усе іх матывы... ніжэй за дыфрагму... Згадаем тут рок-гурт «ДДТ» і радкі з песні яе лідэра Ю. Шаўчука: «...Он не панк, он не хиппи, он не хэйви-металлист. Он не «мажор», не «тусовщик», мама, он не буддист. Он не нюхает клей, он не курит траву, Он отделает любого теоретика кунг-фу. Мама!.. Я «любера» люблю!»

У аснове вобраза Шаўчука — сфера свядомага інтарэсу. У той час як у фільме Рыбарава СВЯДОМАЕ непрыняцце моладдзю хвароб грамадства не пацвярджаецца. Перасадзіўшы падмаскоўных «любераў» на беларускую глебу (станцыя Парэчча, горад Гродна), аўтары фільма сцвярджаюць, што яе ўзнікненне — штосьці падобнае на моду, якая праходзіць, бо як быццам (паводле тых самых аўтараў) для яе існавання няма на Беларусі ніякіх каранёў, няма сацыяльнага надлому. І вось ужо нефармалы бадзёра маршыруюць па фільме, камера слізгае «адсутным поглядам», а сапраўдныя праблемы застаюцца за кадрам. Ці ж выкарыстанне маладзёжных праблем, найвострых праблем грамадства толькі як адмысловай аздобы для паказу меладраматычнай гісторыйкі не з'яўляецца кан'юнктурай?

М. З. Гэта не кан'юнктура. Рэжысёр проста не разлічыў свае сілы. Аўтары фільма пакінулі свае праблемы ў сацыяльным вакууме. Бо Арлекіна пакутуе не столькі ад сацыяльнай няроўнасці, колькі бездухоўнасцю акаляючага жыцця. Тут, дарэчы, вельмі цікавы вобраз Стася, які, праўда, існуе аўтаномна. Стась можа служыць апорай для кніжнага «юнака, які ўступае ў жыццё», але не для рэальнага правінцыяла, напалову крымінальніка. За вобразам Стася ўгадваецца духоўная гісторыя беларускага народа. Але адарванасць героя ад сённяшняга свету ў фільме падаецца як вышэйшае спазнанне жыцця, як спроба ўзняцца над несправядлівым укладам дзеля выратавання душы.

А. С. Вось яшчэ адзін прыклад адмаўлення аўтараў ад даследавання таго, што з намі на самай справе адбываецца. Бо Стась Пшаўлоцкі — фігура дакументальная — існуе ў гэтым жа сацыяльным вакууме, пра які ты толькі што гаварыла. Гэткі юрод з уласным разуменнем свету, атрыманым... аднекуль...

М. З. Тым не менш, адвольна ці неадвольна, але ў фільме ёсць пацвярджэнне маёй думкі: у нас на Беларусі шмат у чым сацыяльныя праблемы існуюць самі па сабе, а нацыянальныя — каранёвыя — самі па сабе. Праблемы ж маладых рыбараўскіх герояў ляжаць па-за нацыянальным. Таму ўвод Стася ў праблемны публіцыстычны матэрыял у якасці панацэі ад усіх хвароб глядзіцца своеасаблівай ілюстрацыяй прымаўкі: клін клінам. Лячыць сацыяльную хваробу нацыянальнай самаўсведамленнем — занятак, па-мойму, безвыніковы.

А. С. Стась і Арлекіна — антыподы? Ці гэта часткі аднаго цэлага, у спалучэнні якога выйсце са складзенай сітуацыі? У фінале, калі помніш, камера ад'язджае ад Стася проста ў глядзельную залу, «дастаўляючы» да гледача крыху назалелую выснову выратавання душы праз нацыянальную духоўнасць. Але як можна злучыць тое, што не злучаецца, асабліва трактуючы свет маладзёжнага гвалту як рэч звонку, рэч запазычаную?

Успомні ўсклікі «вагонкі» пры праглядзе баевіка на відэа: яны сведчылі толькі пра перайманне прыёмаў бойкі! Сацыяльны вакуум — страшная рэч у карціне. Там, на жаль, зніклі і ўсе цудоўныя намеры рэжысёра. Па-першае, на маю думку, ён недакладна арганізаваў рытм фільма: напружыў дзею ў першыя дзесяць хвілін і асудзіў сябе на пастаяннае нагнятанне дзеяння, каб пазбегнуць у ладзе карціны рытмавых правалаў. Тым не менш правалы існуюць, асабліва ў дыялогах Арлекіна з маці, з Аленай. Гэта вымушае рэжысёра ўводзіць ледзь не цыркавыя нумары ў вобразную тканіну твора: да прыкладу, нехта жуе для забаўлення «вагонкі» шклянку і да т. п. З-за рытмічных правалаў узнікае скорагаворка ў апавяданні, скорагаворка, якая перашкаджае нам прасачыць і вылучыць вельмі важныя моманты ў філасофскіх поглядах самога рэжысёра. Глядач нічога не паспявае асэнсаваць, бо вымушаны сачыць толькі за бойкамі, звадкамі, гвалтамі, ці толькі за перыпетыямі ўнутры любоўнага трохкутніка Арлекіна—Алена—Інтэр. А канфлікт жа паміж Арлекінам і Інтэрам мог бы быць вельмі глыбокім, не ператвараючыся ў сутычку двух самцоў...

М. З. Дарэчы, ці не ў кожным з маладзёжных фільмаў сёння прысутнічаюць эратычныя сцэны ці сцэны фізічнага кахання, а то і гвалту. Са здзіўленнем пераконваешся, што большасць фільмаў фарміруе ў гледача да сексуальных эпізодаў негатыўнае стаўленне. Няўжо бруд «занатаваць» на стужку лягчэй, чым чыстыя шчырыя адносіны?! Я не хачу сказаць, што падобная сцэна з фільма Рыбарава непапраўна сапсуе маральнасць гледачоў; гэтая сцэна апраўдана, яе сэнс і значэнне для фільма ясныя. Справа тут, думаю, у тэндэнцыі, якая намецілася: «секс — любы і любым коштам», ад якой не менш шкоды, чым ад сарамяжлівага замоўчвання, як гэта было ўвесь папярэдні час.

А. С. Іншымі словамі, аўтары нашага фільма таксама засталіся на ўзроўні бурклівага ханжы: секс — блага, гвалт — дрэнна. Ну-ну-ну! А ўспомнім кінематаграфічны аналаг падобнай сцэны з фільма «Рока і яго браты» італьянскага рэжысёра Лукіна Вісконці. Там сцэна гвалтавання выклікала моцнае глядацкае спачуванне каханню герояў, нянавісць да гвалту. І не было там нават намёку на эратычную «малінку». Вядома, хтосьці з намі можа не згадзіцца, дый мне добра вядома, што фільм займеў шмат прыхільнікаў. Але, на жаль, абвешчаны з першых кадраў «палёт чалавечага духу» ў карціне Рыбарава не адбыўся... На жаль.

Паэзія

Мікола МАЛЯЎКА

Чарнобыль, 1986 год

На дарогах крыжавых,
На крутых заломах лёсу
Не знайшоў сярод жывых
Я цябе, маю бярозу.

Ты на Прыпяці расла,
Год ад году ты, шчаслівая,
Прыгажэла ад святла,
Ад гаючых, чыстых лівняў.

Веку жорсткага прагрэс
Нас прарэджвае, як лес,
На жыцця зялёным беразе.
І пліты магільнай зрэз
Бачу тут, дзе ты шумела,
Ты — мая бяроза белая.

Вецер дыхае яшчэ
Недзе там, за небасхілам,
Прыскам, што зямлю пячэ,
Радыеактыўным пылам.

На радзіме не вайна,
А прайшла эвакуацыя.
Ці апошняя яна,
Сіл прагрэсу
Акупацыя?..

І дажджынка для жывых
Сёння тоіць небяспеку
На дарогах крыжавых,
На крутых заломах веку.

Пачынаем ушаноўваць мёртвых

Пачынаем ушаноўваць мёртвых,
І на свеце тым, відаць, яны,
Камандармы з ленінскай кагорты,
Мучыліся, паўшы без віны.

Іх судзілі ад імя народа
Тыя, хто не думаў пра народ,
І без іх, высокіх званняў годных,
Абсяліўся сорак першы год.

Перамога стала нашым святам,
Ды на іх магільшчыках віна,
Што запозна, толькі ў сорак пятым,
Скончылася страшная вайна.

Колькі б жыццяў смерць не растаптала,
Дзякуючы іхняму жыццю,
Каб раней саржнулі з п'едэстала
Самага галоўнага суддзю.

Выступаюць з цемені нябыту,
За спіною — водсвет кумача,
І становяцца яны, забытыя,
Зноў у строй —
Бліжэй да Ільіча.

Вуліца Бескароўная

Дамы пад шыферам, утульныя,
Уздоўж платоў —
Прысады роўныя.
І ёсць імя ў прыгожай вуліцы,
А называюць —
Бескароўная.

Каму кароў даверыць?
Каму парадкаваць мурог?
Адны пенсіянеры:
Лічы — без рук,
Лічы — без ног.
І сам я знаю, сумны,
Не абыходзячы двароў:
Мышамі пахнуць гумны,
Хлявы астылі без кароў.
Калі прызнацца шчыра,
Рыкае толькі два хлявы:
Адзін — у брыгадзіра,
Другі — у Веркі, удавы.

Жанчыне спачуваюць:
«Няма пярэдыху ні дня!
Відаць, і пахавае
Цябе Падласка,
Як радня...»
Без рук рабочых — гора,
Чакае шэфаў брыгадзір.
А вёска едзе ў горад —
Па малако,
Смятану,
Сыр.
І маці без каровы
На гэтай вуліцы жыве.
Хавае торф,
Хавае дровы,
Хавае смутак —
У хляве.

Для іх, бацькоў, не навіна:
З зямлёю рвецца сувязь кроўная —
Не толькі вуліца адна,
Лічы, і вёска —
Бескароўная.

Перавярнуўся свет

У ціхай вёсцы прыазёрнай
Даўно прывыклі людзі ўсе:
За хатай крайняй
Хлопчык чорны
Падскоквае —
Гусей пасе.

Работа лёгкая, па сіле,
І ў бабкі на віду.
— Куды вы!
Гы-ля! —
Крычыць на чараду.

З раўнівым гусаком пад ліпамі
Ваюе ён, відаць здалёк.
І бабка Гэля не дакліччацца:
— Ідзі абедаць,
Васілёк!..

Сплялося ўсё, заблытана,
Не разбярэш, чыя віна:
Дачка і замужам нібыта,
А ездзіць з горада —
Адна.

Пляце карзіну дзед на лаўцы,
Суседу кажа:
— Хлопчык слаўны!
А людзі, што ж, няхай гавораць,
Увесь у бацьку балазе.
— Мая дачка таксама ў горадзе,
Таксама, можа, прывязе:
Гадуйце, дзед...

— І не кажы, сусед!
Перавярнуўся белы свет!..

А чорны Васілёк ад ранку
Навяваўся з гусаком —
І смачна сёрбае аўсянку,
Забеленую малаком.

Да бабкі Гэлі ў хаце горнецца,
А бабка гладзіць непакорныя
Кудзеркі на галаве —
І думае пра бабку чорную,
Што недзе ў Эфіопіі жыве.

●

Ціха ў садзе, быццам у душы.
Быццам зніклі людзі — ні душы,
Толькі ты, ды гэты сад асенні,
Ды твае ўспаміны, летуценні
Звязваюць з жыццём, як міражы...
Ціха ў садзе, быццам у душы.

Ціха ў садзе, быццам у душы.
І такія чары — у цішы,
Што, здаецца, сілы ты не маеш
Закрычаць — і сам ужо знікаеш
У апошнім цьмяным міражы...
Ціха ў садзе, быццам у душы.

Грашылі слепа...

> На Беларусі бог жыве.
> У. КАРАТКЕВІЧ.

Ён жыў на Беларусі
І нас любіў, бярог,
Ды адвярнуўся, мусіць,
Ад Беларусі бог.
Як быццам мір на свеце,
А мы глядзім усё ж,
Адкуль ён вее, вецер,
Адкуль прыходзіць дождж.
Не цешыць вецер кроны,
І збажыну, і лён,
Калі з закрытай зоны
Падзьме-павее ён.
Не радуе і ў спёку
Абложны дождж, калі
З чарнобыльскага боку
Прыходзіць на палі.
Мы ўсе грашылі слепа,
Даруй нам бог, малю.
Гляджу часцей у неба,
А клопат — пра зямлю:
Ці так працуем, марым
Цяпер, у час трывог,
Каб павярнуўся тварам
Да Беларусі бог?

«ЛіМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Залаты юбілей творчага саюза

1—2 снежня адбыўся пленум праўлення Саюза мастакоў Беларусі, прысвечаны 50-годдзю ўтварэння гэтага прафесійна - творчага аб'яднання.

У першы дзень мастакі сабраліся ў канферэнц-зале Палаца мастацтваў. З уступным словам выступіў старшыня праўлення СМ БССР народны мастак БССР У. Стальмашонак. Ён прыгадаў, што 95 год назад адбыўся Першы Усерасійскі з'езд мастакоў. «Многае з таго, што было занатавана ў матэрыялах таго з'езда, можна пераносіць у статут нашага саюза, нават не мяняючы фармулёвак, — адзначаў У. Стальмашонак. — Сёння мы болей дбаем пра матэрыяльныя аспекты жыцця, забыўшыся аб прынцыпах, якія дэкларавалі і пацвярджалі сваёй творчасцю нашы папярэднікі амаль стагоддзе назад. Многія глядзяць на саюз выключна як на «сабес». Так, арганізацыя павінна клапаціцца аб сваіх членах, але ж і ад іх патрэбна аддача. Наш Палац мастацтваў існуе за кошт велізарнай дзяржаўнай датацыі. Самадзейнік Ісачоў перацягвае на вагах глядацкай папулярнасці рэспубліканскую выстаўку. Да гэтага можна па-рознаму ставіцца, але ж задумацца ёсць над чым. Трэба прымаць у саюз людзей, якія здольныя вывесці наша мастацтва на гледача. Такіх мы будзем прымаць хай сабе і авансам, нават калі ў іх не хапае неабходнай колькасці выставак ці публікацый».

У. Стальмашонак запыніўся на праблемах выставачнай дзейнасці. Выстаўкамі, на яго думку, павінны займацца мастацтвазнаўцы, а не выстаўкомы. Як добры пачатак адзначаны дагавор, падпісаны з Э. Пугачовай на арганізацыю выстаўкі «Эналогія». Плануецца выстаўка твораў, закупленых у мастакоў апошнім часам, з указаннем кошту. «Гэта — праява галоснасці. Гледачы павінны ведаць, на што ідуць народныя грошы».

Мастацтвазнавец Б. Крэпак засяродзіў увагу прысутных на немагчымасці забяспечыць сіламі секцыі крытыкі СМ сапраўдную прапаганду мастацкіх выставак нават у сталіцы рэспублікі, не гаворачы ўжо пра іншыя гарады. Малаэфектыўныя абмеркаванні выставак. Раней яны праводзіліся ў канферэнц-зале Палаца, зараз непасрэдна ў экспазіцыйных залах, а вынік — той жа: пагаварылі і разышліся. Стратныя амаль усе выданні па мастацтве Беларусі — альбомы, манаграфіі, творчыя партрэты.

«Вялікая спакуса абвінаваціць ва ўсім крытыкаў, маўляў, мастак зрабіў усё, што мог, далей ваша справа — прапагандуйце! На гэты выпадак ёсць дырэкцыя выставак Міністэрства культуры з адпаведным штатам супрацоўнікаў. А дапамагчы ў гэтай справе мог бы інфармацыйны бюлетэнь Саюза мастакоў (накшталт «Кнігарні»), калі б ён быў. У ім аналізаваліся б выстаўкі, змяшчалася б хроніка жыцця саюза, справаздачы, крытычныя артыкулы», — гаварыў далей Б. Крэпак. Ён падтрымаў ідэю мастацка - публіцыстычнай выстаўкі, прысвечанай ахвярам сталіншчыны.

Розныя аспекты дзейнасці саюза закраналіся ў прамовах іншых выступаючых.

На заканчэнне першага дня работы пленума адбылося галасаванне па прыёму ў саюз новых членаў.

2 снежня адбылося ўрачыстае пасяджэнне пленума праўлення СМ БССР — ужо ў клубе імя Ф. Дзяржынскага. У ім удзельнічалі старшыня праўлення Саюза мастакоў СССР, народны мастак СССР. А. Васняцоў, сакратар ЦК КПБ В. А. Пячэннікаў, міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч, госці з братніх рэспублік. Пасяджэнне адкрыў У. Стальмашонак. З інфармацыяй аб гісторыі Саюза мастакоў Беларусі выступіла Л. Салавей. Успамінамі пра Першы з'езд Саюза мастакоў Беларусі, першыя гады станаўлення савецкага мастацтва ў рэспубліцы падзяліўся З. Азгур. Быў зачытаны спіс узнагароджаных Ганаровымі граматамі і Граматамі Вярхоўнага Савета БССР, Граматамі Саюза мастакоў БССР, Граматамі ЦК ЛКСМБ.

Своеасаблівай кульмінацыяй святкавання юбілею стала ўручэнне членскіх білетаў мастакам і крытыкам, прынятым у саюз. Членскія білеты СМ СССР у гэты дзень атрымалі 112 чалавек — выпадак беспрэцэдэнтны.

Закончыліся юбілейныя мерапрыемствы канцэртам.

НАШ КАР.

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

Праект музея зацверджаны

Нядаўна ў Доме кіно абмяркоўваўся праект Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту. Гэта мерапрыемства было наладжана вучоным саветам музея. У абмеркаванні прынялі ўдзел прадстаўнікі творчых саюзаў, нефармальных аб'яднанняў, спецыялісты розных галін.

Наша газета неаднойчы інфармавала чытачоў аб сітуацыі, што склалася ў сувязі з праектаваннем і будаўніцтвам музея. Выказацца мелі магчымасць усе зацікаўленыя бакі: супрацоўнікі аддзела этнаграфіі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР («ЛіМ», 10 чэрвеня гэтага года), аб'яднання «Белрэстаўрацыя» і самі супрацоўнікі музея («ЛіМ», 23 верасня).

На абмеркаванні ў Доме кіно выступілі дырэктар музея Г. Ткацэвіч, архітэктары А. Лакатко і А. Сардараў, пісьменнік А. Петрашкевіч, прадстаўнік «Талакі» С. Вітушка, этнограф В. Цітоў, генеральны дырэктар навукова - вытворчага аб'яднання «Белрэстаўрацыя» С. Друшчыц, кіраўнік Дырэкцыі аб'яднаных літаратурных музеяў Ю. Варанкоў, дырэктар інстытута «Белспецпраектрэстаўрацыя» А. Канаваленка і іншыя.

Абмеркаванне ахапіла шырокае кола пытанняў праектавання, будаўніцтва, функцыяніравання музея. Погляды сутыкнуліся вакол праблемы будучага статуса (а фактычна — лёсу) вёскі Строчыца, што побач з музеем. Як адаб'ецца такое суседства на існаванні вёскі, на побыце і ладзе жыцця вяскоўцаў — гаварылася пра гэта шмат, але да адзінай высновы так, здаецца, і не прыйшлі.

Другое дыскусійнае пытанне — магчымасць гарманічнага ўключэння ў сістэму музея гарадзішча на Менцы — унікальнага помніка археалогіі.

Было выказана шмат крытычных меркаванняў адносна размяшчэння асобных аб'ектаў на тэрыторыі музея. Так, напрыклад, царква, якая згодна шматвяковай традыцыі ў вёсках ставілася на ўзгорку, у сектары «Панямонне» пастаўлена ніжэй за гаспадарчыя пабудовы. Ніжэй усялякай крытыкі ўмовы захавання музейных экспанатаў, гніюць прывезеныя на тэрыторыю музея ў разабраным выглядзе пабудовы.

Усе праекціроўшчыкі згаджаюцца, што унікальны ландшафт берагоў Пцічы павінен быць захаваны як помнік прыроды. У той жа час рэалізацыя праекта ўжо зараз патрабуе значнай «пераробкі» ландшафта. І чым далей, тым болей. Складвалася часам уражанне, што дырэкцыя і праекціроўшчыкі маюць вельмі цьмянае ўяўленне пра тое, што ў рэшце рэшт з музея атрымаецца.

Музей будуецца ўжо некалькі гадоў. Апошні час — на падставе праекта «Белрэстаўрацыі» (гэты праект абараняў А. Лакатко ў лімаўскай публікацыі ад 23 верасня), але праект дагэтуль не зацверджаны. Усё гэта вельмі нагадвае сітуацыю з Палацам рэспублікі і другой чаргою Мінскага метро. Спачатку паўстала будыніна, спачатку разрылі горад, а потым згадзіліся на абмеркаванне. Можа, праект «Белрэстаўрацыі» сапраўды лепшы за папярэдні, але гэта выращана келейна. Таму і не дзіва, што на абмеркаванні зноў усплыла праектная прапанова «Мінскпраекта». Было прапанавана галасаваннем вучонага савета зацвердзіць праект «Белрэстаўрацыі» і такім чынам закрыць пытанне. Савет прагаласаваў «за», прыняў праект з улікам удакладненняў і дапаўненняў, што прагучалі на абмеркаванні.

НАШ КАР.

ЭКЗАМЕН НА МАЙСТЭРСТВА

Пра тое, як праходзілі Дні культуры Мінскай вобласці ў сталіцы рэспублікі, расказвае начальнік упраўлення культуры Мінскага аблвыканкома В. ГЕДРОЙЦ.

— Не так і проста было ў лічаныя дні паказаць нашы здабыткі ў развіцці народнай творчасці. Наведвальнікі выставак пазнаёміліся з творчасцю амаль 200 самадзейных мастакоў, народных майстроў і ўмельцаў. Больш як 500 твораў далі магчымасць уявіць адметнасць іх творчага пошуку.

Ці ж не цікава ўбачыць работы ганчароў А. Пракаповіча і М. Звярко, рэзчыкаў па дрэве Л. Шостака і Л. Сянько, майстроў па саломапляценні П. Гатоўкі, Я. Русаковіча, мастака К. Кізаева, а таксама прадметы бандарнага мастацтва, ткацтва, жывапісу?..

Толькі першыя крокі робяць навучэнцы дзіцячых мастацкіх школ, але малюнкам юных мастакоў з Салігорска ўжо спадарожнічае поспех на выстаўках дзіцячай творчасці ў Маскве, Японіі, Бельгіі, Англіі, Польшчы і іншых краінах свету.

Гасцей запрасілі да сябе клубы самадзейных мастакоў, народных майстроў і ўмельцаў, фотааматараў, калекцыянераў. У выставачных залах можна было даведацца аб сакрэтах майстэрства, творчых планах, а таксама аб праблемах захавання і развіцця багатых нацыянальных традыцый у выяўленчым і дэкаратыўна-прыкладным мастацтве. Экспанаты расказалі пра гісторыю Міншчыны, яе далёкім мінулым і сучасным. Аб сваёй цікавай працы па пошуку, рэстаўрацыі і ўзнаўленні старажытных беларускіх музычных інструментаў расказалі У. і А. Жукоўскія, В. Размысловіч з Пухавіцкага, В. Пратасевіч, У. Гром, Я. Бацяноўскі з Мінскага раёна.

Немагчыма ўявіць сабе нашу творчую справаздачу без мастацкай самадзейнасці. Амаль кожны дзесяты жыхар вобласці свой вольны час прысвячае гэтаму захапленню. Ні свята, ні сямейная ўрачыстасць, як правіла, не абыходзяцца без самадзейных артыстаў. Многія з іх дасягнулі высокага ўзроўню выканаўчага майстэрства.

Калі мы рыхтаваліся да справаздачы ў Мінску, работнікі культуры выказалі дзве прапановы, якія былі падтрыманы абласным аргкамітэтам па правядзенні III Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці. Першая — сіламі нашых вядучых калектываў мастацкай самадзейнасці правесці дабрачынны канцэрт, збор сродкаў ад якога будзе пералічаны ў Беларускі фонд культуры. Гэты канцэрт адбыўся ў Палацы культуры Белсаўпрофа, прынялі ў ім удзел аркестр народных інструментаў Маладзечанскага ГДК, хор «Світанак» Вілейскага ГДК і фальклорна-інструментальны ансамбль «Крупіцкія музыкі».

Няма пакуль што ў календары нашага прафесійнага свята — дня работніка культуры. Таму другой прапановай было правесці яго ў вобласці 4 снежня — напярэдадні творчай справаздачы ў Мінску. У гэты дзень упершыню ў нас віншавалі тых, хто заўсёды свята стварае для іншых, хто сваёй працай узбагачае духоўны свет чалавека, стварае людзям добры настрой, — работнікаў культуры. Мы маем намер гэта прафесійнае свята зрабіць традыцыйным і спадзяёмся, што знойдзем падтрымку ў культасветнікаў рэспублікі.

КОРАТКА АБ НАБАЛЕЛЫМ

Г. САРОКІНА,
дырэктар
Нясвіжскага РДК:

— Людзям, якія працуюць у культуры, прыходзіцца вельмі няпроста. Жыллё нам выдзяляць не спяшаюцца, заробак у нас вельмі малы, па-мойму, меншых акладаў ужо быць не можа. Пасля заканчэння Мінскага інстытута культуры працуе ў нас метадыстам па клубнай рабоце Таццяна Лук'янчык. Уяўляеце, які парадокс: яна атрымлівае менш, чым да атрымання дыплома.

В. ПРАТАСЕВІЧ,
майстар
па вырабу музычных інструментаў:

— Праблем шмат. Не хапае трывалых струн для скрыпак, як паказвае мой вопыт — іх купіць у магазіне проста немагчыма. Я маю на ўвазе металічныя струны з-за мяжы, нашы айчынныя па гучанню значна ўступаюць прывазным.

Для вырабу музычных інструментаў патрэбна дрэва, прытым не такое, якім паляць у печы, а са звышдалікатным ствалом. Такое дрэва нідзе не купіш, даводзіцца самому ездзіць па рэспубліцы і шукаць.

Некальні гадоў назад мне заказалі інструменты для калектыву з Бельгіі, але заказ так і застаўся нявыкананым: не было неабходнай драўніны, а ехаць у Белавежскую пушчу не дазваляла здароўе...

...І ЎБАЧЫЎ СВЕТ

Нататкі з выстаўкі народных майстроў Міншчыны

Яшчэ ён не пусты,
Наш куфар
старажытны.
Пімен ПАНЧАНКА.

«Не! Вечнасць у вачах не спаймала. Не чуе думку пэндзаль», — гневалася мастачка, узіраючыся ў партрэт. Чую, як аднекуль з глыбінь, з падсвядомасці, прасочваецца тонкі струмень музыкі і ўздымае, калыша мяне ў святочнай прасторы, як крышыцца дробязная будзённасць ад празрыстых гукаў... І ўспамінаю: у пераемнасці — вечнасць. Ці знайшла яе ў нечых задумлівых вачах мастак з Барысава Н. Ганчарова?

Спыняюся, прасветленая музыкай. Чыстым ручаём плывуць на мяне ручнікі, якія запаланілі ўсю прастору над уваходам у залу. Быццам дабрыня рук майстрых-ткачых ахіліла цябе ад нягод. Каб нічога болей не было на выстаўцы, усё роўна выйдзеш удзячным.

Вабіць наведвальнікаў выстаўкі перапоўненая памяццю зямлі беларуская хатка — утульны куточак выстаўкі, дзе сабраны гэткія знаёмыя прадметы сялянскага ўжытку: гаршчочкі і качалкі, куфры і збаны. Свеціцца лугавымі барвамі саматканая посцілка, сонечна ўсміхаюцца пузатыя кублы бондараў, зіхцяць палосы ходнікаў на падлозе. Якія думкі творцаў - папярэднікаў нашых прытоены ў гэтых сямейных рэліквіях? Ці даўно іх лашчылі, саграваді мяккія чалавечыя далоні?

Лагаднее душа, калі лёгка, нязмушана бруіцца простая сялянская полька «Будслаўскіх музык», калі глядзіш на зграбныя лазовыя шыянкі І. Карноцкага, што выстраіліся ланцужком...

А побач славутая кераміка з Івянца. Маленькія сувенірныя збаночкі ганчара А. Пракаповіча з традыцыйнай фляндроўкай, і высокія глякі. Таямнічая сіла загартаванай агнём гліны — і малако не кісне ў гладышах, і крупнік доўга не стыне ў гаршку... Як захаваць, не растраціць у фабрычных цэхах сакрэты дзядоў? І неяк самотна выглядаюць у музейнай старыльнай раскошы «Сельскія музыканты» В. Базыленкавай, вылепленыя з гліны і адухоўленыя пачуццём майстрыхі. Ім бы ў стракаты калядны гурт, заўзятым музыкам! Здаецца, вось ажывуць і гайда ў сцішаную апусцелую вёску — будзіць заснежаныя хаты, гукаць да зямлі маладых...

«Царква», «Домік над вадой», «Схавалася сонца» — журбу і радасць мы знаходзім у карцінах мастака У. Лініка з Мінскага раёна, быццам упершыню расхінуў фіранку і ўбачыў свет непасцігальна дзіўным.

А народныя строі? Як пяшчотна прыхіліўся фартушок да андарака! Якая нязгасная повязь зямлі і нябёс у вышываных узорах на кашулі: ромбік ахоўвае кропку — пладаноснае зерне. Калісьці ў маляваных куфрах берaглі гэты цуд — найшыкоўную апратку маладзіц. Берaглі дзеля Працягу жыцця.

Рукі, што змайстравалі прывабнае крэсла, пэўна, і прасніцу не горш маглі аздобіць, і калыску карункамі ўпрыгожыць. Толькі б ведаць разьбяру са Стаўбцоўшчыны Л. Санько, што яго праца неабходна людзям. Што не толькі на выстаўках праслізне зайздросны пагляд па драўляных звярках, а прынясуць іх у хату на пацеху дзятве. Бо калі шукае майстар нястомна вобраз у навалку дрэва — мусіць, гэта камусьці патрэбна? Ці ж не турботы людскія перадалі дрэву І. Сахончык («Пляткаркі»), Л. Шостак з Крывічоў («Мара»), А. Мормуль з Клецкага раёна, каб сказаць нешта важнае пра свет?

Узіраецца праўдзівае вока фотаапарата С. Глобы з Вілейкі, В. Волкава з Жодзіна, С. Балашовай з Барысава, У. Кавальчука з Рудзенска, В. Зянько са Стоўбцаў у твары сучаснікаў, у прывідныя абрысы дрэў, у згорбленыя хаткі і ўпэўненыя гмахі — разгадвае таямніцы часу, калі, бывае, сумленне з цяжкасцю прабіраецца праз барыкады гучных лозунгаў, і рвецца трапяткое сэрца з клеткі стэрэатыпаў.

Услухайся: жаллівa спавядаецца народная дуда — вечная спадарожніца селяніна. Граюць «Капыльскія дудары» — падалося, спіць жытнёвае поле, льецца маладзіковая чысціня на бязмежную роўнядзь лугавін. А потым карагодзяць дзяўчаты з маладзечанскай «Спадчыны», галубіць старадаўнюю абрадавую песню «Вузлянка» з азёрнай Мядзельшчыны. Віхурыць «Кадрыля», узнятая танцорамі з Сенніцы і Крупіц. Прадуць нябачную нітку высокай лучнасці «Ячаўскія вячоркі» са Случчыны ды хор вёскі Ананчыцы з Салігорскага раёна...

Святочна верыцца, што прыйдзе час, калі матуліна праўдзівая песня акрыяе і будзе дыхаць на поўныя грудзі ў вясковых хатах і гарадскіх кватэрах, на вяселлях і радзінах, будзе яднаць сяброў, як спрадвеку на Беларусі.

А. ХАТЭНКА.

У ГАСЦЯХ—ТАЛЕНТЫ МАГІЛЁЎШЧЫНЫ

З выступленняў у Палацы культуры Белсаўпрофа самадзейных калектываў Магілёўшчыны пачаліся ў Мінску Дні паказу работ народных умельцаў вобласці, якія праходзяць з 12 па 18 снежня і прысвечаны 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі. У сталіцы рэспублікі адбудуцца канцэрты лепшых фальклорных калектываў Бялыніцкага РДК, Каўгарскага сельскага клуба Асіповіцкага раёна, ДК чыгуначнікаў г. Магілёва, сустрэчы мінчан з інтэлігенцыяй Магілёўшчыны. У Палацы культуры Белсаўпрофа экспануюцца работы дэкаратыўна - прыкладнога мастацтва і фотамастацтва.

Заўтра магілёўчане пакажуць вялікі святочны канцэрт «Красуйся, маё Прыдняпроўе!», у якім выступяць лепшыя калектывы мастацкай самадзейнасці вобласці.

УШАЧЧЫНА: І ПЕСНЯ І ПОДЗВІГ...

Кнігу гэтую ўспрымаеш і як прызнанне ў любві да зямлі, якая нарадзіла і ўзгадавала. І як споведзь — збалелую, выпакутаваную. Захапленне і боль у гэтай кнізе паяднаны, і не трэба баяцца такога суседства, бо толькі на першы погляд яно нечаканае. На самай справе гэта штодзённае жыццё, а з яго, як і з песні, слова не выкінеш.

Кніга ж—незвычайная, бо гэта фотаальбом, на вокладцы якога значацца прозвішчы двух вядомых майстроў. Майстра паэтычнага слова Рыгора Барадуліна і аднаго з прызнаных у рэспубліцы фотажурналістаў Валянціна Ждановіча. Стрыманая і разам з тым дакладная назва—«Вяртанне».

Гэта вяртанне Р. Барадуліна і яго сябра В. Ждановіча на Ушаччыну. Іх вяртанне, а наша, чытацкая, сустрэча з Ушаччынай. На «візітнай картцы»—запрашэнне, напісанае і прозай, і вершам. Пададзенае з уласцівай Р. Барадуліну метафарычнай насычанасцю, слоўнай раскаванасцю і ў той жа час канкрэтнасцю: «Ушаччына. На карце абрысы баравой і азёрнай староны нагадваюць апалены з краёў ліст пергаменту, на якім гісторыя зрабіла шмат паметак. Гэтыя абрысы невыпадковыя, бо войны ішлі, як дзень за днём. І ў полымі іх згаралі паметкі гісторыі — звесткі, даты падзей, імёны аратаяў, воінаў, змагароў... Абамшэлыя курганы падставілі спіны, каб сосны даверылі свае таямніцы ранняе зорам. Курганы ў нас называюць надзвычай хораша — валатоўкі. Сапраўды, толькі волаты маглі трымаць на сваіх плячах неба спакою ў гэтым краі, а, падаючы ў бойках з ворагамі, нават магіламі сваімі наводзіць жах на гасцей няпрошаных».

Згадваецца даўняе і больш блізкае мінулае, разгортваецца «пергамент» чалавечай памяці і на яго палатне, што ўвабрала ў сябе не адно стагоддзе, паўстаюць назвы азёраў—падумаць толькі, на Ушаччыне 251 возера!, паселішчаў; ажываюць выявы людзей, якія ў розныя часы неслі ў свет і добрую славу і добрае слова аб сваім лясным куце, аб сваёй ушацкай зямлі—«не дужа шчодрай на ўраджаі, затое ўрадлівай на ратную доблесць, на таленты».

Р. Барадулін называе прозвішчы сваіх знакамітых землякоў. Ураджэнца былога маёнтка Пуцілкавічы, краязнаўца і археолага, складальніка адной з першых археалагічных карт Беларусі Францішка Вярэнькі, Арцёма Вярыгу-Дарэўскага з Кублічаў, Фелікса Тапчэўскага, што родам з Рукшаніц... А гэта ўжо—і наш дзень. Супадзенне, якому нельга не здзівіцца. У тых самых Пуцілкавічах нарадзіўся Пятрусь Броўка. Вёска Бычкі—гэта ж непадалёку ад Кублічаў—радзіма Васіля Быкава... Ушацкую зямлю называла сваёй адзінай Еўдакія Лось. Яна, Ушаччына, найбольш дарагая і блізкая для Сяргея Законнікава і Алега Салтука...

Нечакана ў гэтую спавядальна-маналогавую гаворку ўрываюцца радкі верша, дапаўняючы яе і адначасова надаючы нейкую новую падсветку:

І песня, і подзвіг—адсюль,
З Ушаччыны,
Зорнага краю,
Дзе неба ў прабоінах куль
Крывавай зарой дагарае.

Не злічыш ні зор,
Ні азёр,
Імгненне папросіш спыніцца.
Нясуць свой бяссонны дазор
Бары, валатоўкі,
Крыніцы.

За гэтым вершам адразу ідуць шматлікія каляровыя здымкі. Не адзін дзесятак лепшых сваіх работ уключыў у альбом В. Ждановіч. Краявіды ўшацкай зямлі настолькі вабныя, гэтак удала схопленны «вокам» аб'ектыва, што пастаянна адчуваеш тут сваю прысутнасць. Быццам з гарадскога тлуму прыехаў сюды, дзе яшчэ дае знаць аб сабе непарушаная прырода.

Чарговая старонка альбома—чорнабелыя здымкі, дакументы самой вайны. Яны зняты ў свой час ваеннымі кінаапаратарамі М. Сухавай і І. Вейняровічам. Выкарыстаны таксама асобныя фота з архіваў Героя Савецкага Саюза У. Лабанка і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Узяты для таго, каб адлюстраваць адну, бадай, з самых важных старонак гісторыі Ушаччыны: «...Ушачы сталі сталіцай партызанскага краю, які займаў плошчу 3245 квадратных кіламетраў. На няскоранай тэрыторыі знаходзілася 1220 населеных пунктаў, дзе жыло каля 80 тысяч чалавек. У партызанскі край уваходзілі Ушацкі раён, частка Лепельскага, Бешанковіцкага, Ветрынскага і Полацкага раёнаў Віцебскай вобласці, частка Плісkага раёна Вілейскай вобласці. Тут дзейнічалі падпольныя райкомы КП(б)Б і ЛКСМБ, а таксама Ушацкае камуністычнае падполле».

Здымкі ваенных кінаапаратараў многае з гэтага гераічнага і адначасова пакутлівага летапісу змаглі адлюстраваць. Але ёсць яшчэ і іншыя, бясконца дарагія кадры, таксама унікальныя на сённяшні дзень—выкананыя самімі народнымі мсціўцамі. Слабыя ў мастацкіх адносінах і тады, больш сарака гадоў назад, сёння яны сталі зусім невыразнымі. Ды толькі якую важную пазнавальную і праўдзівую інфармацыю нясуць!

Поруч—іншыя дакументальныя здымкі, зробленыя В. Ждановічам на месцы спаленых вёсак. Адна з іх—Ралля. Якая спрадвеку беларуская назва і якая жудасная трагедыя: у 1943 годзе нямецка-фашысцкія карнікі зраўнялі яе з зямлёй і па-зверску закатавалі і спалілі 30 мірных савецкіх грамадзян. І партрэты жыхароў Ушаччыны, былых партызан. Цэлая галерэя простых ратаяў вайны.

Іх блізкія, сваякі, таварышы засталіся ляжаць у брацкіх магілах. Іх прозвішчы на сціплых абеліcках і на плітах мемарыяльнага комплексу «Прарыў». Тут таксама свая, ушацкая статыстыка. На тэрыторыі раёна загінуў кожны трэці грамадзянін.

Але памяць сама па сабе нішто, калі не будзе павязана з днём сённяшнім, чэрпаючы ў ім сілы супраць бяспамяцтва. На старонках альбома гэты сённяшні дзень ушацкага краю мы таксама бачым.

Заключныя радкі... І здымак дзяўчынкі з бярэмам валошак... Вяртанне, якое абяцае наперадзе новыя сустрэчы. Альбом Р. Барадуліна і В. Ждановіча — запрашэнне да такіх сустрэч.

Застаецца толькі дадаць, што падрыхтаваны гэты альбом рэдакцыяй фотавыданняў выдавецтва «Беларусь».

А. ВІРЗОЎСКІ.

Пошукі, знаходкі, версіі

Георгій КОЛАС

«...І ЗАСУМУЕЦЦА ПАТОМАК»

6. «Находите-ли Вы возможным...»

У Купалавым музеі захаваўся ліст ад І. Гурскага—Купалу, датаваны 13 красавіка 1942 г. (інв. № 479): «Паважаны Іван Дамінікавіч! Я цяпер на Калінінскім фронце, рэдагую ўноў арганізаваную газету «За свабодную Беларусь». У газеце працуюць Пятро Глебка, А. Кучар і Пімен Панчанка...». Далей было пра тое, на каго арыентуецца газета (партызанскія тылы і акупацыя), пра дадатковыя выданні (пракламацыі, лістоўкі), потым ён прасіў Купалу прысылаць якія творы: «Я думаю, што Вы зразумееце нашы самыя шчырыя жаданні і хутка прышляце прасімы матэр'ял». Аднак «прасімага» Купала Гурскаму слаць «хутка»—не спяшаўся, ліст застаўся без адказу. А не адказаў Купала (нагадаем)—аўтару артыкула «Клясавая барацьба ў мастацтве» (1931 г.), аўтару шматлікіх даваенных «звышідэйна-пралетарскіх» агіт-п'ес, начальніку Галоўмастацтва, Галоўрэперткома, гадаванцу Галоўліта, — галаве, якая ў 37-м габлявала нашу класіку, уводзячы ў «Паўлінку» горкаўскага «Сокала» (сааўтарскі тандэм: Купала—Горкі—Гурскі,—уявіце!)... Адным словам, Гурскаму Купала не хацеў адказваць.

Праміне два месяцы—Купалу піша Глебка (20.VI.1942 г., ЛМЯнК, № 472). Невядома, ці чытаў Купала гэтае пісьмо: яно было адпраўлена — за тыдзень да Купалавай трагічнай гібелі ў Пячышчы, а дайсці туды за тыдзень і адтуль прыйсці ў Маскву яно, напэўна, не паспела, але ж Глебка—сам паспеў прыехаць у Маскву, прыехаў—ці не спецыяльна да Купалы, меў з ім на працягу першых па сваім прыездзе (і апошніх для Купалы) сутак—дзве (ці тры?) сустрэчы — непасрэдна напярэдадні трагічнага здарэння,—і таму ягонае пісьмо як дакумент — здаецца мне намнога больш дакладным, верагодным і пераканаўчым, чым пазнейшыя ўспаміны Глебкі. Гэтае пісьмо напісана ў танальнасці страката-шчырай споведзі, і з-за яго «стракатасці» я не магу адважыцца на тое, каб у «шчырасці» лавіць «няшчырасць», толькі мушу цытаваць пісьмо, суправаджаючы ягоны змест пытаннямі: з чым ехаў да Купалы — Глебка?

«20.VI.1942 г.

Дарагі дзядзька Янка!

Вось ужо год, як я не бачу Вас і не чую. Праўда, час-ад-часу чытаю ў друку Вашы вершы. Сёе-тое мне расказвалі пра Ваша жыццё. Але хіба-ж усё гэта можа замяніць жывую гутарку з Вамі альбо нават маўклівую сустрэчу...»

Першае пытанне — як каму, а мне пакуль няўцям: чаму такі сапраўдны, шчыры Глебкаў сум па дзядзьку Янку цэлы год дасюль — не праяўляў сябе? Чаму, прынамсі, мо два месяцы назад — адначасова з Гурскім — ГЛЕБКА САМ НЕ НАПІСАЎ КУПАЛУ?..

«О, як хацелася б пабачыцца з Вамі, пасядзець, выпіць па чарцы, пагаварыць, павалачыцца за добрымі дзяўчатамі...»

Вядома, гэта жарт, разлічаны на ўсмешку, — калі дзядзька Янка будзе цётцы Уладцы ўслых чытаць далей: «Вітайце ад усіх нас Уладзіславу Францаўну» (прабачце за міжвольны «каментарый»).

«Як далёка цяпер усё гэта прывычнае жыццё і як далёка мы самі ад нашых родных і да болю любых нам мясцін. Толькі час-ад-часу даходзяць да нас па радыё і праз газеты весткі аб нашай радзіме, аб нашым Мінску. Колькі гора і сардэчнай мукі прыносяць гэтыя весткі. Там у мяне засталася Ніна. Гэтымі днямі з Мінска паведамлялі, што яна выступала там з нейкім дакладам на пасяджэнні жаночага камітэта беларускай самапомачы. Я страшна баюся, каб яе не ўцягнулі ў якую-небудзь брудную справу, і хоць мы знаходзімся не так далёка ад роднай зямлі, я не маю ніякай магчымасці наказаць маёй беднай дзяўчынцы, каб яна чакала нас і верыла, што мы вернемся, і вернемся, напэўна, хутка. Ад крыўды, ад жалю часамі хочацца плакаць, як хлапчуку. А людзі нашы, з якімі мне даводзіцца сустракацца і перапісвацца, ачарсцвелі нейк за вайну. Не чуваць ні слова і ад Вас, любы Іван Дамінікавіч, хоць Гурскі пісаў Вам ад імя нашага калектыву...»

Што тут з чым павязана? У Глебкі — Ніна, а ў Купалы — маці? Нікаў камітэт жаночай беларускай «самапомачы» ў акупіраваным Мінску, і — ?.. А людзі (Гурскі, Кучар, Панчанка?) — не спачуваюць, «ачарсцвелі»? Раптам — нараканне на Купалу, што таксама ачарсцвеў — не здагадаўся адказаць на «КАЛЕКТЫЎНАЕ» пасланне (пісанае Гурскім і падпісанае толькі Гурскім — ад сваёй асобы), — не падумаў адгукнуцца АСАБІСТЫМ спачуваннем Глебку — у ягонай адзіноце і «асірацеласці»?..

«Я ўсё чакаў-чакаў адказу на той ліст (!) і не выцерпеў. Тым больш, што надыходзіць дата, пра якую ніхто з нас не мае права забыцца і дзеля якой трэба і лёгка дараваць усе свае дробныя крыўды. Я маю на ўвазе Ваш дзень нараджэння, калі Вам стукне шэсцьдзесят год. Абдымаю Вас, дарагі і мілы Іван Дамінікавіч, і жадаю добрага здароўя, шчасця і весялосці...»

Пра якія «крыўды» намякае Глебка? Пра свае — на «ачарсцвелых» (у тым ліку і на дзядзьку Янку)? Ці Купалавы — на Гурскага і Кучара (маўляў, з нагоды юбілею, мілы дзядзька Янка, хто цябе калі дзе крыўдзіў — гэта дробязь, трэба дараваць)?..

«У нашай газеце мы мяркуем адзначыць гэту дату з усёй нашай шчырасцю, з якой мы заўсёды ставіліся да Вас і ставімся. Добра было-б, калі-б Вы падаслалі нам да гэтага дня вершы, альбо хоць некалькі слоў. Наша газета цалкам ідзе да партызан і да насельніцтва акупіраванай Беларусі, і як радасна было б ім пачуць Ваша слова. Падумайце, дзядзька Янка, і няхай Вам пашле доля добрую і маладую Музу...»

Уявіць няцяжка, як Купала быў удзячны Гурскаму і Кучару — за «шчырасць».

«Мая Муза стала здрадлівай: рэдка мяне наведвае. Праўда, і сам я не лепшы: часамі здраджваю ёй з простай, але прывабнай сялянаачкай. А часцей за ўсё бываю заняты рэдакцыйнымі справамі. У мае абавязкі сакратара рэдакцыі ўваходзіць не толькі здача матэрыялу ў друк, але і шмат іншай гаспадарчай работы. Для большай вагі на гэтай пасадзе — я запусціў сабе вялізныя рыжыя вусы і выглядаю, хлопцы кажуць, як добры стары фельдфебель. Калі захочаце ўзглянуць на мяне вусатага, напішыце ліст, і я вышлю картку...»

Паспрабуем «праявіць» стракаты «негатыў» эпісталярнага «сірочага» (з фельдфебельскімі вусамі) «аўтапартрэта», — атрымаўшы «картку»: ці не разгадаецца праз гэтае пісьмо — загадачка «сервіраванага стала на чатырох асоб»?

Па фанаграме Глебкі—Глебка быў «запрошаны» Купалам у той вечар—да Купалы. І па той жа фанаграме (як і ў іншых успамінах)—вечарам Купалы ў нумары няма: ён выйшаў з Мазальковым, і — наверх? Тым вечарам наверсе (у Лынькова) Глебка — калі верыць фанаграме Глебкі—быў, заходзіў. А па друкаваных успамінах Глебкі—Глебка там не быў. Быў—і не быў? Заскочыў па якой патрэбе на хвіліначку, каб нешта... **Што?**

А мо Купала «выправадзіў» Мазалькова—па сваёй шляхочай далікатнасці: каб не адмовіць Глебку—госцю з франтавой газеты—пафранціць адрозшчанымі вусамі перад кой прывабна-простай «тылавой» кампаніяй («пагаварыць, павалачыцца»)? І Купала на той вечар стаў міжволі беспрытульны (не хацеў вяртацца ў якасці «чацвёртага» ў свой нумар)? Нездарма ж у Глебкі ва ўспамінах «блытаюцца» раніца і вечар, нумары, паверхі і міфічныя кангрэсы з дэтэктыўнымі замахамі на «кангрэсменаў»? Нездарма «сервіраваны стол» не ўспамінаецца нікім, акрамя Глебкі? Не бывае дыму без агню,—ці не адсюль (у бок Купалы) гарбуноўскае: «Дзе ён там швэндае?» (лайдак — не піша публіцыстыку)...

І тут я мушу зноў вярнуцца да пісьма Купалы—Гарбунову і Крупеню, і да тэлеграмы, па якой Купалу клікалі ў Маскву: ці не была яна — «рэзаганнем» на ягонае пісьмо?

Калі вярстаўся папярэдні нумар «ЛіМа», я, здаецца, меў ужо «адказ» (для таго нумара — запознены, не па маёй віне, тым больш—не па віне рэдакцыі: бо доступ у музейны фонд Купалы даўгавата быў закрыты, — цёця Ядзя выбыла, не інакш, пастанову аб «спецхранах»)...

Між Купалавым пісьмом і тэлеграмай быў-такі яму адказ—ад Ц. Гарбунова. Той адказ (дарэчы, як і Глебкава пісьмо) дасюль нідзе не друкаваўся, і таму прыводжу яго поўнасцю, па-руску і нічога не мяняючы (ЛМЯнК № 471):

«Москва 27.V.42 г.

Дорогой Иван Доминикович!

Спасибо за Ваше письмо, за хорошие пожелания. Ваше произведение «Грабитель» будет напечатано в первом номере журнала «Славяне», который выйдет в середине июня. Экземпляр журнала Вам будет выслан. Прошу принять участие также во втором номере журнала — июльском. Я в этом журнале работаю ответственным секретарем редколлегии. (Заўважым — вершы трапілі па адрасе — перасылаць іх тав. Лаўрэнцьеву было не трэба).

Сообщаю Вам, что журнал пока будет издаваться в СССР на русском языке и возможно будет принято Ваше предложение — часть материалов-беллетристику печатать на славянских языках. Этот же журнал дублированный будет издаваться на пяти-шести языках славян в Америке.

Прошу также подумать о произведениях для за границы.

Ваш привет товарищу Пономаренко передан и он взаимно Вам кланяется.

Ваша просьба — при оказии переслать депутатские и за звание Народного поэта — выполнена. Товарищ КРУПЕНЯ сообщил мне, что деньги для Вас пересланы через тов. ШАВРОВУ — сотрудницу газеты «Красная Татария».

Я недавно был вблизи нашей родной Белоруссии. Все, что видел и слышал от очевидцев еще более усиливает неугасимую ненависть к врагам славян — немецким оккупантам.

О своей поездке, о виденном я собираюсь Вам написать большое письмо.

НАХОДИТЕ-ЛИ ВЫ ВОЗМОЖНЫМ ПО СОСТОЯНИЮ ЗДОРОВЬЯ ПРИЕХАТЬ В МОСКВУ В СЕРЕДИНЕ ИЮНЯ ДНЕЙ НА 10—15?

Вот пока и все.

Привет Вам, Вашей супруге. Будьте здоровы и счастливы.

До скорого свидания в родной Белоруссии.

Ваш Тимох Горбунов».

Падкрэсленае мною — ці не самае галоўнае ў пісьме. Чаму? Па-першае, таму, што «состояние здоровья» вытыркаецца зянацку і нагадвае ці не «шыфроўку»: Гарбуноў **альбо пытаецца ў Купалы — можа ці не можа той прыехаць у Маскву** па стане самаадчування,... **альбо прапануе «закадзіраваць»** паездку пад лячэнне, як зачэпку (бо ў Купалавым пісьме ніякіх скаргаў на здароўе не было, наадварот: «Жыву я тут добра, паёк мяне зусім забяспечвае, у чарзе стаяць не прыходзіцца. Дырэктар млына адносіцца ўважліва і йдзе на спатканне, калі што мне патрабуецца»)...

Пытанне-запрашэнне «не шрубуецца» ні з папярэднім абяцаннем Гарбунова напісаць «о виденном» вялікае пісьмо (навошта — калі ёсць надзея на даволі хуткую сустрэчу?), ні з наступным развітальным «до скорого свидания», — спатканне прызначаецца чамусьці не ў Маскве (куды ён быццам запрашае адрасата), а ў яшчэ не вызваленай «Белоруссии»...

Загадкавы «зандаж»?

Звярніце ўвагу на такую акалічнасць: піша гэты ліст не сакратар ЦК, а сакратар часопіса — калега, сябра, проста «Ваш Тимох». І як адказны сакратар часопіса — нагадвае: «Прошу также подумать о произведениях для за границы» (тое самае, аб чым пісаў раней за Гарбунова тав. Лаўрэнцьеў, ад чаго, па сутнасці, Купала адмаўляўся, пасылаючы не публіцыстыку, а вершы, для якіх патрэбен пераклад на колькі моў).

Загадку «зандажу» я схільны разглядаць як сведчанне таго, што Гарбуноў і сам яшчэ не ведае, ці будзе юбілей, **аднак ён яўна ведае, што недзе ёсць «ваганні»**. Гэтыя «ваганні» нейкім дзіўным чынам адбіваюцца і на кантактах прэсы з юбілярам. Гурскі, пішучы Купалу, «забываецца» пра набліжэнне даты, Глебку яўна давядзецца выпраўляць «прамашку»... Ці не «прамахнуўся» — і адказны сакратар «Савецкай Беларусі» П. Кавалёў, — ён піша ў Пячышчы Купалу 5 чэрвеня 1942 г. (ЛМЯнК № 481):

«Дзень добры, дарагі Іван Дамінікавіч!

Атрымалі Ваш другі верш «Гітлер лютуе». Адразу ж надрукавалі яго. Надрукавалі таксама і «Яшчэ: хлопчык і лётчык». Толькі крыху назву іх замянілі. Думаю, што так лепей. Газеты з надрукаванымі вершамі — выслалі.

Цяпер наконт перакладаў. Пераклад першага верша — не падабаўся. А вось пераклад другога, зроблены Е. Мазальковым, атрымаўся добры і я перадаў яго ў «працу».

Жывем мы па-старому. Збіраемся тое-сёе выдаць асобнымі зборнікамі ў выдавецтве «Савецкая Беларусь». ПАЧЫНАЕМ РЫХТАВАЦЦА ДА ЮБІЛЕЯ ЯКУБА КОЛАСА, ЯКІ НАПЭЎНА АФІЦЫЙНА БУДЗЕ ПРАВОДЗІЦЦА У КАСТРЫЧНІКУ. Пажадана, каб і Вы некалькі радкоў цёплых прысвяцілі яму.

Вось пакуль здаецца і ўсё. Прывітанне Вам ад Кузьмы Чорнага і ўсіх работнікаў рэдакцыі. Жадаю здароўя. З павагай да Вас П. Кавалёў. г. Масква».

За месяц да Купалавага юбілею — **ані слова пра ягоны юбілей?** І — «афіцыйны» напамін пра коласаўскі юбілей (а да яго ж яшчэ — чатыры месяцы)... Што—гэта? Мо Купалаў юбілей быў «абгавораны» рэдакцыяй і юбілярам — загадзя? Аднак чытаем папярэдняе з рэдакцыі пісьмо Купалу, з подпісамі К. Чорнага і П. Кавалёва (К. Чорны быў загадчыкам літаратурнага аддзела) — ад 23 красавіка 1942 г. (ЛМЯнК № 504а). І там — нічога, акрамя: «Цікава, вельмі цікава ведаць над чым зараз працуеце»... Купала адказаў 2 мая ім абодвум: «Дарагія таварышы Кузьма і Кавалёў!..» (у кн. П. Кавалёў, «На ўсё жыццё», стар. 104). І атрымаў апошняе пісьмо з рэдакцыі — ужо без подпісу Кузьмы, падпісанае толькі Кавалёвым, да таго ж яно адпраўлена з Масквы — назаўтра пасля тэлеграмы з СНК БССР... Уявім, як яно ўспрымалася Купалам: надаецца нейкі знак?

7. «Матэрыяльная дакладнасць»

Чым далей, тым больш настойліва ў мой роздум пранікаюць неадчэпныя пытанні «каляндарнага» парадку: у 30-м — снежань, дваццаць першага... Дзень нараджэння Сталіна? Назаўтра ранкам у Купалы — «харакіры». Супадзенне?..

І яшчэ адно. 42-гі. У чэрвені. Трыццатага — праз два дні пасля Купалавай трагічнай смерці (у Маскве) — сканае ў Мінску яго маці. Іх хавалі ў адзін дзень. Таксама — супадзенне?..

Гэткая «маленькая» адлегласць...

Але я хачу дадаць і нешта «трошкі іншага парадку», нешта больш жахлівае — што для Купалы не «ўсплыло з мінулага», а адбылося непасрэдна напярэдадні яго юбілею і аб чым Купала мусіў гаварыць на сакавіцкай сесіі Акадэміі навук БССР у 1942 г. у Казані, у сваім дакладзе «Айчынная вайна і беларуская інтэлігенцыя»:

«Усё, абсалютна ўсё, што мае хоць найменшыя дачыненні да гісторыі і культуры беларускага народа, нямецкія выраднкі стараюцца апаганіць, збэсціць і разбурыць. Але яны, гэтыя крывавыя д'яблы, яшчэ прабуюць прыкідвацца нявіннымі авечкамі і спекуляваць сумленнымі і чыстымі імёнамі. Кажуць нават, што яны вуліцу, па якой я жыў у Мінску, назвалі маім імем. Таксама, бачыце, «паважаюць» пісьменніка. Але будзьце вы пракляты, крывавыя выраднкі, за такую «павагу»! Спачатку вы паслалі сотні самалётаў, спалілі гэтую вуліцу дашчэнту, кінулі дзесяткі бомбаў на мой дом, спалілі яго разам з маімі рукапісамі, а цяпер вы прыкідваецеся прыхільнікамі культуры. Такой надругі над культурай свет яшчэ не бачыў. І я — сумленны савецкі пісьменнік—плюю ў ваша агіднае крывавае фашысцкае рыла і ўсім сэрцам сваім жадаю пагібелі вам, катам беларускай культуры».

Вось цяпер мяркуйце самі — а ці быў бы афіцыйны юбілей Купалы? Ці хапіла «берыеўцам» шчырых гнеўных слоў паэта ў адрас акупантаў? Ці паверылі — яму? Яны ж і Горкаму не верылі, што ён не хоча «псеўданімнай» назвы гораду свайго дзяцінства, а тым паверылі... Ды нават і калі б паверылі — хто можа здагадацца сёння, у якім з сюжэтаў абсурдыцкага тэатра Берыі і Сталіна — якую ролю рыхтавалі «драматургі» гэтага тэатра для ашальмаванага фашыстамі Купалы? Мо патрабавалі — новых «пакаяннняў» (колькі іх было ў Купалы)...

Барадулька... Бэндэ...

Рана зноў закрываецела...

За пяць дзён да смерці, 23 чэрвеня, ён напісаў на тэлеграфным бланку — у Пячышчы: «Все хорошо лечусь Кремлевской клинике бесперерывные дожди холод гостиница Москва 414 привет Купало».

Чэрвень — холад...

Гэтай тэлеграмы мы не ведалі, яна нідзе не друкавалася (ЛМЯнК № 443).

Адкуль даведаўся паэт пра «гебельсаўскі» фортэль з прысваеннем вуліцы (былой Хрышчэнскай, а пазней Кастрычніцкай*) — ягонага імя? Газет «адтуль» ён не атрымліваў і радые «адтуль» наўрад ці слухаў,

Пачатак публікацыі ў нумарах за 2 і 9 снежня.

* Цяперашняя вуліца імя Купалы — у пасляваенны час Садовая — у перадваенны час насіла назву Пралетарскай.

віншавальнай тэлеграмы мінскі магістрат яму не прысылаў.

«26 лютага 1942 г.

Шаноўны Іван Дамінікавіч!

Сардэчнае прывітанне Вам з Масквы. Па рашэнню Саюзнага Урада 10 сакавіка г. г. у Казані адбудзецца сэсія Акадэміі навук БССР. Мяркуецца што Вы зробіце даклад на сэсіі на тэму: «Айчынная вайна і беларуская інтэлігенцыя». МАТЭРЫЯЛЫ Я ВАМ ПАСЫЛАЮ. ЦК І НАШ УРАД СПАДЗЯЮЦЦА ШТО ВЫ НЕ АДМОВІЦЕСЬ.

Нашы таварышы вядуць у Казані падрыхтоўку да сэсіі. А 5—6 сакавіка прыеду я, т. т. Крупеня, Горэў, Якуб Колас (які таксама выступае з дакладам), Панкратава, Кедаў-Зіхман.

Прывітанне Уладыславе Францаўне і дырэктару млына, якому мы ўдзячны за паслугі аказваемыя Вам.

Да пабачэння.

Т.Гарбуноў» (ЛМЯнК, № 470).

Матэрыялаў для даклада, высланых Купалу Гарбуновым, мне ў Купалавым музеі не знайшлі (яны не захаваліся?), — таму няма падстаў сцвярджаць, што менавіта там было — пра «вуліцу». А дзе — было? Адкуль — «закалаціла»? З-за чаго — «закрывянела»?

Учытаўшыся ў даклад уважліва (а ён па змесце і па жанры больш нагадвае публіцыстычную прамову), мы заўважым там, бадай, адзіную фактычную «матэрыяльную дакладнасць» — тую «вуліцу». Нічога іншага ў «матэрыялах для даклада» альбо не было, альбо нічога іншага Купала не знайшоў для скарыстання?

Прыкладзём да гэтай «вуліцы» — «нейтральны» глебкаўскі радочак: «Сёе-тое мне расказвалі пра Ваша жыццё»... Па той жа «вуліцы» прапусцім і наступнае: «Але хіба ж усё гэта можа замяніць жывую гутарку з Вамі альбо нават маўклівую сустрэчу...» Ці не сашрубоўваецца Нікаў камітэт жаночай беларускай «самапомачы» і — «вуліца»? Адсюль і нараканне на людзей, якія «ачарсцвелі»: «хочацца заплакаць, як хлапчуку». Падтэкст— «а Вам?»

Пытаюся ў П. Кавалёва сёння (9.XII.88), ведаў ён ці не пра «вуліцу» — тады? «Не ведаў». — Як, на Вашу думку, ён загінуў? — «Варыянты — «берыеўскі» ці фашыцкі»...

Цень фашызму з ценем сталінізму зеўраюць у лесвічным «Купалавым» пралёце — р а з а м! Ім абодвум замінаў Купала. У фашыстаў гэта быў разлічаны з дакладнай дэманічнасцю тактычны ход.

П р ы с у д ?..

Уявім, як яго чыталі «берыеўцы» (іх таксама трэба зразумець).

Калі паверыць Броўку (сёння ў гэта можна верыць!) — «Сталіна Купала не любіў». Але ж — **адкуль, калі і як даведаўся пра гэта — П. Броўка?** Да вайны? Наўрад...

Успомнім пра візіт Твардоўскага і Броўкі да Купалы напярэдадні яганай гібелі, — калі яны «заначавалі» ў нумары Купалы. «Хлопчыкі» заседзеліся. «Хлопчыкі» не спалі. Акрамя агульнай тэмы «на траіх» (вайна, не трагічны урок: пра што і як пісалі да вайны... «Бомбы больш не ўпадуць з самалётаў, Кветкі сыпацца будуць з высотаў», — гэта ж напісалася «ўпрытык»!) — была ў двух «хлопчыкаў» (Купалы і Твардоўскага) адна з балючых тэм ужо не «на траіх», а «на дваіх». Пра тую тэму, як яна гучала ў тую ноч, падкрэсліваючы народным плачавым паўторам-галашэннем, піша П. Броўка: «...успамінаў Ляўкі. **І маці, маці, якую ён меў надзею яшчэ пабачыць».** Ды амаль усе, хто ўспамінае пра Купалу тагачаснага (перыяду вайны), не прамінаюць тое, як ён непакоіўся за маці: што з ёй там, у Мінску? А Твардоўскі — чуючы Купалаў плач пра маці — што ён думаў (ці не думаў?) пра сваю? І пра анкету, у якой ён мусіў адцурацца ад сваіх бацькоў — ад раскулачаных? І пра сваё пісьмо да М. Ісакоўскага, дзе ён, Твардоўскі (18 лютага 1935 г.), наракае на «мярзотную хлусню», якую распускае нейкі Гарбаценка: «быццам мяне выключылі з інстытута, быццам я клапачуся аб вяртанні бацькоў са ссылкі і да таго падобнае, чаго я нават сніць не сніў. Ну, штó з ім рабіць? Горш за ўсё тое, што ад любой плёткі застаецца ведомы асадак, нават калі плётка абвергнута»...

Давайце ўявім тую ноч у нумары Купалы, іх агульную бяссонніцу. Два геніяльныя паэты, два сыны дзвюх мацярок з такім падобна-непадобным лёсам. Сын-Купала — «выкупіў» ужо з дарогі ў Котлас раскулачаную маці (а якой цаной—мяркуйце самі па такіх шэдэўрах, як «На нашым полі», «Песня будаўніцтву», «Над ракою Арэсай», «Я — калгасніца», «Шляхі»)... І сын-Твардоўскі... Адрачэнне ад сваіх бацькоў — таксама «харакіры». Выкупляючы сваю віну за тое адрачэнне ад уласнай маці, сын-Твардоўскі ёй прысвеціць пакаянную паэму...

Мне здаецца, Броўка ад Купалы мог пачуць пра нелюбоў да Сталіна — у тую ноч.

У тую ноч, хутчэй за ўсё, ні Броўка, ні Твардоўскі не маглі згадзіцца з ім: «Ясна задача, дело свято, — С тем — к высшей цели прямиком...» Яны тады — «любілі». Мо — спрачаліся? Мо нехта з «хлопчыкаў» назаўтра, ці праз колькі дзён — «прагаварыўся» перад нейкім іншым «хлопчыкам» (хай — з добрымі намерамі), а той «прагаварыўся», зноў-такі, далей?.. Ці мо «чацвёрты хлопчык» чуў іх спрэчкі сам на свае «вушы» «па прамой трансляцыі» з гасцінічнага нумара?

«Чацвёртага» (ці быў чацвёрты хлопчык?) я не выдумаў, не вывеў з колбы ці з рэторты ўласных меркаванняў. Пра «чацвёртага» напісана ў Барыса Сачанкі ў спасылках на А. Астрэйку, ёсць там і пра «вушы» ў гасцініцы. «Чацвёртых» на Купалавым шляху было багата...

8. Самагубства ці забойства?

Быў «зусім цвярозы», «выспаны» і «свежы»?..

Нават калі быў «напой» — змываўся страх і боль! — хто кіне камень у паэта, ведаючы тое, што мы ведаем цяпер пра той жахліва-сатанінскі час і пра ягонае жыццё ў тым часе?..

Самагубства ці забойства?

А якая розніца між імі ў дадзеным выпадку? Смерць Купалы паяднала гэтыя паняцці знакам роўнасці.

Ён — «там і паваліўся».

У энцыклапедыях, даведніках, музейных экспазіцыях — усюды пішуць: «ён памёр». У дачыненні да Купалы гэта выглядае, быццам «знік без звестак». Мабыць, варта напісаць: «ЗАГІНУЎ НА ВАЙНЕ»?..

Ягонае імя павінна быць на ўсіх трагічных абелісках нашых пакаленняў.

На ягоных могілках мне чуецца Купалаў верш «І прыйдзе новых пакаленняў»...

А калі Саюз пісьменнікаў БССР палічыць слушнай прапанову аб стварэнні пісьменніцкай камісіі, якая зоймецца расследаваннем гібелі Купалы, прапаную далучыць да справы — паказанні Алеся Адамовіча («Известия», 23.09.1988):

«Гэта ён, Сталін, разбурыў земляробства маёй краіны, «рассялянііўшы» яе, і я, уладальнік адной шостай часткі планеты, не ў стане пракарміць сябе»...

Луцэвічы з Твардоўскімі кармілі і сябе, і Сталіна.

«Гэта ён, Сталін, забіў значную частку майго народа»...

Гэта ён знішчаў Твардоўскіх і Луцэвічаў.

«Гэта ён прымусіў на працягу дзесяцігоддзяў з падазронасцю пазіраць на сваіх суайчыннікаў: а ці не даносчык?.. І тым самым раз'яднаў нас, пазбавіў пачуцця павагі адзін да аднаго, а тым самым і самапавагі»...

Гэтая пакута нас гняце і сёння: хто — «чацвёрты»? Кожны?..

«Гэта Сталін сваёй палітыкай рэпрэсій ледзь не аддаў мяне на расправу фашызму (а фактычна аддаў 80 мільёнаў) і потым ён нас жа (у тым ліку партызан і падпольшчыкаў) цкаваў як здраднікаў: знаходзіліся на акупаванай тэрыторыі!»...

Фактычна ён — аддаў (на шосты дзень вайны!) фашыстам тую вуліцу ў тым горадзе, дзе жыў Купала да вайны. Фактычна ён аддаў фашыстам — маці і сястру Купалы.

Дык мо Шахаўцоў, які падаў у суд на Адамовіча з-за Сталіна — «хітрыць»? Ён патрабуе — **юрыдычнага разгляду справы Сталіна** (каб нам не давялося зноў, праз пэўны час, чытаць, як некалі ў 57-м, праціраючы ад дзіва вочы — пра яго чарговы юбілей)?*

Калі такі разгляд адбудзецца, я прапаную ў іск да Сталіна ўключыць і смерць Купалы. Што ж датычыць вершаў, у якіх Купала мусіў услаўляць Вялікага Правадыра, — іх, як на маю думку, варта друкаваць як «рэчавыя доказы», нічога не мяняючы, — хіба дадаўшы ў якасці «эпіграфа» — з Максіма Багдановіча:

Ты крыкнуць не вольны:
«Ратуйце!»
І мусіш ты «Дзякуй!»
крычаць.
Пачуйце ж гэта, пачуйце,
Хто ўмее з вас сэрцам
чуваць!

9. «Хто бачыў, як загінуў геній...»

Пакуль артыкул рыхтаваўся ў друк, мне падказалі (У. Стальмашонак) прозвішча ці не апошняга «агульнага знаёмага» — «хто бачыў, як загінуў геній». Мы сустрэліся ўтраіх (ёсць сведка). Мы ўдваіх — з мастацтвазнаўцам А. А. Сурскім — запісвалі (каб потым зверыць).

Наш «ці не апошні» — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, народны архітэктар СССР Георгій Уладзіміравіч Заборскі. Ён ляжаў тады ў шпіталі ў Сходні пад Масквой — з цяжкім раненнем («унікальнае» — як вывяў галоўны хірург Савецкай Арміі М. Н. Бурдэнка: куля ў шыю навылёт, разбіты пазванок — трыццаць чацвёрты)... У Маскву ў гасцініцу «Масква» яго паклікалі на колькі дзён: П. К. Панамарэнка загадаў збіраць дзе хто жывы — усіх больш-менш вядомых беларускіх дзеячаў літаратуры і мастацтва: скіраваць іх творчую энергію на перспектыву адраджэння зруйнаванага фашыстамі культурнага жыцця рэспублікі:

Ачысцім нашы лес і поле
Ад Гітлера, ад яго бандаў,
Зноў будзем шчасце мець і
волю
У сваіх адноўленых
прысадах.
Загоім раны, адбудуем
Свае сялібы зруйнаваны,
Сваю краіну маладую
Святлом асвецім нечуваным.

Зірнуць зноў нашы ўвысь
палацы,
Святочна прыбяруцца людзі...

Гэты верш стварыўся—у Пячышчах. На белавым аўтографе паметка: 19.V.42 г. Праз паўмесяца ён з'явіцца ў «Савецкай Беларусі» — 4.VI.42 г., і ў той жа дзень... з Масквы ў Пячышчы — пойдзе тая тэлеграма-выклік! Што адгэтуль вынікае?

Ці не падказаў Купалаў верш П. К. Панамарэнку тую самую ідэю — кінуць кліч, збіраць дзе хто жывы з больш-менш вядомых беларускіх дзеячаў літаратуры і мастацтва, скіраваць іх творчую энергію на перспектыву адраджэння? Так яно ці не, аднак пасля сустрэчы з архітэктарам Заборскім у складаную архітэктуру «версій» уваходзіць новы варыянт: мо ехаў у Маскву Купала— не на юбілей («час не такі»!)... Тым больш — не на кангрэс (замахі на славянскіх «кангрэсменаў» напярэдадні міфічнага кангрэсу ў фанаграме Глебкі — ці не паэтычная фантазія тае «вясёлай» фанаграмы, з «подфукам» у прысак моднай тымчасова «версіі-дыверсіі», і асабіста я —правёў бы нават экспертызу фанаграмы: ці не змайстраваў яе «пад Глебку» нейкі парадыст-містыфікатар з досціпам вясёлага Курбекі)...

Мо Купала ехаў у Маскву — на працу, як і ўсе астатнія (Г. У. Заборскі будзе распрацоўваць беларускі «Пантэон», які пазней пераўвасобіцца ў манументальны абеліск на мінскай плошчы Перамогі, а купалаўскія «Партызаны» меліся перарасці ў вялікую паэму з гістарычным экскурсам у гераічнае мінулае)...

А — юбілей?

Ён меўся быць, — мяркуючы па тым, што СНК БССР адначасова з тэлеграфным выклікам Купалы — выклікаў сакратара Казанскага гаркома партыі (і Старшыню Вярхоўнага Савета БССР) Н. Р. Грэкаву...

Аднак яго магло не быць: абедзве тэлеграмы «прамаўчалі» аб прычынах і аб пэўных тэрмінах камандзіровак-выклікаў (у выніку — адзінае «дакументальнае» пацвярджэнне так званай «юбілейнай» версіі губляе пэўную вагу).

А — «вуліца»?

Яе сакрэты — недзе, мабыць, у архівах (у «матэрыялах для даклада» ці ў акупацыйных дакументах), — трэба іх шукаць...
А — Гурскі, Кучар, Барадулька, Бэндэ?

«Берыеўцы»?

Іх не выкінеш. Яны былі і ёсць, і будуць (калі будзе попыт)... Ды ці варта нешта сёння «выдумляць», чапляючы на іх антысумленне — нешта звыш таго, што імі панатворана і так, без нашых сённяшніх «прыпісак»...

А тым вечарам Г. У. Заборскага паклікаў сябра — архітэктар А. П. Воінаў — да беларускіх літаратараў — «наверх». І вось яго расказ пра тое, што і як было далей (калі Купала, грымнуўшы з размаху па стале і грукнуўшы дзвярыма ў Гарбунова, спусціцца з дванаццатага «гарбуноўскага» паверха на «лыньковскі»...

...спыніцца спіной да парапета, абапёршыся на ніжкаватыя парэнчы ў разняволеным «напаўпрысеўшы», — размаўляючы аб нечым з нейкай сімпатычнай парай маладых: «яна і я»,

...да іх ідуць Заборскі з Воінавым. Першы спыніцца ў рагу на лесвічнай пляцоўцы, а другі наблізіцца да іх, уступіць у агульную прыязную гамонку, нешта скажа хлопцу, павядзе рукой па хлопцавай «ясенінскай» галоўцы,

...а Купала ў гэты момант, размаўляючы з дзяўчынай, весела, па-маладому, лёгка засмяецца, узмахне абедзвюма рукамі, і...

Даследчык — вочы да зямлі.
Тамы таўшчэзныя знямелі...

...дзяўчына рынецца лавіць, хапаючы за ногі, за калашыну, за туфлі...

Так і застанецца на пляцоўцы гэтага (дзесятага) паверха толькі адзін туфель.

— Ачуняўшы, я зірнуў туды: да нас наверх ідзе мастак Ахрэмчык...

Потым выскачыць на калідор, пачуўшы шум: «Купала,— нешта там, — Купала», — опер Барадулька, пабяжыць да Гарбунова...

Не дыверсія. Не самагубства.

Мо — шукайце фота, на якім Купала б з а с м я я ў с я ?..

Кажуць, і Барыс Платонаў так памёр — ад смеху — на занятках са студэнтамі, у інстытуцкай аўдыторыі. Адкінуўся назад... Аднак сядзеў ён не на парэнчах пралёту, — за сталом...

Дык мо Купала не разбіўшыся — памёр? Наадварот: абрынуўся — памёршы?

Ці не ў Чэхава: «Тады ў цябе ўнутры такое робіцца, як быццам басанож Хрыстос прабегся па душы»...

Мо нізка поручні былі —
у тым гатэлі...

Ці здараецца такое — хай пацвердзяць ці абвергнуць фізіёлагі, спецыялісты ў гэтай галіне: вялікае напружанне («усё жыццё ў адзін кулак»), вялікі перапад...

Вядома, тагачасны афіцыйны некралог не мог паведамляць пра стрэсавыя акалічнасці апошніх дзён Купалы. А без іх, без гэтых акалічнасцяў... П. К. Панамарэнка загадаў: фармуліроўка — лаканічная. Без медыцынскага дыягназу і заключэння. «Не распространяться» (сведчанне — Г. У. Заборскага).

Г. У. Заборскі сведчыць: да яго ніякая камісія ніколі не звярталася.

Мо не было яе?

Калі была — у яе «версіі», здаецца мне, павінна быць «дыверсія», якой П. К. Панамарэнка, мабыць, не ўхваліў, каб не ахвяраваць ёй — хлопца і дзяўчыну. Дзе яны і хто яны — «яна і я»?..

І прыйдзе новых пакаленняў
На наша месца грамада
Судзіці суд, ці мы сумленна
Жыццё прайшлі, ці чарада

Зняваг мінулых нас не з'ела,
Пакінуўшы свой дым і чад,
І мы па-даўняму нясмела
Жылі не ў лад і неўпапад?

Ці аб свой гонар дбайна
дбалі,
І дабравольна, без прынук,
Самі сабой не гандлявалі,
Не неслі ў петлі дум і рук?

І ці пакінуці на памяць
Мы песень гэтакіх змаглі,
З якіх бы можна было
ўцяміць,
Што мы свабоднымі былі?..

10. Загінуў ён — свабодны

І замест пастскрыптума — загадка. Як, навошта і чаму такі разумны, мудры, чалавечны, валявы П. К. Панамарэнка меў такую, як сказаў бы Ян Курбека, «прапаганьбу» (той жа Гарбуноў загадваў ёю пры Патолічаве, Мазураве)... Як?

А ўжо свой выдасць
непадкупны
Аб нас гісторыя прысуд,
Калі аглядам гляне рупным
І разбярэ, ў чым справа тут.

У сведкі запісы пакліча,
Паданні клікне ў час такі
І ўсё паліча, пераліча...
А суд гісторыі цяжкі!..

Чытаючы Купалаў верш «І прыйдзе», пачынаеш думаць: тое, да чаго Твардоўскі **прыйдзе потым,** пасля смерці Сталіна («За даллю даль», «Паэма памяці» і «Цёркін на тым свеце»), у Купалы выказана ў 26-м, — **напярэдадні:**

І засумуецца патомак,
Калі дазнаецца аб нас,
Што нейкі з нас хоць быў не
зломак,
А плечы гнуў у крук не раз;

Не йшоў з адкрытымі вачыма
У свет і сцежкі не прастаў,
А ўсёй магчымасці магчымай
Таптаў сляды, сябе таптаў.

Купала ўсведамляў, што пачынаюцца забойствы-самагубствы...

«Новый мир» Твардоўскага, — ці не была ягонай першай калыханкай тая ноч у нумары Купалы, іх сумесная бяссонніца...

●

...Якая ж «праўда» крыецца ў матэрыялах той камісіі? Была яна? Ці не...

* Палітвыдат ЦК КПСС паспеў уваскрасіць традыцыю: у адрыўным календары на 1989 год ушанавана дата 110-годдзя нараджэння Сталіна, з яго партрэтам...

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Віктару Казько з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці бацькі.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Валянціну Мысліўцу з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

«АПАЛОН-ЗАКАНАДАЎЦА...» — АДНОЎЛЕНЫ ПОМНІК

З МУЗЫЧНАГА АРХІВУ

АДРАДЖЭННЕ незаслужана забытых і адкрыццё невядомых помнікаў старажытнага мастацтва — адна з характэрных з'яў сучаснага мастацтвазнаўства. Асабліва прыкметная цікавасць да культуры мінулага ў сферы беларускага музыказнаўства, бо многія працэсы і з'явы дарэвалюцыйнай нацыянальнай музычнай культуры доўгі час былі па-за межамі навукова-даследчай практыкі — прынамсі, опернае мастацтва XVIII стагоддзя.

Таму беларускі музыказнаўца Ларыса Касцюкавец прапанавала мне, выпускніцы кансерваторыі, узяць тэмай дыпломнай работы расшыфроўку опер XVIII стагоддзя «Апалон-заканадаўца, або Рэфарміраваны Парнас».

Камічная опера «Апалон-заканадаўца...» — унікальны і пакуль што адзіны выяўлены ўзор беларускага музычна-сцэнічнага мастацтва другой паловы XVIII стагоддзя. Аўтар гэтай оперы, ці як у той час назывالі творы такой формы «аперэткі», — кампазітар і вучоны-дамініканец Рафаэль Вардоцкі. Тэкст оперы напісаны на польскай мове і складаецца з дзвюх частак: празаічнага тэксту, які размешчаны паміж музычнымі нумарамі, і вершаванага, падпісанага пад нотамі. Аўтар празаічнага тэксту польска-беларускі драматург прафесар рыторыкі Забельскага калегіума Міхаіл Цяцерскі. Аўтар вершаў невядомы.

Арыгінал музычнага тэксту оперы — рукапіс у зборніку на польскай і лацінскай мовах, у якім змешчаны работы за 1789, 1790 і 1791 гады вучняў і настаўнікаў Забельскай школы-калегіума. Рукапіс зборніка ўключае таксама віншаванні прэфэкту, оды, арацыі, шэраг школьных «забавак», «судовыя справы», вершы і эпіграмы, камедыі, драмы і трагедыі, г. зн. літаратурныя і музычна-сцэнічныя творы. Зборнік надзвычай цікавы як помнік беларускай літаратуры XVIII ст. — доктар філалагічных навук А. Мальдзіс нездарма даследаваў яго (гл. Мальдзіс А. І. Таямніцы старадаўніх сховішчаў. Мінск, 1974. С. 152—175).

У 1790—1791 гг. «Апалон-заканадаўца...» быў упершыню пастаўлены на сцэне школьнага тэатра ў Забелах з нагоды заканчэння вучэбнага года.

Польскі музыказнаўца Е. Голас зрабіў спробу праналізаваць «Апалона...» з пункту гледжання музычных каштоўнасцей у невялікім артыкуле (гл. Golos I. «Apollo-prawadawca — opera szkólna».— Muzyka, Warszawa, 1968. № 2, S. 22-33).

Адзін аўтарскі экземпляр рукапісу оперы «Апалон-заканадаўца, або Рэфарміраваны Парнас» захоўваецца ў аддзеле рукапісаў і друкаванай кнігі бібліятэкі АН Літоўскай ССР у Вільнюсе. Перада мною паўставала задача расшыфраваць старадаўні нотапіс, перакласці яго на сучасную музычную мову, каб опера акрыяла, атрымала сваё другое нараджэнне, падрыхтаваць партытуру да друку, каб гэтую оперу маглі пачуць нашы сучаснікі, убачыць на музычнай сцэне. Пад кіраўніцтвам Л. Касцюкавец я выканала гэтую цікавую і адказную працу. Упершыню партытура «Апалона-заканадаўцы...» цалкам была расшыфравана.

Работа была звязана з многімі цяжкасцямі, бо музычны запіс выкананы таропка, нядбайна. Ноты ў многіх месцах напісаны невыразна і часам не паказваюць дакладнага вышыннага палажэння гукаў. Таму мне давялося зрабіць рэдакцыйную рэстаўрацыю нотнага тэксту з улікам гарманічных вертыкалаў і гучаннем акордыкі. У музычным тэксце часта трапляюцца дадатковыя, дапаможныя пазначэнні, якіх няма ў сучаснай тэорыі музыкі. Значэнне асобных з іх і дасюль вымагае далейшага даследавання, каб раскрыць іх першапачатковы сэнс. На асобных аркушах сустракаюцца «зрэзаныя» нотныя радкі, якія ўтварыліся, відаць, пры падрыхтоўцы рукапісу да пераплёту. У рукапісе не ўсюды захоўваецца парадак паступовага выкладання музычнага тэксту, пра што сведчаць нотныя ўстаўкі... Словам, усё гэта, як і асаблівасці размяшчэння нотнага тэксту, выклікала вялікую цяжкасць пры расшыфроўцы, падтэкстоўцы, перапісцы і звядзенні яго ў партытуру.

Рукапіс напісаны польскім напышлівым хуткапісам з росчыркамі на літарах. У саміх тэкстах, апрача характэрнай арфаграфіі польскай мовы другой паловы XVIII ст., сустракаецца шмат недакладнасцей. Толькі дзякуючы таму, што ў нотах частыя паўторы тэкстаў, удавалася, параўноўваючы, знаходзіць правільны варыянт і выпраўляць памылкі.

У оперы дзейнічаюць «высокія» антычныя багі і высакародныя героі (літаратары, музыканты, паэты, спевакі), якія змагаюцца з «цёмным царствам» ліха, помслівасці, падману (Меркурый, Сільванус, Момус, Манун, Бахус і г. д.). Антычныя персанажы гэтай камічнай оперы вядуць размову ў аратарска-паэтычным шчылі распеўнай дэкламацыі, несумненна, атрыманай ад французскага класічнага тэатра XVIII ст. з яго бліскучай моўнай драматургіяй. Увага слухачоў, дзякуючы гэтаму, канцэнтруецца на ўнутраным жыцці гэрояў, іх псіхічным, душэўным стане. Побач са звыклымі для эстэтыкі класіцызму антычнымі міфалагічнымі багамі, тытанамі, паэтамі і сацірамі, у оперы «Апалон-заканадаўца...» нечакана з'яўляецца беларускі селянін. Такое ж незвычайнае сумяшчэнне «высокіх» і «нізкіх» персанажаў уласціва беларускай паэме «Тарас на Парнасе», у цэнтры якой просты чалавек з народа. У тэксце М. Цяцерскага дзеянні «высокіх» персанажаў зводзяцца да розных хітрыкаў, інтрыг і подкупаў, задуманых з нізкай мэтай — перашкодзіць «устанаўленню добрых законаў» і «мудрых пісанняў». «Цёмныя сілы» садзейнічаюць распусніцтву, інтрыгам, якія з'явіліся на «заражоным Парнасе». Галава міфічнай дзяржавы Апалон адзіны правільны шлях знайсці і ўстанавіць ісціну бачыць у абавязковай рэформе Парнаса, якую ён ажыццяўляе з дапамогай паэтаў, спевакоў, музыкантаў і селяніна.

Форма казкі і самі міфалагічныя героі былі неабходныя аўтару для раскрыцця ў алегарычнай форме найбольш важных бакоў грамадскіх адносін свайго часу. Праз міфалагічны сюжэт асуджаецца ідэя неабмежаванай улады, выкрываецца маральная распуста тых, хто мае ўладу.

У беларускай камічнай оперы «Апалон-заканадаўца, або Рэфарміраваны Парнас» раскрываецца філасофская канцэпцыя новага свету ідэй і пачуццяў, якія былі ўласцівыя перадавой грамадскасці XVIII стагоддзя. Кампазітар і паэт насычаюць твор яскравым драматычным зместам, глыбока і ўсебакова адлюстроўваюць рэчаіснасць з яе вострымі жыццёвымі калізіямі, скарыстоўваючы пры гэтым паэтычна-музычную мову свайго часу. У гэтым сацыяльная сіла твора, якая дасюль надае яму яскравае драматычнае гучанне і актуальнасць.

Не буду зараз падрабязна распавядаць пра структуру оперы, пра змест кожнай часткі. Зазначу толькі, што драматургія «Апалона...» вызначаецца цэласнасцю, завершанасцю, заснавана на маляўнічым чаргаванні і кантрастным супастаўленні дастаткова вялікіх па форме, закончаных па структуры музычных нумароў (арый, ансамбляў, рэчытатываў, харавых і аркестравых эпізодаў), якія перарываюцца гутарковай мовай, аналагічна асноўнаму прынцыпу французскай камічнай оперы XVIII ст. Адметна, што музычную драматургію «Апалона...» фарміруюць не асобныя музычныя нумары, а буйныя тэатральныя сцэны, «перакладзеныя» на мову музыкі, што дазваляе слухачам успрымаць твор як адзіную размаітую карціну з мэтанакіраваным развіццём сюжэтнай лініі.

Опера «Апалон-заканадаўца...» гаворыць пра яе кампазітара Р. Вардоцкага як пра таленавітага аўтара, які, відаць, быў выхаваны на ўзорах заходнееўрапейскай музыкі, адчуў на сваёй творчасці ўплыў італьянскай камічнай і аўстра-нямецкай (зінгшпіль) опер. Адначасова ў многіх арыях, дуэтах, хорах гэтай оперы адчуваюцца матывы беларускай, польскай народнай песеннасці (напрыклад, арыя «мужыка»; арыя Апалона напісана ў характары польскага нацыянальнага танца паланеза — «Прыйдзіце, пакажыце, найслаўнейшыя мудрацы»). Музычнае суправаджэнне ў оперы «Апалон-заканадаўца...» выконвае не толькі ролю акампанементу вакальных партый, як гэта ў асноўным наглядаецца ў многіх школьных «аперэтках», а набывае самастойнае значэнне. Побач з традыцыйнымі інструментамі таго часу кампазітар уводзіць у практыку і новыя (напрыклад, кларнеты).

Опера «Апалон-заканадаўца, або Рэфарміраваны Парнас» мае шмат вартасцей і мае быць грунтоўна вывучана. Гэтая опера — адзін з выдатных прыкладаў беларускага прафесійнага музычнага мастацтва XVIII стагоддзя, і яна вартая пастаноўкі на сучаснай сцэне, каб нашы слухачы пазнаёміліся з набыткамі нацыянальнай беларускай музычнай культуры.

Ірына КОРЗУН,
музыказнаўца.

З 19 па 25 СНЕЖНЯ

19 снежня, 19.50

«БАЦЬКАЎ ДАР»

100 беларускіх народных песень са збору Р. Р. Шырмы.

У гэтым выпуску прагучаць беларускія народныя песні часоў Вялікай Айчыннай вайны. Знаёміць з імі беларуская фалькларыстка З. Мажэйка.

19 снежня, 20.40

«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»

Агляд крытычнай пошты тыдня.

20 снежня, 21.50

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная праграма. Размова пойдзе пра адносіны мастака і грамадства.

22 снежня, 19.55

«ПАЭЗІІ РАДОК ЧАРОЎНЫ»

Вершы А. Міцкевіча ў перакладзе Ю. Гаўрука чытае А. Лабуш.

Перадача падрыхтавана да 190-годдзя з дня нараджэння паэта.

23 снежня, 23.25

«НАВАПОЛАЦК-88»

III Рэспубліканскі фестываль маладзёжнай песні і музыкі.

24 снежня, 12.15

В. Астаф'еў. «Крадзеж».

Спектакль Ленінградскага дзяржаўнага маладзёжнага тэатра. Пастаноўка і інсцэніроўка Л. Стукалава.

24 снежня, 15.00

«МЕТРАНОМ»

Пытанне без адказу, або Чаму не атрымалася перадача пра Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР.

Вядучы — кандыдат мастацтвазнаўства В. Ракіцкі.

24 снежня, 18.15

«Альтанка шчасця майго».

Тэлевізійная навела паводле вершаў А. Міцкевіча.

24 снежня, 19.25

«НАВАПОЛАЦК-88»

III Рэспубліканскі фестываль маладзёжнай песні і музыкі. Заключны канцэрт.

25 снежня, 18.10

«ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ»

Перадача падрыхтавана да 85-годдзя з дня нараджэння народнага артыста СССР Б. Платонава.

У ёй бяруць удзел народныя артысты рэспублікі І. Ждановіч, З. Браварская, М. Захарэвіч, заслужаная артыстка БССР Г. Аляксеева, мастацтвазнаўца А. Сабалеўскі.

25 снежня, 19.20

«ЦУДОЎНАЕ ДАЛЕКА»

Прэм'ера дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання.

Аўтар сцэнарыя І. Яфрэмава, рэжысёр В. Жыгалка.

25 снежня, 19.50

«МУЗЫКА МАЁЙ РЭСПУБЛІКІ»

В. Кузняцоў. Г. Бураўкін. Вакальна-сімфанічная паэма «Кастусь Каліноўскі».

Выконваюць заслужаны артыст рэспублікі В. Скарабагатаў і Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр Беларускай ССР пад кіраўніцтвам заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Ю. Яфімава.

25 снежня, 22.55

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01512 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 32-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.